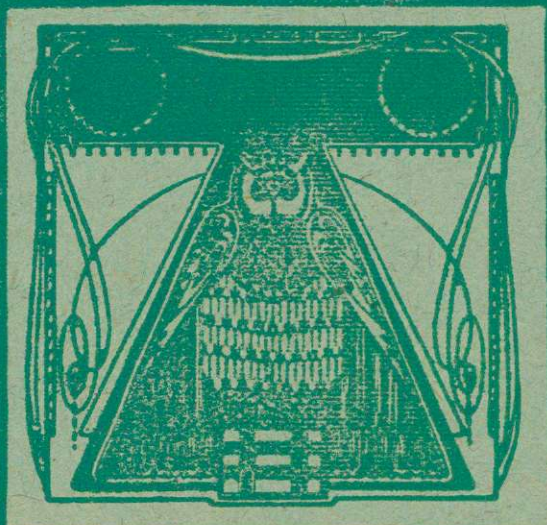

LETNIK XXVI.

ŠT. 8.

DOM IN SVET

LEPOSLOVJU
ZNANSTVU

❖ ❖ 1913 ❖ ❖

VSEBINA.

	Stran		Stran
Dekla Ančka. Spisal F. S. Finžgar. (Dalje)	281	Književnost	318
V velikomestnem jutru. Zložil J. Lovrenčič	286	Umetnost	318
Obupna misel. Zložil Josip Lovrenčič	286		
Kot školjka. Zložil Bogumil Gorenjko	286		
S poti. Piše Izidor Cankar. (Dalje) . . .	287		
Zdravnik dr. Marka Grbec (1658—1718).			
Spisal Viktor Steska. (Dalje)	292		
Dom in Svet — ilustriran list. Spisal			
dr. Fran Stelè. (Konec)	296		
Jug v okviru. Zložil Josip Lovrenčič .	297		
Friderik Ozanam. Piše Andr. Kalan. (Dalje)	298		
Nova struga. Spisal P. Bohinjec. (Konec)	303		
Deveta dežela. Zložil J. Lovrenčič . .	308		
Par dni v Švici. Spisal dr. V. Šarabon .	309		
Razvoj novejšje slovenske pisave pa Lev-			
čev pravopis. Spisal dr. A. Breznik. .	314		
		Slike.	
		Anton Štefic: Materina ljubezen. (Študija) . .	281
		Z. Jasinski: Na veliki praznik	285
		J. Simončič: Jež snubač. (Po narodni pravljici.)	287
		J. Štefic: Rokoborca	296
		Jan. Vurnik: Veliki oltar na Brezjah	301
		Pogled na Jungfrau in sosednje vrhove od	
		Thuna	309
		Hercegnovi, utrdba ob vhodu v Boko kotorsko	317
		V kotorskem zalivu	318
		Podobar Jan. Vurnik	319
		Grški samostan Skinopetra na sveti gori Athos	320

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: Andr. Kalan, kanonik, Ljubljana, Marijanišče.

Urednik: dr. Evgen Lampe. — Založnik in lastnik: Katol. Bukvarna. — Tiska Katol. Tiskarna v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravištvo v Katoliški Bukvarni.

A. ŠTEFIC:
MATERINA LJUBEZEN.
(ŠTUDIJA.)

DEKLA ANČKA.

Napisal F. S. Finžgar.

(Dalje.)

IX.

Ančka se je vsa tresla, ko je smuknila iz kuhinje v kamro. V temi se je napol slekla in sedla na skrinjo. Nič ni mogla misliti, s prsti je svalkala trak dolge kite, ki ji je visela v naročje, ga zavijala in odvijala. Ko je zažvenketala oprema, ki jo je Janez obesil na kljuko pred hlev, ko je zaropotal koleselj, ki ga je potegnil pod streho, je vztrepetala in vzdihnila. Nato je nastal mir. Skoz strop se je čulo smrčanje Mocarjevo, visoko v hribih je lajal pes pred samotno hišo.

Ančka se je naslonila na končnico postelje, položila roke pod glavo in začela moliti.

»Ni ga dobil,« se je naenkrat raztresla med molitvijo in je bila vesela. Ali pregnala je misel in domolila do konca. Nato se je spet vzravnila na skrinji, posedela trenotek, vstala ter šla spat.

Takoj so se ji strnile trepalnice in v polsnu so se vrstile pred njo zmedene slike: bela hišica na hribu, Janez, prazniška pridiga in govor pri shodu. Naenkrat pa so jo pogledale in zbodele, kakor dva trna, Mihove oči. Celo v snu je skrila pred njimi roko pod odejo in se tesno zavila. Nato je nenadoma odprla oči, zaspanec je izginil in

spet je bilo strah. Vse besede, ki jih je govoril Miha pod kuhinjskim oknom, so oživele, kakor bi se bile prijele sten, in vse so tiščale skoz vrata v kamrico. In na vsaki besedi so gorele tiste oči, ki so predrzno zrle nanjo in prebadale odejo, da se je stiskala in se tesno zavijala. V vroči omotici je ležala glava na blazini, oči je zatiskala in skoz dvojno temo so gledale nanjo Mihove pregrešne oči in se ji rogale. In kamorkoli se je zadel ta pogled, povsod jo je oskrunil, se ji je zdelo.

»Jezus, Marija,« je vzdihnila, se vzravnila in se oprla na komolec. Z levico je dotipala žegnanček na steni, pomočila vanj prst in se pokropila.

»Zakaj sem se bala, da bi ga ne zalotil Janez? Naj bi ga bil! Morda ga je, ko je pustil konja in stekel čez vrt. Prav mu je.«

Hipoma pa se ji je vsilila nova misel.

»Bog ve, kaj si je mislil Janez? Če me kaj sumniči? Če misli: 'Tako, seveda, ko me ni doma, tedaj drugi, ta-le Miha.'«

Ančki je zdrsnila roka, s katero si je podpirala glavo, in je omahnila na blazino.

»Oj ne, saj Janez ve, saj me pozna. Ne, nič ne misli takega. — Če pa vendar — Ne, povem mu; porečem: stran moram, moram, ker mi ne

da miru. — Tudi Mocarici povem. — Miha ali jaz, kakor hoče.»

Nič več ni občutila strahu, moč je prešinila srce. Vejice so se ji zaklopile.

Janezu je dobrlela luč. Duh po tlečem stenju v svetilki ga je predramil. Hitro je napojil konja in šel na pograd. Mimogrede se je ozrl po Mihovem ležišču.

»Še sedaj ga ni, vlačugarja. — Kaj mi mar? Naj hodi, kjerkoli!«

Jezno je potegnil nase konjsko plahto in se premaknil parkrat sem in tja, da je našel na trdi slamnici pripravno lego.

Dasi je glasno in jezno zagodrnjal, je vendar vedel, da je lagal in da glasna laž ni zatopila resnice v srcu.

»Kaj mi mar? — Mar mi je, bolj mar sedaj kot tedaj, ko sem Miha dobil pod oknom. Takrat mi res ni bilo mar — vsaj treba mi ni bilo biti. Ali sedaj je izrečena beseda. — Bogve, ali je bil Miha? — Morda se mi je le zdelo, da je bežala senca. — Ko bi bil kdo drugi? Ančka je še otročja. Morebiti se mu je smejala. — —«

Deske v pogradu so zaškripale, Janez se je obrnil. Ali ni poležal dolgo. Spet je popravljal plahto in se zasuknil na drugo plat.

Naenkrat je udaril s pestjo po stranici. »Vraga vendar, ali mi je tega treba? Pokažem jim, vsem, Mihi in Ančki in Mocarju — vsem.«

S tem jeznim sklepom v srcu je zaspal, da ni niti slišal, kdaj se je Miha prikradel v hlev.

Drugo jutro je Ančka vstala navsezgodaj. Sama sebi se je nasmehnila: »Ali sem neumna, da sem se tako bala snoči. Ampak, kar sem sklenila, sem sklenila. Vse naj izve.«

Oprezovala je, kdaj se bodo oglasili Janezovi koraki pred hlevom. Naglo se je napotila k vodnjaku. Janez je snažil opremo in kazal hrbet proti dvorišču. Ančka je natočila vodo in odšla.

»Jezn je! Nič se ni ozrl.« In spet jo je obšel strah. »O, povem mu, moram!«

Vzela je drug škaf in šla. Vzvod je škripal, voda je štropotala, Ančka je gledala v Janeza, ki je drgnil brzde in se ni okrenil. Voda je tekla že čez rob in oškropila Ančkino boso nogo. Vodnjak je utihnil. Janez je obesil brzde v shrambo, stopil med hlevna vrata in zaklical:

»Miha!«

Ker se ni nihče oglasil, je zarežal jezno v hlev:

»Vstani, klada voglarska! Vse noči se plaziš krog oken, potepuh, delal bom pa jaz. Počakaš!«

Pograbil je bič in izginil med podboji v hlev. Ančka je hitro zadela škaf, voda je pljuskala čez

rob, roka, ki je oprijela škafovo uho, se ji je tresla. V kuhinji se je sesedla na stol poleg vode, ki se je še vedno gugala in valovila v škafu. Vsa zasopla, kakor bi bila bežala pred preganjalcem, je zrla predse na pod, kjer so se pasle muhe ob drobtinici sladkorja. Roke so same od sebe dvignile predpasnik in ga pritiskale na oči, odkoder so se ji vlile solze.

Ko se je izjokala in spustila predpasnik z lic, je že sijalo skoz okno solnce, ki se je dvignilo izza hriba v ranem jutru. Oči so ji zaščemele, ko se je ozrla proti luči, in bilo ji je, kakor bi se prebudila iz težkih sanj. Zajela je s periščem vode in si izmila objokane oči. Nato se je naglo sklonila k ognjišču in začela delo.

»Saj ni jezen name. — Kako bi bil dobre volje, ko ima take zanikarneže ob sebi. — Če je pa zato hud, meni vseeno. Naj le bo. — O, bom jaz tudi huda!«

Trdo je zaloputnila železna vratica, ko je vstopila Špela in prinesla mleko.

»Mm,« je namrdovala stara dekla in cedila mleko po latvicah. »Kakšen je danes! Seveda, včeraj sta barantala in popivala z Mocarjem, danes je bolan, mm, jeza pa na nas.«

»Janez da je hud?« se je potuhnila Ančka in gledala Špelo ter čakala mleka, da ga pristavi.

»Nate seveda ne, mm. — Toda takole pravim: Če bo sitnaril in se znašal nad nedolžnimi, se bo opekel. Presneto, da se bo!«

Špela je jezno postavila prazno golido v škafnico in zavpila: »Tu imaš, pomij! Za vse jaz že ne bom.«

Nato je zaloputnila vrata za seboj s tako naglico, da so ji priprla krilo, ki je bilo vihravo odskočilo, ko se je zasuknila.

»Resk,« je reklo in preplehana kotenina se je pretrgala. Toda Špela se ni ustavila. Po petah se ji je obesila zaplata marogastega podšiva in kakor jezik je trkala po nogah, ko je šla godrnjaje čez dvorišče.

Na hodniku v nadstropju se je pokazal gospodar. Preko bele srajce so se križale pisane oprtnice. Leno je zeval in iztegal roke.

»Kam dreviš?« je zakričal Janez nad Špelo.

Mocar ni zinil do konca in ni iztegnil rok popolnoma. Prijel se je za leseno ograjo in gledal na dvorišče.

»Kaj ti mar, netečnost!« je odgovorila Špela zadirčno Janezu in šla svojo pot.

Veliki hlapec je izdrl sekiro iz klade in jo zasadil s toliko togoto v tnalo, da je zazevala dolga razpoka.

»Če je tako, naj gre vse k rogaču.«

Mokar je zakašljajal na hodniku. Janez se pa ni ozrl. Potegnil je klobuk na desno oko in šel pred hlev.

»Kako je razgaden!« je mrmral gospodar, ki je srečal pri vratih spalnice ženo. Ona je takoj opazila moževo nagubano čelo in se je vrnila v sobo.

»Kdo je razgaden?«

»Ali ti nisem pravil, da je ta deklina nesreča za hišo?«

»Že spet to očitanje!« je vzdihnila ona užaljena.

»Očitanje, očitanje, kakšno očitanje, bi rad vedel,« se je jezil Mokar, ko je brskal med obleko po omari in iskal pripravnega telovnika.

»Kaj pa, če ne očitanje. Moja dekla ti je odveč, saj vem.«

»Za božjo voljo, ali si hudournik, ali kaj si?« Mokar se je okrenil in vlekkel telovnik iz omare ter ob tem stepal drugo obleko na tla.

»Vidiš, vse boš razmetal,« je pristopila žena in pobirala.

»Snoči me je Janez vprašal za kajžo. Kaj morem za to, če nima dovolj, da bi plačal. Ali naj mu jo dam zastonj? Danes je jezen, seveda; in to vse zaradi te preklicane cukrene nastave. Ko je bil prej Janez tak človek, da bi mu z lučjo ne dobil para. Tako, da veš.«

»Koliko si mu cenil?« je vprašala Mokarica rahlo.

»Nič preveč. Še premalo. Pet tisoč!«

»Pet. Res ni preveč. Ko bi mu še pol tisočaka popustil, če pomisliš, da bo korist za hišo, če se preselita tadvu v kajžo. Ne boš na izgubi.«

»Je prej stala naša hiša in se ni podrla, ko ni bilo kajže, ne teh dveh pri nas — in bo z naprej tudi.« Mokar je pustil ženo v sobi in odšel.

Ko se je zbrala opoldne družina pri obedu, so vsi občutili nekaj mračnega in mrzlega nad seboj. Janez je sunil s komolcem Miha, ker se mu ni takoj zadosti ognil.

»Ali še spiš?« je zagodrnjal vanj. Miha ga je ježno pogledal z rdečimi, nenaspanimi očmi in je molčal ter se odmaknil več nego je bilo treba. Špela je molila očenaš s pevajočim, razklanim glasom. Družina ji je mrmrajoč odgovarjala, kakor bi je bilo sram govoriti z Bogom, ko so nosili jezo v srcu. Nato je zavladal molk. Slišati je bilo le škrbanje žlic po robu lončene sklede. Ančka si je potegnila ruto na čelo, da so se ji komaj videle oči izpod nje. Skrivaj se je parkrat ozrla na Janeza. Toda on je mrko gledal v jed in zajemal naglo iz sklede.

»Celo je s togoto,« je pomislila Ančka in se ni več ozrla vanj. Ko je prinesla do roba polno skledo druge jedi na mizo, je pljusnilo čez rob in polilo mizo pred Janezom.

»Čedna nerodnost!« je zinil Janez skoz zobe. Ančka je segla po brisačo in molče pobrisala pred njim. Tedaj se je Janez ozrl pod strehasto zavezano Ančkino ruto. Oči so ji bile vse solzne. Janez je zardel, kri je začutil v licih. S težko roko je segel v razmršene lase, da bi prikril, kako ga je bilo sram trde besede. Ančka je pa vedela, da ne ustavi solz, in se je zato okrenila ter odšla, ne da bi zajela samo enkrat. Janez je zajemal počasneje, od žlice se mu je pocejalo na mizo, ker se mu je tresla roka. Čakal je Ančke in pripravil besedo, da se opraviči. Toda ni je dočakal. Zato je postavil žlico na mizo, se vstajajoč s klopi prekrižal, vzel klobuk, ki je ležal znak na klopi, in prijel za kljuko. Špela je sunila sosedo in ji pokinknila. Kmalu so zastale še druge žlice, spet je Špela odmolila in družina se je razšla.

»Stopi mi po polič vina,« je velel Mokar ženi, ko sta ostala sama.

»Vidiš, takole je, kakor sem rekel. Sedaj si sama videla. Kar trpeti ne morem takih rilcev — hu, ženska, to je strup — strup —«

Nagnil je čašo in jo izpraznil v dušku.

»Ljubi moj, nikar tako ne govori!« Dosti se je Mokarica zatajevala, da je mogla govoriti mirno.

»Nikar tako! Kako naj? Saj imaš vendar oči in ušesa.«

Gospodar si je natočil in začel hoditi gor in dol po sobi. Roke je držal na hrbtu, široka pleča so se mu upognila in oči so gledale v špranjo na podu, po kateri se je vračal sem in tja ter poslušal ženo.

»Imam oči, ali moje včasih več vidijo in bolje kakor tvoje, pri takih rečeh namreč. O gospodarstvu in kupčiji nič ne rečem, da ne boš navsezadnje še name hud. Več vidijo, pravim. Ti sodiš, da je Janez zato jezen, ker ne more plačati. Nekoliko ga že tare tudi to, gotovo, ali mora biti še druga kljuka vmes. Najdem jo, tako ti povem, prav gotovo jo najdem. Ti se pa nikar ne jezi, lepo besedo daj Janezu, ko ni nate hud in ne ti nanj.«

»To je res od sile; gospodar torej lazi za hlapci.« Mokar je udaril z nogo ob tla in hodil spet po špranji in ni nič pogledal žene.

»Je res žalostno, toda tako je dandanes. Ponudi mu še enkrat, takole v šali mu reci; zakaj Ančka in Janez se imata tako rada — in je prav, da se imata, ker sta rojena drug za drugega — tako se imata rada, da se ne bosta nikoli pustila.

In zato je zanja in za nas prav, če se naredi, kakor sem rekla.«

Mož je stopil k mizi in si dolil v kozarec. Potem je šel nazaj sred sobe in nič ni odgovoril. Ona je pomolčala in s prstom grabila na kupček drobtinice, ki so bile raztresene po mizi.

»Ali je na mali Ledini že dosejana ajda?« se je on hipoma ustavil in pogledal ženo.

»Popoldne zavlečeta!«

Tedaj so se odprla vrata, in Špela je pomolila glavo v hišo.

»Krava se pripravlja!«

»Sava?« se je Mocar naglo ozrl. Oči so se mu zasvetile.

»Kje je Janez?« je vstala Mocarica in šla k vratom.

»Pri njej!«

»Potem je vse prav.«

Špela je zaprla, Mocar si je opasal višnjevi predpasnik in zavihnil rokave.

»Poglejte, kakšna telička!« je vzkliknil Janez, ko je gospodar odprl hlev.

»Že! Hvala Bogu in sv. Štefanu!« je izpregovoril Mocar in čelo mu je bilo brez gube in ves obraz veliko veselje. Tudi Janez ni imel več klobuka postrani.

»Ne veste, prežvekovala je medtem; da, Sava, to je živalca. Najboljša! To sem vedno trdil. Je za vse: za mleko, za teleta in ješča kot uš.«

»Ali me je treba ali me ni?« se je oglasila Špela zadirčno in stresla koš suhe stelje pod kravo.

»Le pojdi, popazim sam!« ji je velel Janez, pomaknil gospodarju stolec in gledal teličko, ki je ležala zvita v klopek in trudna odpirala oči.

»Janez, ko sva sama, kaj ti je bilo danes pravzaprav?« je začel Mocar in sedel na stol.

Hlapec je potegnil klobuk spet na oči, pobrskal z vilami ponepotrebne po stelji in odgovoril:

»Kaj bi mi bilo? Nič.«

»Nič, nič. Posebnega gotovo nič. Ali poznaš me, da me peče, če se družina takole kuja, kot ste se danes, in človek ne ve, zakaj. Če je kaj napek, saj se popravi. Zakaj sem pa gospodar, kajne?«

»Saj nič ni, prav nič.« Janez je postajal nejevoljen in se je umaknil prav v drugi konec hleva, kjer je brskal in pospravljaj po jaslilih. Mocar je molčal in gledal Savo in teličko. Ko se je Janez spet vrnil, je izpregovoril:

»Ta ne bo za mesarja, kaj? Redili jo bomo.«

»Redili,« je odvrnil Mocar kratko in slonel s komolci na kolenih. Janez je čutil, da se zdi

gospodarju zamalo, ker mu ni razodel po resnici. Zato sta oba molčala, dokler se ni oglasil gospodar, kakor bi se nenadoma nečesa domislil:

»No, Janez, kakor je telička lepa in izvrstnega plemena, če si volje, kot sva se snoči menila, pa naj bo tvoja.« Gospodar se je vzravnal in pogledal hlapca. Ta je slonel na vilah, oči so se mu pasle na lepem mladičku.

»Lepa je, zares je lepa, samo, saj veste, takole sem preudaril, da mi ni treba ne kajže, ne ženske in ne telice — nič mi ni treba, pravzaprav.«

»Je tudi pametno, jaz sem le omenil, in nič ne ponujam. Vsak naj sam premisli. — Torej boš ti pri kravi, kajne?«

»Seveda.«

Gospodar se je še enkrat ozrl na živino in šepetal blagoslov. Še preko dvorišča je zadovoljen kimal in šel takoj k ženi.

»Da bi te, to je telička!«

»Je Špela pravila.«

»Janezu sem jo ponudil v rejo, kakor sem ti pravil, pa je ne mara.«

»No, lepa je ta.«

»Pravi, da mu ni treba ne ženske, ne kajže — nič. Jaz sem tega vesel.«

»Tudi jaz bi ne bila žalostna, ko bi ne vedela, kako je. Oh, moški, sami sebe ne poznate.«

Mocar je skomizgnil z rameni, vzel koledar in zapisal dan, kdaj je od Save dobil telička. Ona je šla v kuhinjo, kjer je Ančka pomivala. Ruta ji je visela še bolj na oči in nič ni pogledala mame. Ta je odklenila omaro, odrezala kos pogače in nalila vina.

»Na, tole nesí Janezu, ki čuva pri kravi!«

Ančka je hitro popustila pomivanje, si otrla roke in segla po steklenici in pogači. Vse to je storila kot človek, ki uboga brez premisleka na prvo besedo. Šele sedaj se je spomnila, kam da jo pošilja gospodinja in vsa se je zbegala. Prigrizek je postavila nazaj na mizo in izpod rute pogledala gospodinjo.

»Nič ne glej in pojdi,« je rekla Mocarica ter zaklepala omaro.

»Mama, ko je tako hud name!«

»Kaj bi bil hud, nič ni hud, sitni ste, vsi ste sitni, samo da naju dražite. Križ božji z ljudmi! Nič se ne obotavljaj. Ne bo te ugriznil, ne!«

Ančka je odšla, gospodinja je gledala za njo skoz okno in se muzala, ko je videla, kako si je Ančka s predpasnikom brisala oči.

»Moj Bog,« je premišljevala Ančka spotoma, »kaj naj mu rečem? — Nič. — Kar postavim mu tja. — Ali mu pa vse povem. — Če bi pa zarežal

Z. JASINSKI: NA VELIKI PRAZNIK.

nad mano — ne — kar tiho bom. — Toda v takem ne živim več — vseeno —

Preden je Ančka mogla kaj skleniti, je bila pred vrati in jih je odprla.

Janez je sedel na stolčku, klobuk je ležal poveznjen pred njim na tleh.

»Janez, tole so ti dali mama, kam ti postavim?«

Janez je naglo vzdignil glavo in se ozrl, kakor bi ga kdo poklical iz spanja.

»O,« se je ves vesel začudil. Ali naglo je izpremenil glas, kakor bi se bil domislil, da ne sme biti prijazen, in je nadaljeval resno, skoro malomarno: »Deni kamorkoli, morda semkaj na pomivnik.«

Ančka je postavila, kakor ji je velel. Janez se je prema goval, ali kljub temu jo je pogledal odspodaj pod ruto in je videl njene objokane oči.

»Zakaj jokaš, Ančka?« Sam ni vedel, kdaj jo je prijel za roko.

»Zakaj si tako hud name?«

Ančka mu je izmaknila roko in poiskala robec, ker jo je silil jok.

»Saj nisem hud, samo žalosten sem, tako žalosten, ne veš, kako.«

»Kaj se ti je zgodilo?«

»Nič, ampak kar mislim, naravnost ti povem, tako mislim, da imaš ti ko ga drugega — — —«

»Janez!« je kriknila Ančka odločno in bolestno. Janez je vstal s stolca. Zrla sta drug drugemu v oči in molčala.

»Ančka,« je izpregovoril Janez, in glas se mu je tresel. Ančka je vzdihnila.

Tedaj Janez ni vedel, kdaj je prevrnil stolček in pohodil klobuk, ko je obstal sam sredi hleva in je imel roke razkriljene, kakor bi še pritiskal Ančko na razburjeno srce.

Ančka je pa hitela s pomivanjem in nič več ji ni visela ruta na oči. Izpod nje so pogledali veseli kodri in se vsuli na čelo. (Dalje.)

V VELIKOMESTNEM JUTRU.

Zložil Josip Lovrenčič.

V praznoto zehajočih ulic mrle so luči,
po trotoarju votlo pesem pel je moj korak,
v jutranjo stran strmele so oči:
tam daleč — v vijoličastem mraku nad goró
visél je črn oblak.

In
ni še vzbrstél misli pelin:

Dva snopa žarkov sta oblak prodrla,
razrastla plameneča čez nebó,
in njima je sledilo čelo,
ki božje je bližine vse žarelo:
povrnilo se je raz Sinaj solnce - Mozes
in razočarano je vrglo
iz rok
čez morje hiš ponosnih luči dekalog . . .

Srce mi je vzdrhtelo: Bog, moj Bog! — —

OBUPNA MISEL.

Zložil Josip Lovrenčič.

Iz teme se izcimila je črna roža.
Oči, bi ve ime ji dale?
Odgovor svoj v nerazodete skrivajo kristale,
ki sežejo kakor ostrina noža.

In ti, srce?
Se krči — ali v prsih ga ne nosim,
se krči — ali miloščine prosim,
se krči — ali sem popotnik, ki poti ne ve?

Ne ve!

In glej, že bliža se in me obkroža
s prečnimi cvetovi, že sem v njej in ona v meni,
pogum moj drzni ž njo se ženi,
ko v smrt ga s svojim vonjem boža.

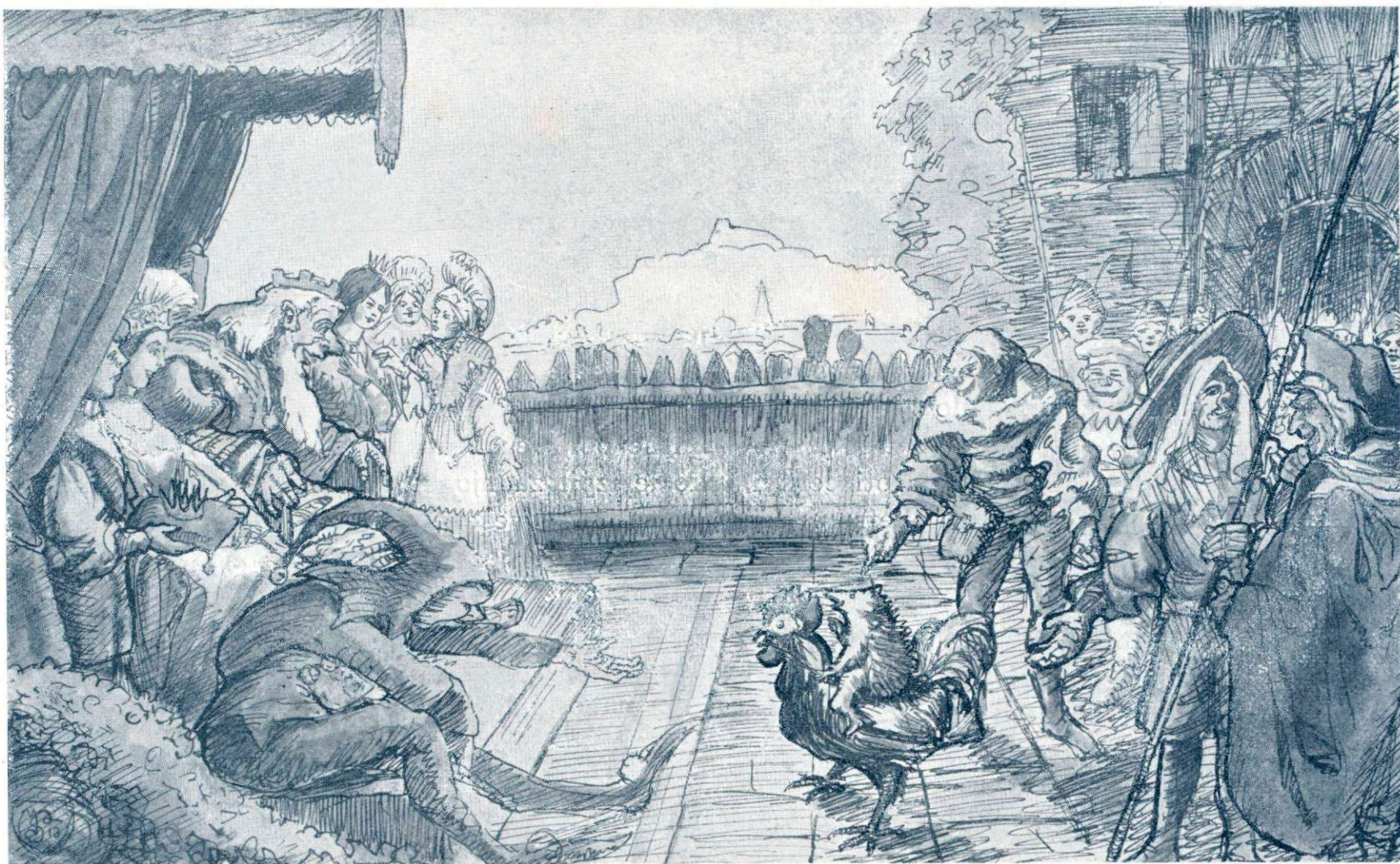
O črna, črna roža! —

KOT ŠKOLJKA.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Kot školjka ob morju je morje srce —
Pa prišli prek morja so zviti ljudje,
ukrali iz školjke so biser zaklad,
pustili pa v njej so samo še solze!

J. SIMONČIČ: JEŽ SNUBAČ.
(Po narodni pravljici.)

S POTI.

Piše Izidor Cankar.

(Dalje.)

Laino.

Včeraj sva stala z don Pietrom na hodniku in čakala, da pozvoni k nedeljskemu popoldanskemu opravilu, ko sem opazil, da prihaja po cesti proti župnišču Fritz. Pohajkoval je kakor na promenadi in je bil tako tudi napravljen; Lainci, ki so vajeni le turistov, so ga začudeno gledali; niti svilenega vijoličastega robca ni pozabil vtekniti v vrhnji žep. Ko je naju zagledal in pozdravil, me je don Pietro vprašal:

»Kdo je to?«

»To je moj popotni tovariš, ki sem ga pustil v Milanu.«

»Ali je Nemec?«

»Nemec je iz rajha.«

»Kako je lep! To je prvi Nemec s človeškim obrazom, kar sem jih videl. Ali pride sem?«

»Bojim se, da pride sem.«

»Zakaj se bojite? Ni dober človek? Je veren?«

»Mislim, da je veren.«

Res me je obšlo neprijetno in neopredeljivo čuvstvo, ko sem ga nenadoma ugledal na cesti. Kakor bi se odprla pred menoj velika valeča praznota. Večkrat se zgodi tako, kadar se srečajo ljudje,

ki so si dobri, pa ne popolnoma odkritosrčni: naenkrat si stojе nasproti in si nimajo nič povedati. Tudi sem se ga skoro zbal v tem tistem kraju, kjer malo in pametno govorimo; neprijetno mi je bilo, da hodi s tako samozavestno malomarnostjo in da ima vijoličast robec na prsih. Prihajal je in ni spadal sem. Bil je tuj in v nesoglasju z okolico in s smerjo, ki so jo hodile moje misli, odkar se nisva videla. Toda medtem je vstopil.

»Ali se sploh ne misliš več geniti iz Laina?« mi je dejal, ko mi je stisnil roko. »Jaz sem v Milanu iz obupa že visel in so me v zadnjem trenutku rešili.«

»Meni je tukaj dobro,« sem dejal; don Pietro me je hvaležno pogledal.

»Kraji so prelepi. V Argegno sem videl hotel prav ob jezeru, z velikim vrtom tik vode, polnim senčnic in hladu; star pes postopa po njem in oblaja vsakega gosta. Naročil sem si za nocoj sobo s pogledom na jezero. Prihodnjo pomlad bom ostal tam z Estero cel mesec,« je pristavil po nemško.

»Soba bo pač morala sama gledati na jezero, gospod,« je dejal don Pietro. »Nocoj boste spali

pri nas, če Vam ni moja hiša preskromna. V tujski sobi sta dve postelji in ena je še vedno prazna. Ne, ne, gospod, to je zmenjeno! In sedaj me bosta oprostila, kajti pozvonilo je v cerkev. Čez pol ure sem zopet tukaj, če Vam ni moja družčina neprijetna.«

»Nasprotno, celo v cerkev Vas spremiva,« je dejal Fritz.

Don Pietro je vzel bired in smo se odpravili skoz vas v cerkev. Ljudje so večinoma postajali pred hišami, iz gostilne je prihajalo glasno petje. Don Pietro je pritajeno vzdihnil. Izza ogla so prikričali trije dečki in drveli mimo nas proti cerkvi.

»Mario! Mario!« je zaklical don Pietro. Toda otroci so bežali dalje, Mario se je le toliko ozrl, da se je široko nasmeljal, takoj nato je vdrl pokrit v cerkev.

»Zakaj ga ne zlasate, gospod?« je dejal Fritz.

»Cerkev je majhna, pa lepa. Opozarjam Vas na relikviarije ob oltarju; eden je pozlačen, drugi popolnoma zlat,« je rekel don Pietro.

V cerkvi je bilo le malo ljudi; na desni dekleta v tesni gruči, na levi žene, zadaj je sedelo nekaj starih mož, pred oltarjem se je prerivalo dvajset vaških otrok. Don Pietro jih je hotel nekaj miriti, pa ni šlo. Dekleta so šepetala, kakor šumi skrita voda: semintja se je zaslišal pritajen smeh. Fritz je prevrnil podnožnik, ko je sedel; tedaj je bil smeh močnejši.

»Bagage!« je dejal Fritz in si pogladil lase.

Kmalu potem je prišel don Pietro s svojim težkim kmetiškim korakom iz zakristije. Pluvial je krilil krog njega kakor repetnice. Zmolil je najprej rožni venec, potem je začel govoriti.

»Lep glas ima,« je rekel Fritz, po klopeh pa je šumela skrita voda.

»Spreten je v besedi,« je zašepetal Fritz. »Glej, kako kupiči sinonime.«

— In zato vam pravim, je nadaljeval don Pietro, da mora biti vse naše življenje v Bogu. Zakaj torej omahujete na desno in levo? Če je Gospod naš Bog, služite Njemu; če je pa Baal naš bog, služite njemu. Dokler človek hoče dobro in pomežikuje zlu, dela slabo; če hoče delati dobro, se mora zlu popolnoma odpovedati; srednje poti ni in kdor jo vendarle išče, ne pride nikamor. Ne slepite se, kakor se je dolgo slepil puščavnik Peregrin.

»Na povest prehaja,« mi je rekel Fritz, »toda zveza je prisiljena. Ali mišliš, da bo Peregrin delal čudeže?«

V klopeh se je šum nekoliko umiril.

— Peregrin je bil mlad in zelo bogat. Ko so mu umrli starši in je podedoval veliko premoženje,

si je rekel: »Blaga imam mnogo, toda sam sem in pusto mi je; poiskal si bom prijateljev in bom vesel z njimi.« Poiskal si je torej prijateljev in se je veselil z njimi.

»Sedaj nam bo živahno opisal Peregrinove orgije,« je zašepetal Fritz in se doteknil mojega komolca.

— Pili so in razgrajali dan in noč. Peregrin je bil vesel kakor drugi in še bolj, toda včasih si je rekel, ko je dvignil prvo kupico k ustom: »Vse bo minilo in jutri me bo bolela glava.« Potem je bil še bolj vesel, da pozabi na jutrišnji dan, toda ko je izpil zadnjo kupico, si je rekel: »Zakaj se mora vsako veselje tako žalostno končati? Moji prijatelji spe, jaz sem pa sam, pijan in nesrečen. To življenje ni dobro.«

»Ali bo zdaj ubral boljšo pot?« me je vprašal Fritz.

»Tiho bodi!« sem rekel. Cerkev je bila mirna.

— Imel je vedno več prijateljev in je bil vedno bolj žalosten, čim bolj je pil, kajti rekel si je: »Prijatelji so mi, ker na mojih blazinah spe, ker od moje mize jedo in od mojega vina pijejo. Čim več jih je, bolj sem sam, ker me ne ljubijo.« Gostil jih je še dolgo časa, potem pa jih je vse pogнал od hiše, ker si je rekel: »Vsi moji prijatelji so osli, jaz pojdem pot modrosti.«

»Ali ti nisem rekel?« je vprašal Fritz.

— Naročil si je učenih mož, ki so mnogo znali. »Vsi morajo znati vse,« si je rekel Peregrin, »učenosti se bom vdal in bom v svoji samoti srečen.« Najprej je spoznal, kako revno je vse posvetno veselje in da je le v resnici mir. »Če bi ne bil toliko časa zapravljal, bi bil sedaj že popolnoma miren,« si je mislil. Toda kmalu je sprevidel, da so njegovi učitelji s svojo modrostjo hitro pri kraju in da vsi ne vedo vsega. »Nisem zbral pravih mož,« si je rekel, »denar imam,« naročil si bom druge.« Prišli so drugi in so vse tajili, kar so trdili prejšnji, ter so mu ravnotako hitro prodali svoje znanje. »Vsi skupaj ne vedo nič,« je rekel Peregrin, »sam bom iskal resnico.« Prebral je mnogo knjig in se je čudil, da se vsaka ogiba ravno najvažnejšega, ter je jel premišljevati o sebi in stvareh brez knjig. Zaprl se je v hišo in je dolgo živel v samoti, potem pa je prišel do spoznanja, da je le v posvetnem veselju prava sreča. »Ni nam dano, da bi kaj vedeli,« si je rekel in je bil vesel. »Vdal se bom uživanju in bom živel srečen do smrti. Preveč sem izgubil dni v žalosti.«

— Njegova hiša je zopet oživela in je bila vesela kot nikdar poprej. Peregrin si je rekel: »Raj ima človek lahko na zemlji; zakaj nisem tega prej vedel, zakaj sem čakal, da so mi lasje osiveli

in da se je moja mladeniška moč osušila?» toda ko je mnogo dni in noči veseljačil, si je zopet rekel: »Tudi to je prazno in dolgočasno: kaj naj počnem sedaj?« Spal je in žalosten postopal po svojem vrtu, dokler si ni čez teden dni rekel: »V puščavo ne grem; uživanje je vendar še najboljše, toda človek mora uživati modro.« Hiša se mu je napolnila z manj bučnim, pa dolgotrajnejšim veseljem, dokler se ni Peregrin nekega dne zbudil in vzkliknil: »Gorje mi, ki ne najdem miru na svetu! Kar danes ljubim, jutri ne ljubim, in ki me danes ljubijo, me jutri sovražijo. Storil sem vse grehe in sem videl, da so sramotni. To življenje je slabo.«

— Prodal je vse, kar je imel, in si je dal sezidati hišico v samoti, kjer ni bilo človeka. Ko se je tam naselil, je rekel: »Bog, sedaj sem sam s teboj. Vse sem ti žrtvoval, razdal sem premoženje, vsem slastem sem se odpovedal. Bodi pri meni in daj, da bom miren. Prikaži se mi vsaj v sanjah, da vem, da si z menoj.« In ko je zaspal, se mu je Bog prikazal kot velika svetloba, ki ni svetila, in Peregrin je jecjal: »Gospod, vidim te in te ne vidim; zakaj mi ne umiriš srca?« Ko je zjutraj vstal, je bil bolj nemiren kot kdaj poprej. »Kaj hoče Gospod še od mene? Ali mu nisem vsega dal? Odpovedal se bom tudi strehi in postelji, potem se mi bo morda razodel.« Zaklenil je hišo, vteknil ključ pod prag in se napotil ter rekel: »Sedaj sem ves tvoj, Gospod; spal bom tam, kjer me zaloti tvoja noč, in jedel, kar mi da tvoja roka.« In ko je zaspal, je zopet videl veliko svetlobo, ki ni svetila, in je jecjal: »Pri meni si in te ni; zakaj se mi ne razodeneš?« Dvignil se je in se je vrnil k svoji hiši; vzel je ključ izpod praga, odprl vrata nastežaj in rekel: »Prvi, kdor pride, naj mu bo dom; naj stanuje človek v tej hiši ali naj se naselijo nevihte v njej, moja ni več. Solnce naj me sežge, rosa naj me razje.« Ko je zaspal tisto noč, je videl tako svetlobo, da je v sanjah vztrepetal in se ni več zbudil.

»Kako se ti zdi Peregrinova povest?« sem vprašal Fritza.

»Tak molči!« se je obregnil.

— Tako pripoveduje legenda, je nadaljeval don Pietro, in v njej je mnogo, mnogo resnice. Kakor je —

Ko je končal, se je Fritz sklonil k meni in mi rekel: »Ali veš, da je Winter odpotoval v Palermo in da je Karla ostala v Milanu? Pravi, da pojde tudi v Florenco.«

»Karla je sama v Milanu?«

»Seveda, tepec! Ne odpiraj tako prestrašeno svojih oči in ne stikaj po žepih mojih besed.«

Potem ni več govoril, dokler nismo šli iz cerkve (bil je tudi ves večer nenavadno molčeč). Ko so se začele litanije, si je zakril obraz in se ni genil. Čudno je, kako neenakomerno se pode misli v njem in kako je ljubosumen na vsakega, ki bi hotel zasledovati njih skrivne zveze. Kadar izpregovori eno odkritosrčno besedo o sebi, bi rad dve preklical. Ko sem ga videl tako sključenega nad klopjo, se mi je zasmilil. Bog ve, sem mislil, kako je sedaj med Karlo in njim? Ali ga je ponižala, ki jo je hotel ponižati? Ali mu je kes sklonil pleča, ali molitev, ali dvom?

Ko smo šli iz cerkve, je dejal Fritz don Pietru:

»Malo ljudi je bilo v cerkvi. Ali je vedno tako?«

»Moški so večinoma zdoma, in kadar se vrnejo, prinesejo s seboj ali nevero ali razuzdanost. Jaz storim, kar morem, in zaupam; božja skrb je, da se čas prav vrti.«

»In čudno se vedejo v cerkvi.«

»Ne, gospod, vi severnjaki tega ne razumete. Mi smo z Bogom bolj domači, mu ne delamo velikih poklonov, pa ga bolj ljubimo. Naši grehi so manjši nego vaši; vi grešite z razumom, mi s srcem. Tudi naša nevera ni taka nesreča kakor vaša. Nemška nevera je grozna; znanstveno se oborožuje, bahava je in samozavestna, vse sovraži in fanatizira. Naša nevera je lehkomišelnost, vesela in nikdar prepričana, da ima popolnoma prav. Kar je drugače, je nemška vzgoja.«

»In otroci so naravnost hudobni.«

»Hudobni? Kaj da rabite tako trdo besedo? Ali ste že srečali v življenju hudobnega človeka? Jaz sem preživel petdeset let in se ne spominjam, da bi ga bil videl. Če sem odkritosrčen, moram reči, da mi ni še nihče hoté storil kaj hudega in da sem si bil vseh nesrečnih ur v življenju sam kriv. Še nihče me ni žalil, če me je bliže poznal, nihče me ni hoté napačno sodil. Poznal sem jih mnogo, ki so bili svetniki, in zopet mnogo, ki so veljali za grešnike, pa so imeli najboljšo voljo in le premalo odporne sile proti zlu. Govoriti bi hotel enkrat z resnično hudobnim človekom, da bi ga spoznal; danes še ne morem prav verjeti vanj.«

»Tudi jaz sem že včasih mislil tako,« je zamrmral Fritz, »toda rekel sem si, da imam malo izkušnje.«

»Vsakdo ima dovolj izkušnje v lastnem srcu,« je dejal don Pietro.

»Mislite?« je vprašal Fritz. Potem smo dolgo molčali.

Po večerji smo sedli krog kamina in don Pietro je prinesel dve buteljki vina. Najprej je

nama citiral dolge speve Danteja, ki sva ga le napol razumela, in vsak trenutek klical: Kolika zvočnost! — Ali sta slišala primero, gospoda? — Kolika lepota!« Potem je prebral slavnostni govor, ki ga je imel ob otvoritvi neke domače razstave, nato svojo razpravico o comski stolnici. Razložil je nama vse načine, katerih se Lainci poslužujejo pri lovu na ptice, ter se spominjal svojih otroških let, ko je bila lakota v deželi. Pripovedoval je dolgo o svoji materi: »Bog mi ni hotel uslišati želje, da bi jo enkrat sanjal.« Semintja je segel po meh in razpihal ogenj na ognjišču, ki je slabo gorel. Zada v kotu je dre-mala naša dolga kuharica Marija in njej na ko-lenu bela mačka. Zunaj je bilo tiho, niti glasu, niti voza, niti koraka. Fritz si je podpiral glavo in molče strmel v ogenj; levo lice mu je bilo ožarjeno, desno popolnoma v senci; tudi po laseh se mu je prelival soj ognja.

»Ali ti je dolgčas?« sem ga vprašal po nemško.

»Ne,« je rekel in se ni ozrl od ognjišča.

»Spalnica je pripravljena, gospoda, če sta zaspana,« je dejal don Pietro, ko se je bližala že deseta ura. »Sedaj pride še doktor Conti, ki mu moram vsak večer brati časopise. Vidva sta morda že trudna.«

»Ostaniva še tukaj,« je rekel Fritz. »Ne ljubi se mi v posteljo.«

Kmalu nato se je s palico pritipal v kuhinjo naš stalni gost slepi doktor Conti. Oči so mu popolnoma jasne, toda nepremične in lica pod njimi usušena. Govori z visokim glasom in počasi ter brez vsakega naglasa; po vsakem stavku se od-kašlja.

»Ali ne motim, don Pietro! Slišal sem, da imate novega gosta; hotel sem doma ostati, pa ne morem spati. Morda je bolje, da nocoj ne be-remo?« je dejal, ko ga je don Pietro posadil na stol ob ognju.

»Pač, pač; dajte mi časopis.«

»Prosim srednji list najprej. Tam so navadno najzanimivejši sestavki.«

»Dopis iz Londona: Angleška psihološka družba?«

»Morda bo dobro.«

»Listi so pred kratkim prinesli iz Amerike čudno novico,« je bral don Pietro. »Neki delavec, ki je komaj znal brati, se je ponesrečil in občutno ranil na glavi. Ko je okreval, se je nenavadno izpremenil. V največje začudenje svojih domačih je popolnoma pozabil jesti: z žlico ni vedel kaj početi, in jo je brezumno gledal, kakor bi imel pred seboj kompliciran stroj neznanega mu si-stema in namena, nasprotno pa je vedel nekatere

stvari, o katerih se mu prej ni sanjalo. Zanesljivo so baje dognali, da je govoril po bolezni grško, dasi ni prej nikoli slišal grške besede, in da je prišel na nekatere tehniške ideje, ki so jih strokovnjaki označili kot genialne.«

»To je čudno, pa absolutno ni nemogoče,« je rekel doktor Conti.

»Nesmisel je,« je zazdehal don Pietro.

»Kako nezmisel? Po sedanjih pojmihi oficialne znanosti je nemogoče le, da bi po bolezni govoril grško, če ni tega jezika nikoli prej slišal. Toda če so pojavi, ki jih označuje Akiakov kot spiri-tistične v ožjem smislu, resnični — in sedaj jih ni mogoče več pametno tajiti — tedaj bi bila to njim sorodna prikazen,« je dejal počasi doktor Conti s svojim mrtvim glasom.

»Ali se mnogo pečate s temi vprašanji?« je rekel Fritz.

»Sedaj se ne pečam z ničemer več.«

»Ni ga človeka,« je bral don Pietro, »ki bi danes verjel tej ameriški novici, toda če beremo oklic, ki ga je izdala novoustanovljena angleška psihološka družba, moramo reči, da se pripravljajo v psihološkem pojmovanju prave revolucije in da morda ni več daleč čas, ko bomo ameri-kanskemu časnikarju verjeli, kadar nam bo poro-čal o podobnem slučaju. Aksiom nove družbe in obenem razlog za nje ustanovitev je izrečen v prvem odstavku omenjenega oklica: Kar vemo o človeku, je malo več kot nič.«

»Mnogo časa smo potrebovali, da smo prišli do tega spoznanja,« je rekel doktor Conti, »in še več ga bo treba, da vsi izprevidijo, kako malo vemo. Nekaj novih resnic, ki so jih takorekoč od-krili instrumenti, ne človek, nas je popolnoma preslepilo. Mislili smo, da bomo našli dušo sveta pod nožem in mikroskopom. Ko sem študiral ke-mijo, sem bil tudi sam prepričan, da je svetovni sestav kaj enostaven.«

Don Pietro se je boril s spancem in je dre-motno nadaljeval: »Pod pritiskom dejstev, ki jih je dognala psihopatologija, bodisi da ta spadajo v njeno področje ali ne, nadalje vpoštevaje toliko in toliko psiholoških pojavov, ki so stari kot člo-veški rod, dasi jih prosvetljena znanost še danes odklanja kot vražarstvo, zlasti pa vsled poglob-ljenih kulturnozgodovinskih študij moramo reči, da ta aksiom ni znanstvena predrznost, kakor bi se zdel na prvi pogled. Tudi smo se s prodiranjem v nove kraje, ki so nam bili do zadnjega časa zaprti, in v nekulturne narode, ki smo jih vajeni smatrati le kot pouka potrebne polljudi, naučili, da je naša kultura vendarle enostranska in da se more tudi popolnoma resen Evropejec pečati s

skrivnostnimi navadami in močmi, ki žive v tistih čudnih krajih večtisočletno življenje. Danes izumirajo zadnji dosledni materialisti, in če jim pride še pred smrtjo Sir Griderjeva knjiga 'Moje indijsko popotovanje' v roke, mora ta smrt biti grenka: ali bodo umrli obupa, ker se najrazumnejši može zopet vdajajo 'čarodejstvu', ali bodo umrli žalosti, ker je po tem, kar nam Sir Grider pripoveduje, materializem blaznost.

»Blaznost ni,« je rekel doktor Conti. »Časnikarji ne morejo nikoli drugače, kot da rabijo najhujše izraze. Zmota je bila, kakor mnogo drugih, in je bila tudi koristna, kakor vsaka. Rekel bi, da dobi resnica potem več reliefa.«

»Sir Grider je sam stopil novi družbi na čelo in ji dal tolik kapital na razpolago,« je bral don Pietro tiho in zaspano, »da je že z njim uspeh zagotovljen. Najprej namerja družba sistematično zbrati in razbrati ves takozvani okultistični material, ker bo s tem šele dana podlaga za znanstveno delo. Dosedanje izkušnje z eksperimentalno psihologijo so pokazale, da bodo rezultati, do katerih so prišle, in naj se poizkusi še tako izpopolnijo, minimalni in da bodo vodili le do neke — če mi dovolite ta izraz — psihološke biologije...«

»Kdo je pisal ta članek? Ta mož bo vse zmešal,« je rekel doktor Conti ter je segel po kozarcu in ga prevrnil. »Angleži pa mislijo resno. Zbirka kritiško obdelanih takih dejstev bi bila velepomembna. Bil bi prvi empirični korak na poti do človeške duše. Tako bi jo za vedno in neutajljivo našli. Potem bi se počasi vse naše mišljenje dematerializiralo, znanost bi našla še veliko širše in višje ceste in bi se šele prav zavedla svojih velikih ciljev. Kako je človek prihodnosti zavidanja vreden! Na pomoč mu bo prišla tudi zgodovinska izkušnja, ki je sedaj še nimamo, kajti teh par tisoč let, kar jih je za nami, je vendar borna preteklost. Iz nje smo povzeli le, da se vsak človek rodi, da prebavlja in da umre. Čez mnogo drugih tisoč let bo drugače: Človek bo zasledil tudi zakone svojega duha, nova spoznanja in vse stare zmote mu bodo svetilniki v temi mišljenja, življenje narodov mu bo jasno kakor življenje posameznika, politične stranke bodo imele v zgodovini pisane zakone, sociologija se bo opirala na tolike izkušnje, poznali bomo biologijo človeštva, videli bomo dušo vesoljstva.«

Don Pietro je bil zadremal. Fritz, ki je strmел v Contija široko odprtih oči, mu je nalahko vzel časopis z rok in bral dalje:

»Sir Grider... ne! Dosedanje izkušnje z eksperimentalno psihologijo so pokazale, da bodo rezultati, do katerih bo prišla...«

»Ali don Pietra ni tukaj?« je vprašal doktor Conti. »Gospod, Vi težko berete in imate manj razumljivo izgovarjavo.«

Don Pietro se je zbudil, pogledal na uro, vzdihnil in začel brati dalje. Fritz je povsíl glavo; čez en čas mi je pomignil in sva se poslovila.

*

V najini spalnici sta bili obe okni odprti. Bila je svetla in zelo mirna noč. Na steni se je jasno videla negibna senca oreha na vrtu.

Jaz sem legel, Fritz je slonel ob oknu in kadil.

»Ali ne greš spat?«

»Ne še.«

»Ali si žalosten?«

»Noč je lepa in me boli v srcu. Peregrinu je moralo biti tako, ko je videl mrtvaško luč. Ali si videl tadvá človeka?«

»Katera dva?«

»Don Pietra, ki se mu otroci smejejo in ki ne veruje v hudobnega človeka. Contija, ki je slep, da prevrača kozarce, in sanja o človeku prihodnosti. In moj Bog, kako sem jaz zavržen in nepotreben, nepotreben. Niti časopisa ne znam brati, niti slepcu ne morem biti koristen. Kakor pes sem, ki se ves čas lovi za lastnim repom. Včeraj sem poslal Fischerju v Leipzig svoje pesmi in pismo, polno samozavestnih fraz.«

»Ali te ni Karla ujela, Fritz?«

»Ne.«

»Morda pa vendar?«

»Ne, me ni, globoki mislec. Vabila me je za danes na izlet v Certoso; jaz sem obljubil in sem šel v Laino.«

»Ali nisi vesel?«

»Ah, še iz Coma sem se hotel vrniti, da jo vidim, in sedaj bi se zgrudil na kolena, da stopi predme. Po poti sem se v roko ugriznil od bolečine za njo. Ali vidiš, kako sem zavržen?«

Ko se je obrnil, sem videl, da ima solzne oči.

Davi sem odšel iz spalnice, preden se je zbudil; ležal je zopet podvitih rok, ves razmršen in zasopel. Ko je prišel k zajtrku, je mračno pozdravil in rekel:

»Močno vino imate, don Pietro. Snoči sem bil pijan.«

»Kako vendar...« se je prestrašil don Pietro.

»Nerad bi se spominjal snočnega večera,« je rekel Fritz in me izzivajoče pogledal.

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC (1658–1718).

Spisal Viktor Steska.

(Dalje.)

IV. L. 1713. je zbral nekaj glavnih svojih spisov in jih izdal v Frankobrodu na Meni v debeli knjigi, ki ima naslov:

Marci Gerbezii, Phil. et Med. Doct. Labacensis, Inclytorum Carnioliae Statuum Physici et Medici Ordinarii, Sacri Rom. Imperii Academiae Imperialis Leopoldinae Nat. Curiosorum Collegae, dicti Agesilai, et Operosorum Labacensium Praesidis, dicti Intenti, Chronologia Medico-Practica, Exactam temporum, aerae, tempestatum, et humanorum corporum inde ortarum alterationum Descriptionem cum suis historiis Medicis, causis et curationibus potissimum ad Modernorum mentem adumbratam continens, In quinque Annos distincta. Huic annecsum est Ejusdem Autoris Intricatum Extricatum Medicum, seu Tractatus De Morbis Complicatis: In quo Intricatisima quaeque in Praxi Medica occurrentia breviter pertractantur, et dilucide resolvuntur, et vel propterea lectu utilissimus; Cum Indicibus rerum et verborum accuratissimis, nec non Appendice De moderno Pecorum interitu. Francofurti ad Moenum, Suis Sumtibus excudi curavit Johannes Adolphus Stock. Typis Johannis Baueri, Anno MDCCXIII. S sliko avtorjevo. 4° I. del: Str. 10 + 396 + 11 kazala. II. del: Str. 8 + 205 + 11 kazala. V predgovoru omenja, zakaj je to zdravniško kronologijo izdal. »Povod je bila želja, da bi čitatelj spoznal, kako vpliva zrak na človeka. Čeprav človeka močno poprime slaba prebava, čeprav se lahko sam ponesreči ali ga kdo rani, silneje vendar deluje nanj zrak.

O tem pišem v tej kronologiji, kakor sem tudi že pisal v knjigi, ki sem jo pred dvema letoma (1710) izdal: Vindiciae aerae Labacensis.

Opazoval sem torej natančno zračne izpremembe ter si jih zaznamoval; obenem pa tudi razne bolezni, ki so pod različnimi zračnimi razmerami napadale ljudi. Prepričal sem se s Hipokratom, da je zveza med zračno kakovostjo in boleznimi in da z enakimi zračnimi izpremembami nastajajo enake bolezni. Ko sem to opazil, sem sklenil, da objavim svoje opazke in s tem tudi druge navdušim, da bi to zvezo natančneje opazovali. Bistro sem videl, koliko bi lahko koristila taka pozornost, da bi v zdravniški praksi temeljito spoznavali bolezni, njih vzroke, začetek in pomočke, da se jih obvarujemo.

Ker je prva izdaja 'Chronologiae' popolnoma pošla in so me prijatelji naprosili za novo izdajo, sem občni želji ustregel. Da bi pa bilo delo koristnejše, sem 4 letnikom Chronologiae dodal še 5. letnik in natančno kazalo vseh petih let. Pri-dejal sem tudi popis o pričetku, vzrokih, zdravljenju in zavarovanju živinske kuge, ki je l. 1711. po Ogrskem, Hrvaškem, po Nemčiji in Italiji strahovito gospodarila. Naposled sem popravil nekaj tiskovnih pomot, ki so se vrinile v prvo izdajo posebno v 4. letniku Chronologiae, ki je bil natisnjen v Avgzburgu.

Pesmice mu posvečujejo Ivan Benedikt Gründl, Phil. et Medic. Doctor, ces. palat. grof, fizik v Mariboru; odvetnik dr. Ivan Štef. Florijančič v Ljubljani; dr. Jakob Heipl, fizik v Celju; dr. Jan. Gregor Thalnitscher; dr. Jan. Sigm. Franc Catharin, zdravnik v Gradcu; dr. Jan. Franc Papler iz Stare Loke; Jan. Sigm. Pogačnik, kot medicinae candidatus (14. junija 1698).

a) Chronologia Medico-Practica obravnava pet let od l. 1697. do 1701. z modroslovnega, zgodovinskega in zdravniškega stališča. Najprej izprašuje, kako moč imajo zračne izpremembe do človeških teles; potem kakšne zračne izpremembe so bile tega leta; kako so telesa to izpremembo prenašala; zakaj; kako ali s kakšnimi pomočki se je zopet zdravje doseglo. Takisto bi bilo jasno, kaj naj se stori v prihodnjih letih ob enakih razmerah.

Potem splošno popisuje, kakšen mora biti zdrav zrak in kaj mu škoduje. Dalje natančno razpravlja o vremenskih izpremembah vsakega meseca l. 1697. in kako so vplivale na zdravje; kake bolezni so bile najnavadnejše. Naposled našteva posamezne slučaje bolezni, pri katerih je bil poklican na pomoč. Osebo kar po imenu imenuje, omenja, kako jo je zdravil, podaja popolne recepte in pojasnjuje posledice zdravljenja. Najprej srečaš (str. 36) sedemdesetletnega služabnika kneza Auersperga, ki ga je kap zadela. Drugi bolnik je blizu sedemdesetletni kartuzijanski prelat iz Bistre P. Hugo. Tema slede: mekinjska opatica Doroteja grofica Gallenberg, slikar Franc Ziegler, ki mu je grlo zateklo, da tri dni ni mogel požirati; semeniški kuhar; solicator Janez Stros; baron Tauffrer in njegova soproga; žena voznika, ki je stanoval zraven gostilne »Pri zlatem volu«;

čevljarjeva soproga Janec, ki se je prehladila, ko je šla velikonočno nedeljo k Sv. Petru k procesiji; kirurg Jakob Ubec (Ubez), ki se je prehladil, vračajoč se z Iga; višnjanski zdravnik Krumpel.

Zanimiv je naslednji slučaj. Uslužbenec prvega trgovca v mestu je udaril z vatljem po roki ženo čizmarja. Kirurg je sodil, da je roka nalomljena. Kmalu pa je ženica popolnoma okrevala. Dva meseca po udarcu je šla veliki petek zvečer gledat procesijo trpljenja Kristusovega, ki jo vsako leto prirejajo kapucini. Vreme je bilo hladno, snežno; burja je brila. Ženica se prehladi, dobi vnetje oprsne mreže in nekaj dni pozneje umrje. Čizmar gre k mestnemu sodniku tožiti trgovskega uslužbenca, češ da je smrt prav on zakrivil. Sodnik da obtoženca zapreti, zdravnikom pa naroči, naj slučaj natanko preiščejo. Poklicani smo bili Pavel Qualiza, Andrej Juri Kršinar (Cherschinerus), jaz in kirurg Janez Khiehel, ki je prej ženici roko zdravil. Premišljevali smo najprej bistvo rane, lastnost ranjenega uda, razdobje med ranjenjem in smrtjo, okolnost, da je ženica ozdravela, preden je zopet zbolela; naposled smo 25. maja 1697 sestavili zapisnik, da ni zveze med rano in smrtjo, ampak da je prehlajenje ob neugodnem vremenu povzročilo smrt. Sodnija je zahtevala, naj to izjavo s prisego potrdimo. Ker bi nam pa ta čin vzel ves ugled, smo vložili priziv na višje mesto, ki nas je prisege oprostilo. Obtoženca so nato izpustili.

Rabili so že tedaj za mečilo rogaško slatino, ki jo je posebno priporočal dr. Gründell (str. 80). — V Ljubljani je tedaj živel knjigotržec Skube. — Vidic, kaplan na Igu, je šel s cerkvenikom na biro. Užil je na tešče nekoliko morda ne dovolj zrelih sliv. Dobil je hude količne bolečine, da je biro popustil in se v Ljubljano pripeljal radi zdravljenja. Ker mu razna zdravila niso pomagala, je čez tri dni poizkusil zdravljenje z rogaško slatino, toda zastonj. Prijeli so ga krči, in sicer mladi in čvrsti mož je izdihnil.

O priliki zdravljenja nekega bolnika v Postojni, je odšel dr. Grbec v postojnsko jamo in je občudoval, kako okamenevajo vodene kaplje, ki pronicujejo iz obločnih skal. »Odkod to okamenjevanje? Ali so vode kisele, ali alkalične. Iz okusa nisem mogel tega dognati. Po Davidu van de Becte pa sodim, da je sprijemajoča sila kiselina« (91).

Že tedaj so protinasti bolniki radi zahajali v novomeške Toplice. L. 1697. je šel tja mengeški kaplan Juri Lipavš (Lipausch), ki se je dobro popravil. Isti uspeh je dr. Grbec dosegel pri Seb. Bajzelju, duhovniku v Kranju, ki je bil že okoli

60 let in na rokah in nogah protinast. Predpisal mu je kopeli z neko zavrelico v topli vodi po eno uro in potem ležanje v postelji. Ozdravel je in lahko hodil.

Str. 113 pričenja z l. 1698. Najprej popisuje vremenske izpremembe in potem bolezni. Od str. 122 do 128 zagovarja ljubljanski zrak; potem omenja, da mu je obolela sedemletna hčerka Marjanica (129); hudo je kašljala njegova žena (138), ki se je drugič prehladila na vrtu (165). Tudi sam je obolel. »Ko sem bil zvečer na vrtu brez baroke, sem se prehladil, da me je močno bolela glava, zlasti pa nos. Pa kmalu sem ozdravel, ko sem se pokadil s kadilom proti nahodu. Kdor nosi lasuljo, naj pazi, kdaj jo odloži!« (175). Njegov edini sin je 35. dan po rojstvu postal nemiren in silno občutljiv. Ženske so rekle, da je uročen (sam piše: »de bi bil urožen«), in so skrivaj rabile razne znane pripomočke, n. pr. vodo, v katero so vrgle nekaj ogeljčkov itd.¹ »Ko sem to izvedel, sem mu dal potrebna zdravila, vendar je dobil otrok tretji dan božjastne napade in je umrl« (189). Nato razlaga uroke, češ da so največkrat bolezenski preliv, ki izhajajo od bolehnih stark in prehajajo na nežne otroke ali druge občutljive ljudi in poprimejo njih duha in njih kri, podobno, kakor pri nalezljivih boleznih. O tem pojavu se je tedaj mnogo pisalo (191).

Konec julija je v dolenjskih Toplicah zadela kap pravega hrusta, predragega mi svaka Janeza Florijančiča pl. Grienfeld. Zdravil sem ga z raznimi čistili in mečili in ga zopet popolnoma na noge spravil (194).

»Nobena stvar zdravniku slovesa tako ne poveča, kakor napoved izida kake bolezni. Zbolela je zgoraj omenjena oseba. Njen redni zdravnik je menil, da je kolika, jaz pa sem dejal, da je začetek vodenice. Smejali so se vsi, redni zdravnik in domačini. Čez nekaj tednov pa je bolnik tako zatekel, da so bili vsi prepričani o moji napovedi (196). Zdravniki, ki vedno hujšo stopnjo bolezni izpovedujejo, kakor je v istini, skrbе sicer zase dobro: če bolnik ozdravi, pripisujejo ozdravljenje svoji spretnosti, če umrje, pa hudi bolezni. Jaz pa mislim, da je oboje sramotno. Čeprav se jim zvižaja pri nespametnih posreči, jih imajo pa razumniki za nevredneže.«

Na praznik sv. Brunona, kartuzijanskega zavetnika, 6. oktobra, je bil dr. Grbec kot domači zdravnik povabljen v Bistro. Razen različnih redovnikov je bilo pričujočnih tudi nekaj odličnjakov, n. pr. znameniti pravoslovec Karol pl. Schwizen

¹ Kakor delajo še dandanes.

in ljubljanski župan Gabriel Eder. »Pogovor se je sukal o znamenitostih kranjske dežele. Tu je pravil pravoslovec, da je dobro miljo od Trsta v neki vasi oreh, ki do kresa ostane brez listja, kakor usehlo drevo. V kresni noči pa namah ozeleni in nastavi sad. Tako so mu pripovedovali v vasi. Ker tega ni verjel, je šel tja in našel še ne ozeleneli oreh. Opolnoči pa je med ropotom oreh ozelenel in sad rodil. Odtrgal je vejico in jo prinesel v Ljubljano. Čudovito drevo!« (200).

Tu moramo dostaviti, da že Valvasor (Ehrend. H. Krain, IV., 578) o tem drevesu pripoveduje. Vas se imenuje Lokve. Valvasor je šel tja in je 23. junija 1684 ondi pod drevesom noč prečul. Slišal pa ni nikakega šuma, tudi oreh, ki je bil že prej zelen, ni rodil sadu. Ljudje so ga pa hoteli še dalje »vleči«. Ta pripovedka je znana po vsem svetu. Tudi dr. Grbec si jo je dal natvesti. V vseh časih so bili ljudje, ki so radi druge vlekli, mnogi so se pa tudi dali vleči.

L. 1699. »Minilo je že 12 let, da nismo imeli ne pomladi, ne poletja, ampak vedno jesensko in zimsko vreme, slabe letine, malo vina, a to drago, kakor še nikdar od pamtiveka. Pšenico so prej prodajali mernik po 30 ali 40 kr., sedaj jo po 3 gld.; mero vina doslej po 4 ali 5 kr., sedaj po 17 kr.« itd. Potem popisuje vreme. Ob tej priliki navaja Atanazija Kircherja (in scrutinio pestis): »Kaj je škodljivejšega od gnilobe, ki z neštevilnimi strupenimi črviči največ skritih in zdravnikom nepoznanih, nevarnih bolezni v človeška telesa uvaja.« Ta stavek kaže, kako blizu resnici je bil slavni jezuit Kircher že tedaj glede postanka kuge in drugih nalezljivih bolezni. Škoda, da so bili tedaj drobnozori še tako redki in nepopolni. Z njihovo pomočjo bi bili lahko dognali bistvo marsikateri bolezni že tedaj in bi ne bilo treba čakati šele dr. Roberta Kocha iz Berolina in njegovih izumov l. 1883. itd.

Dalje priporoča zmernost in hvali kartuzijance, ki uživajo le toliko, da si ohranijo življenje. »Sam lahko to potrdim glede kartuzijancev v Bistri, kjer so v zadnjih 12 letih, kar sem ondi domači zdravnik, umrli štirje, ki so vsi imeli nad 70, eden celo 84 let« (216).

»Priatelj me je opozoril, da sem pri zdravljenju preskrben in preveč plašen. Smešno, da se očita zdravniku, kar bi se moralo najbolj hvaliti! Ali imamo zdravniki z lesom ali s skalino opraviti in mar ne z ljudmi? Ali nismo Bogu odgovorni? (219).

Prišel je mesec marec, ko ljudje Boga malo časte, bolj pa človeškemu rodu tako škodljivega Bakha, kar so s svojo smrtjo oziroma s smrtno

nevarnostjo izkusili tudi trije vojaki Schwindovega polka, ki je okoli Škofje Loke prezimoval. Ti trije vojaki so srečali žganjarja, ki je nesel steklenico žganja na prodaj, težko 3 do 4 funte. Hitro mu steklenico vzamejo, skočijo v bližnjo koč, izpode domačine iz nje in prično piti. Potem gredo k bližnjemu kovaču po oglje in si napravijo sredi koč ogenj. Pili so, da so se upijanili, potem so kričali, se smejali in peli. Čez dve uri je hrup pojenjal. Gospodar se opogumi in gre gledat, kaj neljubi gostje počenjajo. Našel jih je speče, dva tik postavljenega ognjišča, tretjega na stolu poleg mize. Tiho se odplazi, pričakujoč, da bi že kmalu odšli. Ker pa spanja ni hotelo biti konec, pokliče nekaj sosedov in vstopi. Toda glej! Vojaka na tleh sta bila že mrtva, sedeči na stolu ob mizi pa je bil le še malo živ. Tega so odnesli v toplo sobo, da bi oživel; gospodarja so pa zaprli, dokler se dogodek ne preišče. Dognati niso mogli ničesar proti kmetu, zato so ga izpustili. Omenjena vojaka sta se zadušila vsled ogljikovih plinov in vsled nezmerno zaužite pijače (229—231).

Okoli 15. marca sem pričel bolehati (232). V maju sem odšel vsled tega v Zatičino na oddih, ki sem ga prebil pri oo. cistercijanih, katerim sem zdravnik že 15. leto. Vreme je bilo skrajno neugodno, veden dež. Vrnil bi se bil v Ljubljano slabši, ko bi me ne krepila ljubeznivost častitih očetov (234).

Konrad Gesner piše, da so med drugimi znamenji približujoče se kuge tudi pegami (garruli boēmici). Že nekaj let sem jih imamo v Ljubljani meseca marca veliko množico in te lepo pisane tice krmimo po hišah, pa hvala Bogu, o kugi nič ne čutimo, dokaz, da ni vse resnično, kar se piše.

Na str. 245. popisuje natančno smrtni vzrok soproge dr. Jan. Greg. Thalnitscherja pl. Thalberg.

Na str. 253. omenja silni potres v februarju 1699 v Metliki in njeni okolici. Zvoniki, cerkve, gradovi in druga močna poslopja so se rušila; ljudje so bili ranjeni ali celo ubiti. Metlika je dobila poke in uro hoda od Metlike v Prelogah (Werlok) so se pokazale velike odprte jame. Tedaj so ljudje splošno mislili, da prihajajo potresi od podzemeljskih sap; te se vzbude od izprememb in vnetja podzemeljskih teles. Te sape prodro zemeljsko površje in vsled vdihavanja in skoz znojnice prehajajo v človeška telesa in jim škodujejo. Dr. Grbec pa vprašuje: »Zakaj se pa v Metliki ni nič podobnega zgodilo? Mar zato, ker je zrak ondi zelo zdrav? Dr. Jan. Greg. Thalnitscher sodi z našim ljudstvom, da so potresna leta zdrava. Te izkušnje pa jaz nimam; nasprotno imamo veliko draginjo ta leta, kar čutimo potres.«

»Zatiški cistercijan P. Pavel Puzl,¹ mož dobrih 30 let, temperamenta kolerično - melanholičnega, nežne telesnosti, navadno bled, je bil podvržen vnetju bezgavk in angini. Vsled prehlajenja glave je zapal zopet tej bolezni. Ozdravel je, ko sem ga zdravil kakor lanske bolnike. Da bi se pa vprihodnje zavaroval proti tej bolezni, sem mu naročil, naj si da na levi roki vžgati virček (funiculum inuri); telo naj si z odvajalnimi kroglicami čisti in dobro zavaruje proti mrazu, zlasti glavo. Če se pa že kaj prehladi, naj ne gre takoj k peči ali v toplo sobo in naj se izogiblje mrzle pijače. Od tedaj je zdrav« (289).

L. 1700. »Kaj je zdravje? Blagorazmerje posameznih delov telesa k celoti. Bolezen pa je nerazmernost ali nesoglasje med telesnimi deli in celoto. Spoznali smo v prejšnjih letih, saj je izkušnja nezmotljiva učiteljica, da nas delajo južne sape težke, omotične, severne pa lahke in bistre. L. 1700. je bilo, po vremenu soditi, ugodno, toda nalezljivih otroških bolezni je bilo toliko, ko nikdar poprej. Če pa pomislimo, da bolezni ne izvirajo iz vremenske kakovosti tiste dobe, v kateri se pojavljajo, ampak iz poprejšnje; dalje, da ne spoznamo vseh zračnih izprememb, ker jih ne čutimo, nam bo jasno, da so vendarle vremenske razmere zakrivile bolezni. Nekateri so menili, da so v mrazu s snegom padli črvički povzročili nalezljive bolezni, jaz pa sem prepričan, da je ta prikazen celo naravna. Od prejšnjega leta je ostala zalega med lubjem. Pomladni solčni žarki so jo vzbudili k življenju, viharji odnesli in raztrosili po zemlji. Kje je tu kaj čudnega?« (295).

Strela je 13. avgusta udarila v sredo predmestja, kjer je pogorelo 13 hiš.

Ljubljancanom bljuvala niso svetovati, ker se jih silno boje, odkar je sicer sloveč zdravnik pa nesrečen kemik mnogo bolnikov poslal na oni svet.²

Na str. 332. omenja opazovanja na tlakomeru od 25. decembra 1699 do 6. januarja 1700, t. j. dvanajst dni, ker ljudje pravijo, kakršni so ti dnevi, taki so tudi meseci tistega leta. O tlako-

meru ima prave nazore, da kaže zračni tlak in v drugi vrsti šele vreme, katero seveda ne napoveduje vselej zanesljivo.

L. 1701. začne popisovati na str. 337. »Jaz sem sedaj v 54. letu in imam še vse zobe, ker si jih vsak dan izpiram in, kar posebno poudarjam, tudi zobno meso (dlesno) dobro otiram« (351). Na str. 352. razlaga mnenje o spočetju moškega in ženskega spola, dvojčkov itd.

Ta letnik je šele v tej knjigi izšel prvič in torej ni ponatisk, kakor prejšnji štirje letniki.

b) Intricatum extricatum medicum, seu tractatus de morbis complicatis.

Istodobno s prvo knjigo: Chronologia medico-practica je izšla druga z gorenjim naslovom in svojo paginacijo, toda skupno vezana s prvo v eno. Ta razprava je ponatisk iz l. 1692.

V predgovoru pravi: Odkar sem se posvetil zdravništvu, sem si zapisaval na to odločene liste vse, kar me je zanimivega med branjem, v razgovoru ali življenju srečalo. S to zbirko je bilo lahko sestaviti razpravo, če sem le potrebno uredil, dodal, pojasnil in z dokazi podprl. Tako sem sestavil tudi to razpravo. Dasi sem pa imel stvarino že pred leti zbrano, sem jo mogel šele sedaj dovršiti vsled mnogih opravil pri bolnikih. Namenil sem izprva spis le sebi v korist. Kmalu sem pa spoznal, da bi utegnil tudi drugim zdravnikom z njim koristiti in celo nekaterim bolnikom.

Za predgovorom slede slavospevi, namenjeni avtorju. Janez Gregor Thalnitscher ga primerja Aleksandru Velikemu, češ da je s peresom razrešil vozel. Drugo pesem mu posvečuje dr. Janez Benedikt Gründl, tretjo odvetnik ljubljanski dr. Jan. Fr. Papler, četrto in peto Josip Lanzoni, zdravnik v Ferari, šesto odvetnik dr. Jan. Stef. Florijančič.

Razprava je razdeljena v dva dela: prvi je splošen, drugi poseben.

V prvem delu (1—64) razlaga pomen komplicirane bolezni; potem govori o vzrokih, o spoznavanju ali razločevanju, o zdravljenju teh bolezni po dotedanjih nazorih, potem po lastnih nazorih, razpravlja o izbiri mečil, bruhal, klistire, o pileptikih, o puščanju krvi, o vznojilih, o diuretičnih in alterantnih sredstvih, o trovilih, o umetni izbiri zdravil itd.

¹ Znani zgodopisec zatiškega samostana.

² Testimonium autem a memorato medico ante paucos annos infeliciter propinati vomitorii forte Mercurii mortis potius quam vitae dicendi, etiamnum legitur in Ecclesia Iggensi proxime ad pulpitem (314).

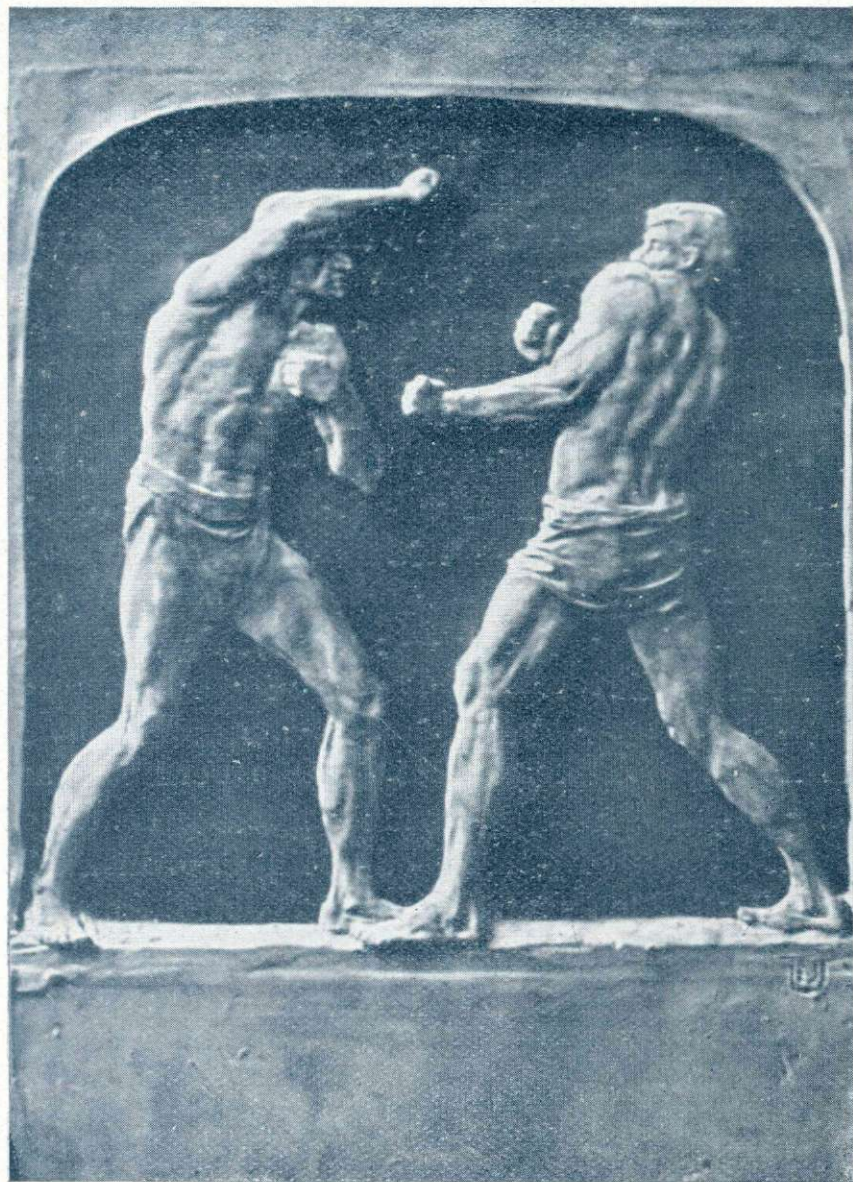

DOM IN SVET — ILUSTRIRAN LIST.

Misli ob 25 letnici. — Spisal dr. Fr. Stelè.

(Konec.)

Dom in Svetov umetniški namen pa ni bil samo biti okrašena knjiga, ampak širši: širiti zdrav okus, zanimanje za umetniške spomenike — posebno one v domovini — z besedo in sliko. Njegov namen je bil torej tudi objavljati v sliki umetniška dela in z besedo opozarjati na njihovo vrednost. Poglejmo nakratko, koliko je v tem oziru storil.

J. ŠTEFIC: ROKOBORCA.

Precej od začetka se je udomačila v Dom in Svetu navada, da podaja urednik pod naslovom »Naše slike« kratko razlago slik. Medtem, ko so se notice pod tem zaglavjem omejevale le na kratek popis ali na mimoidočo karakteristiko slike, je prinašal Dom in Svet semtertja sistematične članke, ki obdelujejo pridejani jim ilustracijski material. Tako je v najnovejši dobi izšla vrsta egipčanskih slik s kratkim, prav primernim besedilom Izidorja Cankarja.

Dom in Svet je izbiral od modernih v prvi vrsti slovanske slikarje. Znamenita je zbirka ruskih slik, iz katere se čitatelj dobro orientira o razvoju ruskega slikarstva. Iz prejšnjih časov pa se posebno spominjamo razprav o renesansi iz peresa dr. Medveda in dr. Stegenška.

Tudi topografskih opisov, združenih z zgodovinskimi, je priobčil naš list celo vrsto. Koliko lepih pokrajin je pri nas, koliko vabljivih pokrajinskih slik, kjer arhitektura ali razvalina in narava skupno tvorita vedno mikavno sliko; koliko je raztresenih in pozabljenih umetnin po hribovskih cerkvicah in po mestnih ulicah, kjer ljudje vsak dan hodijo mimo njih, a se ne zavedajo njihove vrednosti in lepote; koliko zanimivih in lepih predmetov bi tu nudila domača obrt naših dežel, kmetska hiša z ostanki davnih noš in orodij; koliko . . . in še bi lahko naštevati, — toda dosti smo že naznačili, kaj mislimo. Tu bi se dalo pač še mnogo storiti!

Posebno važna pa je naloga listova, seznanjati občinstvo z deli domačih umetnikov in umetninami prejšnjih časov na naših tleh. Tudi tu je marsikaj poizkusil. Priobčil je celo vrsto životoписov domačih umetnikov in priobčeval v sliki važna njihova dela.

V prvih letih svojega razvoja je priobčeval izmed domačih del največ slike in risbe bratov Šubicev, kar je bilo času primerno in umestno, ker takrat res nismo imeli dosti več kot brata Šubica. Risbe, ki jih je priobčeval J. Germ, so tako rokodelske in brezznačajne, da jih sploh ne moremo vpoštevati. Od IX. letnika naprej je sodelovala cela vrsta mladih slikarskih moči, ki so poleg ilustracij priobčevali pogosto tudi risbe in študije: M. Jama, F. Vesel, J. Vavpotič, M. Sternén, A. Koželj, J. Grohar in pozneje samouk Fr. Dobnikar, katerega reči pa imajo vse ilustracijski značaj. Važno je tudi, da je priobčil v XII. letniku celo vrsto J. Germovih slik. Med umetniki in med našimi ilustriranimi listi pa manjka prave vezi in potrebnega stika; le iz tega se da razlagati, da naši ilustrirani listi niso izrabili nobene razstave, kot bi se bilo dalo, ampak so prinesli le kak splošen pogled na razstavljene predmete, posameznih umetnin pa ne, ali le redkokatero.

Od XV. letnika dalje je nastopil še M. Gaspari, ki tudi ni bil izključno ilustrator, ampak je tudi

par drugih reči priobčil, in za njim Peter Žmitek. S tem je pa vrsta domačih umetnikov, katerih dela je Dom in Svet v večjem številu priobčil, končana. Pozabiti ne smemo nekaterih starejših, katerih se je večkrat spomnil, n. pr. Wolfa, Langusa, Kremser-Schmidta, Layerja, Menzingerja, Robbe in Quaglia. Ako pregledamo sedaj celotno to zbirko, je precejšnja, dasi — kakor je pri periodično izhajajočem glasilu naravno — raztresena po raznih letnikih. Sicer so biografije umetnikov, ki jih je Dom in Svet prinašal (Steska), sploh najboljše v naši literaturi. Novo metodo je začel Izidor Cankar s svojimi »Obiski«, kjer je spretno orisal par umetniških osebnosti naše naj-novejše dobe.

Tudi stare umetniške spomenike je poizkusil Dom in Svet objavljati. Tako je priobčil v XXIII. letniku freske iz cerkve sv. Miklavža nad Ihanom, iz cerkve sv. Primoža nad Kamnikom in iz cerkve na Križni Gori pri Škofji Loki. V XXV. letniku je priobčil celo vrsto fresk iz romarske cerkve na Skaručini. Tudi od teh začetkov pelje pot navzgor in do uspehov.

Dom in Svet je doslej očitno hotel zadoščati dvojni potrebi: Na eni strani je hotel biti umetniško glasilo, na drugi strani pa rodbinski list z dnevno zanimivo vsebino. Enkrat je krenil bolj na eno, drugič bolj na drugo pot. Zato nima list enotnega značaja in enotne smeri. To, kar izvršuje Dom in Svet, bi bila pravzaprav naloga dveh popolnoma različnih glasil. Bodi meni dovoljeno, da tu povem odkrito svojo misel, kako si mislim bodočnost tega za nas tako važnega lista. Kot lep list, ki bi bil sam sebe lahko vesel, se nam kaže Dom in Svetov ideal takole:

Dom in Svet, ki je in hoče biti ilustriran list, mora postati lepa okrašena knjiga v najboljšem

pomenu te besede. Naslovno stran, glave, končne vinjete in eventualno še iniciale bi moral izrabiti za to. Pridobiti bi si moral vsaj enega umetnika, ki bi stalno delal zanj. To bi res nekaj stalo, toda tá kras, ki ga ima sedaj, tudi ni zastonj; ako že ne gre drugače, bi podal manj, pa izbrano in smotrno razdeljeno. Ni še vse izrecno kraseči del in najboljši papir, na katerem se list tiska; temu je treba prilagoditi tisk.

Dom in Svet naj bi dalje opozarjal v sliki in besedi na lepote domovine in domačih umetnin. Dalje naj bi sem in tja podajal celotne življenjepise domačih, pa tudi velikih tujih umetnikov, ki bi pa ne smeli biti pisani izključno biografično, ampak bi morali poudarjati zvezo dotičnega umetnika z ostalim svetom in preteklostjo ter posebno osebne poteze njega kot človeka, kakor se nam javljajo v njegovi umetnosti. Le na ta način je mogoče občinstvo zopet vzgojiti za razumevanje in uživanje umetnosti. Pri starih umetninah je treba kazati, kako se je čas izžil v umetnosti svoje dobe in kaj nam je čitati iz njenih spomenikov, pri novih umetninah, katerih stvaritelji so nam po času in mišljenju bližji, pa na to, kako se osebnost izživlja v umetninah, ki jih ustvarja.

Dom in Svetovo mesto v naši literaturi je, biti umetniško in literarno glasilo. Neka elementarna sila ga je gnala vedno na to pot, čeprav so ga različni oziri vedli tudi po drugih potih. Ako bi Dom in Svet s tem geslom nastopil, sem prepričan, da bi dobil vsestranskega odziva pri sotrudnikih in posebno pri občinstvu.

Po 25 tih letih moremo samo želeči, da bi zbral zdrava zrnca, ki jih je zasadil v preteklosti, jih razvil v popolne cvetove in jih združil v šopek, ki ga bo vsak vesel na mizi in ga bo priznala tudi bodočnost.

JUG V OKVIRU.

Zložil Josip Lovrenčič.

V vzdušen poldán se vije čez plan
cesta
iz mesta
in ž njo topoli gredó.

V topolih krilati škržati pojó:

Žarke žgi! — se prvi oglasi,
žgoče žgi! — drugi zaželi,
žejnim žgi! — tretji naroči,
žgi, žgi, žgi! — prvi ponovi.
Žarke žgoče žejnim žgi,
žgi, žgi, žgi! — v koru vsi in konca ni.

Solnce je veselo žagajočih melodij
in kar nič se v noč mu ne mudi.

FRIDERIK OZANAM.

Ob stoletnici. * 13. aprila 1813, † 8. septembra 1853. — Piše Andr. Kalan.

(Dalje.)

VI.

Na potu v Italijo l. 1833., kjer se je mudil Ozanam tudi v Florenci, zagledal se je v Danteja in zahrepenel spoznati velikana v njegovih delih. Čas mu je bil takrat na kratko odmerjen, zato piše dve leti po tem potovanju: Kjerkoli hodimo, povsod pustimo nekaj svojih spominov in nagnjenj, kakor jagnje pusti dlako svoje volne v trnjevem grmu. To sem posebno čutil, ko sem pred dvema letoma bival nekaj časa v Florenci. Vse lepe stvari, ki sem jih tukaj videl, so mi napravile manj veselja ob prvem pogledu nego žalosti ob odhodu. Vesel sem prišel v Rim, s solzami v očeh sem se ločil od mesta. Rim, Florenca, Loreto, Milan so pridržali zase nekaj moje osebnosti in vselej, kadar o tem razmišljam, zdi se mi, da se moram zopet tja povrniti in vzeti s seboj, kar je tam od mene ostalo. Najbolj živo pa so se mu vtisnili v dušo spomini na Danteja; videl je njegovo glavo, ovenčano z lovorom, kakor ga je naslikal Rafael v sredi med zborom cerkvenih knezov in doktorjev v svoji krasni sliki: Disputa.

Ako obiščeš Rim — piše Ozanam — in hodiš z neko sveto radovednostjo po velikih hodnikih v Vatikanu in pregleduješ čuda vseh dob in vseh časov, prideš tudi na kraj, ki ga smemo imenovati svetišče krščanske umetnosti, to so stanze Rafaelove. Slikar je tu naslikal v seriji zgodovinskih in simboličnih fresk veličino in vpliv katolicizma. Med freskami je posebe ena, kjer se ti s posebno ljubeznijo mudi oko, bodisi da ga mami velikost predmeta, bodisi da se raduje ob posebni umetniški izvršitvi. Sveta evharistija se nam kaže na oltarju, dvigajočem se med nebesi in med zemljo. Na nebesu odseva presveta Trojica z angeli in svetniki, spodaj na zemlji je kakor v vencu številen zbor papežev, škofov in cerkvenih učencev. V sredi ene izmed teh skupin se posebno razločno kaže podoba, znamenita po izvirnosti svojega značaja, glavo ovenčano ne s tiaro ali mitro, ampak z vejico lovoriko. Ako se vživiš v te mogočne in resne poteze, spoznaš iz njih Danteja Alighierija. Povprašuješ se, s kakim pravom je podoba tega pesnika sredi med temi častitljivimi svedoki in zagovorniki vere v to božjo skrivnost, naslikana pred očmi papežev v trdnjavi ortodoksije. To vprašanje ni dalo Ozanamu miru,

dokler ni našel odgovora na to v življenju in v delih velikega Florenčana. V tem zmislu piše Ozanam l. 1836. prijatelju Janmotu: Omenil sem ti že, da proučujem za doktorat tezo o filozofiji Dantejevi. To me je zapletlo v podrobnejše študije o Danteju. Proučeval sem njegovo dobo, vglobil sem se v razna temna nerešena vprašanja in reči moram, kako zelo občudujem delovanje papežev v srednjem veku. Vse premalo so dosedaj pri pesniku Danteju vpoštevali njegovo filozofijo. In kaj so ljudje bolj zanemarjali, omalovaževali in dosledno prezirali in to celo katoliki iz srednjega veka nego ono skolastično modroslovje ter zatrjevali, kako je obrabljeno, abstraktno, suho, prazno in otročje-subtilno. In uprav to filozofijo je Dante uporabljal v vsej njeni moči in visokosti. To je prostrano polje idej, ki objemajo v svojem naročaju vse spoznanje božje in človeško, filozofija, ki se izliva v teologijo, narava, ki se sklicuje na milost in povelicanje, spona trdna in vzvišena, ki sega od zemlje do nebes in spaja čas in večnost. Ves ta neizmeren filozofičen sistem se je pri Danteju razvil in razcvetel v pesem. Ideja se razodeva v simbolih, včlovečena pa je v živih osebnostih. Misel se odeva z velebogati barvami, ustvarjenimi iz narave, od njih pa odseva kot refleks neustvarjena narava. In tu stojimo pred čudovitim dejstvom, pred nami se razvija filozofija pesniška in poljudna obenem, s poezijo filozofično in znanstveno: *une philosophie ailée et une poésie armée*. — Priznati moramo, da so ljudje poznali umetnost misliti v oni dobi, ko so znali tudi verovati in moliti — ostaviti moramo meje prostora in časa, da vstopimo v trojno kraljestvo, čigar vrata nam odpira smrt, v pekel, v vice in v paradiž. Dante postavi prizorišče svoje pesmi v neskončnost, to je res, ali dejanje, ki se razvija v pesmi, je človeško. Res je, da se tudi mi le v premišljevanju mudimo na tem trojnem kraju pogubljenja, kesanja in zadoščevanja, usmiljenja in večne sreče. Toda ob plapolanju teh simboličnih peroti in ob večkrat docela apokaliptičnem jeziku, ki vanj zavije Dante svoje misli, trepeče živa realnost v srcu te pesmi, to je človek, kakor živi in se razvija v vsem svojem duševnem življenju. Misterij človeške duše, ki hrepeni, ki se bori, peša, pada, ki vstaja, se vrača ob roki božji proti večnim namenom, to so skriv-

nostni prizori, ki vstajajo iz čudovitega morja raznih slučajev, epizod, opisov, razprav. Vse to jih grozi vtopiti in jih nam odmakniti izpred oči, a se končno vsi strnejo v ono psihologijo o skrivnosti človeške duše, ki kot središče in težišče vsega vse koordinira in druží v lepo, harmonično enoto.

Zato človek na tem prizorišču ni človek abstrakten in imaginaren. Ta pesem je zgodovina, ki se je vršila, ki je živela v onem, ki jo je napisal. Pesnik se je gibal ob mejah zla in krivde, zadoščevanja in odpuščanja, odrešenja in upanja, spominjajoč se svojih zmot in padcev, svojega kesa in vstajenja ob nogah milostivega Boga.

V poglavju, ki v njem Ozanam opisuje življenje Dantejevo, predstavi ga nam mladeniča, navdušujočega se za brezmadežni vzor, kopajoč se v nedolžnosti in lepoti v osebi deklice, ki je bila njemu simbol kreposti. Kakor da bi se mu nebo nasmehljalo — piše Ozanam — kadar se mu je prikazala Beatrice; hrepenel je in bal se, da jo sreča na potu; srečen je bil, ako ga je pogledala in pozdravila. Up in strah, ki sta ga spremljala, čistila sta ga v njegovem hrepenenju, dvigala ga in odmikala nizkotnostim vsakdanjega življenja. Pozneje sta pogled ali misel na Beatrice bila dovolj, da se je mladi Florentinec vnemal za dobro in neranjen stopal mimo zla. V družbi tovarišic se mu je zdela kakor neumrljiva, ki je vstopila iz nebes med nje na zemljo, da jih slabotne dviga in jih čuva krepostne. Gledal jo je na kolenih klečečo ob oltarjih kakor posredovalko za grešnike in zdelo se mu je, da je tedaj tudi on tem laže in zaupneje molil. Kadar je plemenito dekle stopalo po mestnih ulicah, so bili očarani ljudje, ki so jo srečavali. Odeta v svojo skromnost in nedolžnost se je zdelo, da ni opazila pozornosti, ki jo vzbuja pri njih s svojim nastopom. In ko je odšla mimo, se je ta in oni izrazil: Toni ženska, to je eden izmed najlepših nebeških angelov. Pozneje v drugi, slabši dobi življenja se Dante, zlasti v letih svojega prognanstva, ko ni bil več pod varstvom Beatrice, ne vzdrži na višini. To on prizna tudi v svojem poemu. Ko je odhajal preko čistilišča, najde ondi utrujen, zmeden, skesan Beatrice. Vpričo družbe angelov in svetnikov pravi Beatrice o njem: Ta človek je pal tako globoko, da so bila vsa sredstva za njegovo zveličanje brezuspešna razen, da vidi rod zavrženih. Uprav raditega sem prišla k njemu prav do vrat smrti s svojimi molitvami in solzami. Dante pa je ob teh besedah stal pred njo kot obtoženec, ponižan, jokajoč, s povešeno glavo, kakor otrok, zavedajoč se krivde, ko ga kaznujejo.

Ko pa se je razglasilo sveto leto ob koncu stoletja, ki je proslavlja Dante, napotil se je v Rim in se udeležil duhovnih milosti, kakor to navedeno opisuje v svoji pesmi. »Andante là, quivi è la porta!« klicala mu je Beatrice iz nebes in šel je v Rim in našel v svetem letu vrata sprave z Bogom; Beatrice pa ga ni več ostavila in ga privedla v paradiž. V pokori in milosti je završil Dante svoje življenje, želeč umirajoč, naj ga ogrnejo s plaščem manjših bratov v Raveni.

Tako nam slika Ozanam Dantejevo delo, ki ga imenuje »le poème de l'expiation et de la Rédemption«. Pridobil si je Ozanam s svojim delom o Danteju posebno to zaslugo, da je otel Danteja pozabljenosti zadnjih treh stoletij med Francozi. Delo Dantejevo je površnemu očesu tako tuje, tako skrivnostno temno, da le resni študij izkoplje iz njega one čudovite krasote, ki se v njem skrivajo kakor zakopani biseri. Francoskemu okusu seveda take stvari ne ugajajo. Divina Comedia je kakor pročelje srednjeveških katedralk, kjer se družijo prelestni kipi angelov in svetnikov s strašnimi, surovimi pošastmi.¹

V poglavju »l'orthodoxie de Dante« dokazuje Ozanam nasproti protestantskim kritikom Dantejevim, da ga po krivici prištevajo svojim predhodnikom. Ne prezre sicer, da se je Dante strastno boril proti papežem, da se je v tem pogledu v svoji strastvenosti često spozabil; to je bila neprevidnost, zmota, vendar herezija to ni bila. Načelno pa se Dante vedno klanja papežu, ki mu je Peter s ključi nebeškega kraljestva; on proslavlja moč svetih zakramentov, priporoča živim duše trpečih umrlih, se navdušuje za cerkvene redove in poveljuje kraljico nebes, kakor jo je poveljeval le malokdo. O madre di virtute, tu del ciel donna e del mondo superna, je eden izmed najlepših spevov, kar so jih njeni ljubljenci položili ob prestolu Marijine slave.

Ob tem resnem študiju pa je živel kakor otrok s svojo materjo. Za l. 1838. je najel zanj in zase prijazno hišico na otoku Barbe. Tu se je sprehajal s svojo od starosti omahujočo in skoro slepo materjo, tu se je krepčal v božji naravi in se pripravljajal za skušnjo, ki mu je bila potrebna za profesorsko usposobljenost. Dne 7. januarja 1839 je iz latinščine obravnaval tezo: »De frequenti apud veteres poetas heroum ad inferos descensu«. Francoska teza je imela naslov: »De la Divine Comédie et de la philosophie de Dante«.

¹ La Divine Comédie est comme des portiques et du pourtour de ces cathédrales, où se mêlent aux figures inspirées et auréolées des anges et des saints les monstruosités et les brutales grossièretés des chapiteaux ou des gargouilles.

Vzbudil je s svojim nastopom, svojimi dokazi in s svojo zgovornostjo splošno občudovanje svojih profesorjev izpraševalcev. Lacordaire sporoča, da je bil Ozanamov nastop čudovit uspeh in da je bila Sorbonna lahko ponosna na ta dan.¹

Vesel se je Ozanam vrnil domov in upal je, prost vseh skrbi, srečnih in mirnih dni ob strani svoje dobre matere. Toda ta je izvršila namen svojega življenja, otroci so odrasli, bili so oskrbljeni in vsi zavedni katoliki. Splošna onemoglost jo je opominjala, da se bo treba kmalu ločiti. Zato se je z Ozanamom najrajše razgovarjala o večnosti in mu pripovedovala, kako rada da umrje. Dne 14. oktobra je mirno zaspala v krogu svojih treh sinov, ki so bili ob njeni postelji. Čudo-lepi so spomini, ki jih je Ozanam ostavil v svojih pismih o svoji umrli materi. Srečen človek, pravi, komur je Bog naklonil sveto mater. Spomin nanjo mi ostane nepozabljen. V moji sedANJI zapuščenosti me dviga in krepi spomin nanjo. Premišljujočemu, kako kratko je življenje, kako malo oddaljeno je združenje onih, ki jih loči smrt, čutim, kako mi ginô skušnjave glede samoljubja in čutnega nagona. Vse moje hrepenenje se druži v eni misli: Tako želim umreti kakor mati. Ko je brskal po ostalih papirjih staršev, je bil neizmerno vesel bolj, nego kdo drugi stotisočev zapuščine, ko je posnel iz raznih zapiskov, koliko bolnikov je njegov oče zdravil brezplačno, med maternimi zapiski je našel načrte pouka za bolniške postrežnice, katere je zbiral okrog sebe ter bila vsem tudi najlepši dejanski zgled. Taki spomini so mu kazali, kaj je izgubil s svojimi umrlimi starši. Včasih se čutim zapuščenega — piše Ozanam — kakor učenci po vnebohodu Gospodovem; kakor da bi se bilo nekaj božjega ločilo od mene; večkrat zopet čutim blizu sebe svojo pokojno mater. Trenutki so, ko začutim mater ob svoji strani; kadar jokam kot otrok zanjo, se mi zdi, da mi utrne solze iz oči. Kadar sem blag, če storim kaj za uboge, ki jih je toliko ljubila, kadar občujem s svojim Bogom, ki mu je tako zvesto služila, se mi zdi, da me prijazno pogleduje in se mi oddaleč smehlja in mislim, da mi, odgovarjajoč kakor v življenju, dela družbo v molitvi, in kadar pristopam k mizi Gospodovi, se mi zdi, da stopa za menoj in me spremlja, kakor je tako rada živa spremljala Boga, ki ga je nosil po lyonskih cestah svečenik v hiše ubogih.

¹ C'était plus qu'un succes, c'était une revelation. La sombre figure du Dante qu'il avait évoquée du XIII. siècle, avec sa triple auréole de poète, de docteur et de proscrit, avait elle-même éveillé son génie. La Sorbonne n'avait pas le souvenir d'un examen aussi glorieux.

Jaz pa kakor da bi živo čutil, da mati biva živa poleg mene in me spremlja na potih mojega življenja. Zanimivo to pismo končava Ozanam z besedami: Toda ali je za matere na tem svetu kaka druga sreča kakor sreča njih otrok, kak drug ponos kakor njih sinovi? In nebesa, kaj so materam brez nas? Jaz živim tej veri, da je materi v nebesih za Bogom prva misel njen sin in da tudi tam mati živi zanj, kakor je zanj živela na zemlji. Mati se tudi v nebesih ne izpremeni; ona ostane mati, le moč njena je večja, le ljubezen njena je silnejša . . .

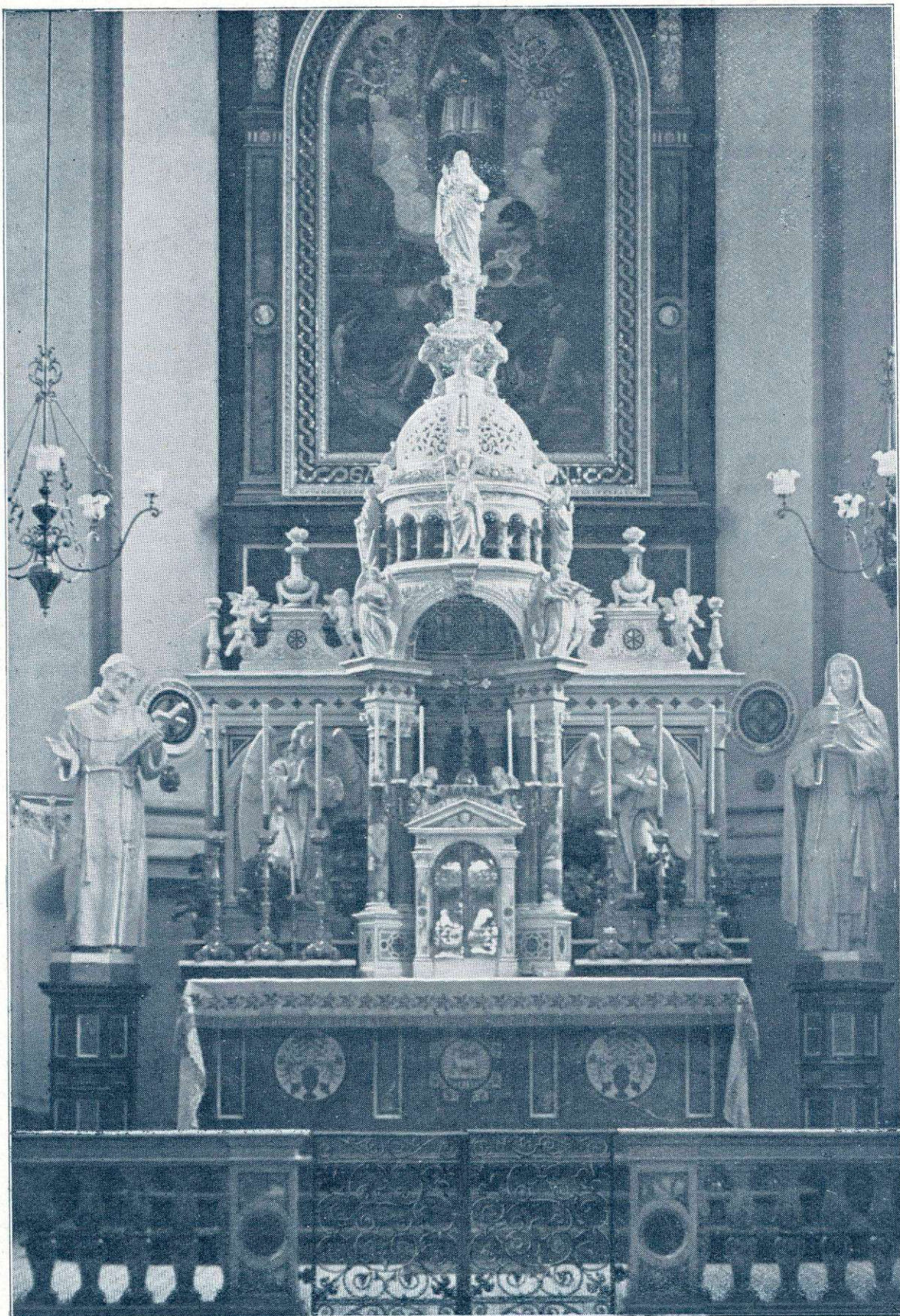
VII.

Ozanam je bil vsled svoje bolešno - razburljive narave vsled smrti svoje matere zelo desorientiran. Poleg svojega idealnega poleta, ki se je z njim dvigal v skrivnostne višine znanja in ljubezni, mu je skrb za starše in hvaležnost do njih vcepila tudi nekaj praktičnega zmisla za vsakdanje potrebe življenja. S svojo službo bi bil sedaj lahko živel za očeta in mater; a ko se je otresel skrbi za vsakdanji kruh, sta mu oba umrla. Začutil se je zopet prostega in njegov nikdar miren hrepeneč duh mu je sedaj popolno prostemu zopet odkrival razna nova pota v življenje. Resno se je bavil z vprašanjem, ali ostane med svetom, ali se umakne v samostan, ki mu je že v zgodnji mladosti blestel pred očmi kot otok hrepenenja, kjer bi ločen od sveta živel samo svojim študijam.

Dobival je v tem času nove ponudbe od svojih prijateljev, katerim je odkril svoje srce. Montalembert ga je vabil v Pariz in ga nagovarjal naj vstopi v uredništvo lista *Univers religieux*. Tudi Lacordaire je v tem zmislu nanj pritiskal. »Paziti je treba, da se človeku ne posuši pero. Seveda pisateljevanje ni prijeten posel, toda časopisje je postala prevelika sila, da bi smeli mi v tem pogledu roke križem držati. Ne pišimo za slavo, pišimo za Gospoda Jezusa. Križajmo se s svojim peresom. Kaj zato, če nas le malokdo bere? Kapljica vode je neznatna, a iz nje množin se rodi reka, ki se nikdar ne posuši. Vaš slog je krepak, vzleten, spisi Vaši so temeljiti, zato je Vaša dolžnost, da pišete.«¹

Dasi se Ozanam ni sprijaznil z žurnalistiko in se zato ni odzval, da bi vstopil v kako uredništvo, je vendar mnogo sodeloval pri listih z znanstvenimi, kulturno-zgodovinskimi članki.

¹ Vous avez un style qui a du nerf, de l'éclat et une erudition qui appuie bien. Je vous engage fort à travailler; et si j'étais le directeur de votre conscience, je vous en ferais une obligation.

JANEZ VURNIK:
VELIKI OLTAR NA BREZJAH.

Glede vstopa v samostan je mnogo dopisoval z Lacordairejem in bi bil brez dvoma vstopil v red dominikancev, ako bi ga ne bila na svet vezala po njem ustanovljena družba Vincencijeva, ki se je vedno lepše razvijala in v svojem razvoju vsepovsod potrebovala navodil in izpodbude od svojega ustanovitelja. Apostolat laikov, to je bila naloga, za katero se je v teh duševnih borbah glede poklica odločil Ozanam in zato ostal med svetom; želel je biti v vrsti posredovalcev med sovražnima vrstama človeške družbe in sipati je hotel v eno vrsto besede zatajevanja, v nasprotno vrsto pa besede usmiljenja.¹

Trnjeva pot do Sorbonne je bila vedno krajša. Vplivni prijatelji in čestilci Ozanamovi so posredovali pri naučnem ministru in vkljub temu, da je minister poznal načelno naziranje Ozanamovo, mu je vendar dovolil, da se udeleži habilitacijskega izpita z drugimi sedmero konkurenti, ki so bili že precej na dobrem glasu kot profesorji po raznih pariških šolah. Za latinsko disertacijo je imel nalogo: *Les causes qui arrêtaient le développement de la tragédie chez les Romains*, za francosko pa: *Sur la valeur historique des oraisons funébres de Bossuet*. Ustno je razpravljал prvi dan o raznih tekstih grških, latinskih in francoskih klasikov, drugi dan o literaturi nemški, angleški, italijanski in španski; te razprave se ni udeležil nobeden drugih konkurentov; tretji dan je imel odgovoriti na vprašanje: *L'histoire des scolastes grecs et latins*. Profesorji in občinstvo so ga občudovali, ko jim je skoro dve uri razlagal velik pomen mož, ki so svetu ohranili tekste starih klasikov in nam omogočili, da se naslajamo ob njih klasični lepoti. — Uspeh Ozanamov je bil popoln, bil je po razsodbi izpraševalne komisije *premier du concurs*. In ko se je uspeh konkurza razglasil, je naprosil Fauriel, profesor tujih literatur na Sorbonni, Ozanama, da ga nadomestuje prihodnje šolsko leto. — Dragi prijatelj, piše Ozanam o teh dneh Lallieru, če to niso sanje, tedaj mi je Bog dal milost, da sem prinesel v to borbo s seboj ono vero, ki nima namena, izkazovati se, ki pa pozivlja in krepi misel, ki duhu hrani harmonijo idej ter vdihava gorkoto in življenje v besede.

Z lavorikami se je vrnil Ozanam iz Pariza v Lyon na svoj dom, kjer pa je bilo vse prazno;

¹ Le mot d'ordre sera: Réconciliation et amour!

oče in mati sta ga ostavila, bratje so bili daleč po svojem poklicu, le stara Guigui, ki ga je pestovala, samotari še ob domačem ognjišču. Ozanam je začutil doma na oddihu, kako je sam, kako je zapuščen. Prijatelju Lallieru, ki se je takrat poročil, piše Ozanam: Dasi sem v zreli mladeniški dobi, vendar jaz doslej še nisem mislil na zakon. Zadnji čas pa čutim v svoji duši pojave, ki jim je bilo dosedaj moje čuvstvovanje tuje. V srcu čutim neko praznoto, ki je ne izpolni ne prijateljstvo, ne študij. Kdo jo izpolni, ne vem, ali Bog ali kaka stvar. Ti praviš, da si srečen s svojo nevesto, tudi jaz si včasih zaželim zdrave, krepke in ljubeznive, zlasti pa si želim krepostne, ki bi bila plemenitejša od mene, ki bi me dvigala, ki bi bila velikodušna, ker sem jaz slaboten, ki bi bila za Boga vneta, ker sem jaz mlačen, ki bi bila prizanesljiva, da bi ne zardel pred njo v svoji nepopolnosti. Glej, to so moje sanje, ki so se, kakor mi pišeš, pri tebi uresničile. — Rektor akademije v Lyonu, kjer je poučeval Ozanam, je bil M. Soulacroix. Po opravkih ga Ozanam obišče na njegovem domu. Rektor ga sprejme in mu predstavi svojo družino. Sin je bil v postelji nevarno bolan in hčerka mu je stregla kakor najboljša milosrdnica. Vtisu, ki ga je napravil ta prizor na Ozanama, ni mogel odoleti; blestel mu je pred očmi in v duši kakor žarek iz neba. Vzljubil je hčerko svojega rektorja in poprosil za njeno roko. Dragi prijatelj — piše Ozanam Lallieru — moja pot je odločena. Po svojem poklicu moram v Pariz in Bog mi je naklonil angela, ki me spremi, da se združi z menoj in me tolaži v moji osamljenosti. Za šest mesecev odpotujem na Nemško, da se pripravim za svoja predavanja v nemški literaturi na Sorbonni. Ko se vrnem, se poročim s hčerjo lyonskega rektorja. — L. 1841. se je poročil Ozanam z Marijo, Amelijo Soulacroix. Svatje so mu bili Vincencijevi bratje, elita lyonske mladine. Po poroki je odpotoval z mlado ženo v Italijo, kjer ju je v Rimu sprejel v avdienci papež Gregor XVI. »Sedita, deca moja,« pozdravi ju papež, »pozabimo za hip na etiketo in govorimo podomače.« Govorili smo zlasti mnogo o Danteju. Nikoli mi ne izgine iz spomina slovesni trenutek, ko sva Amelija in jaz pokleknili pred papeža, ki naju je blagoslovil na pot v življenje. Obiskala sva katakombe, kjer sva si ob krvi mučencev pokrepila svoje sile za boje življenja. — V decembru l. 1840. je pričel Ozanam s predavanji na Sorbonni. (Dalje.)

NOVA STRUGA.

Povest izpod hribov. — Spisal P. Bohinjec.

IV.

(Konec.)

Zabolelo je starega Brbana, zbolelo v dno duše, ko izve, da je sina vzela noč. Od hčere je izvedel, kam je Šimen šel. Težko mu je bilo, pa premagal se je in prenašal sinovo izgubo.

Šimen je povezal svojo obleko v zveženj, pa jo mahnil čez breg po beli cesti. Ustavil se je »Pri zlati zvezdi« na razpotju, se pokrepil za na pot, razodel Majdkí svoj načrt. Solznih oči sta si podala roke in Šimen koraka urnih nog proti mestu. Ob jutranji rosi pritisne na beli gumb pri tovarniških vratih.

Judek pa je že takrat vihtel kramp in začel kopati novo strugo. Kakor hitro je zasul kamene z žitom, brž je stopil za vogel in vzel kramp v roko.

Priden je bil Brbanov mutec, priden kakor čebela; močan je bil kakor medved in zvest kakor kužek. Bil je okroglih, bolj potlačenih lic, širokega nosu in debelih ustnic. Oči so se mu svetile kakor risu in dolgi lasje so pokrivali njegov tilnik. Široke prsi so se mu dvigale kakor kovaški meh, roke in noge pa je imel skoro medvedje. Vez njegovega jezika se ni nikoli razvozljala, njegova ušesa niso čula nikoli ubranega zvonjenja, toda v prsih mu je bilo čuteče srce in v glavi je nosil zastavne misli. Izza mladih dni se ni nihče zanj brigal. Najstarejša Brbanova hči Lojza ga je spravila pokonci s kravjim mlekom. Judek se je telesno dobro razvijal, ker hrane mu ni manjkalo, pa omehkužil tudi ni nihče njegovega telesa. Še kot dvanajstleten deček je hodil okrog v sami hodnični srajci, le pozimi si je nateknil coklje in oblekel star kožušček. Seveda so mu pastirji nagajali, pa on se za to ni zmenil. Zarezal se je debelo, ko je ugledal kako deklico. Če pa ga je kdo potegnil za srajco, ga je prijel za hlačni rob in vrgel po tleh, da so vse kosti zahreščale.

Z dvanajstim letom se je začela druga doba njegovega življenja. Prejel je zakrament sv. birme in takrat mu je krojač umeril prve hlače. Odslej je dal slovo pastirskemu življenju in vstopil je v mlin. Že na paši je pokazal talent za lesne izdelke in napravil je pastirjem razne igrače. Krajčevi Jerici pa je celo izrezal sv. razpelo. In ta svoj talent je imel Judek priliko pokazati pri popravilih v mlinu. Škafje in korita, tresalnike in sita,

palice in rogovile je sam napravil. Njegove roke niso znale počivati, pa tudi njegova glava ni nikoli mirovala. Vedno je kaj tuhtal, poizkušal in prenašal, sestavljal in razdiral. Cerkvenih orgel ni nikoli slišal, samo videl. Pritiskal je posebno rad mehove. Navadno je zahajal v cerkev na kor in tam opazoval natančno orgle. Pa jih je doma napravil, posnete po cerkvenih. Harmonike napraviti mu je bilo lahko delo.

Svoje matere ni poznal, ker mu je umrla na porodu. Svojega očeta je poznal, pa še kot otrok. Ker je bil sirota, se je oklenil popolnoma hiše svojega ujca. Nihče se ni brigal za njegovo vzgojo. Jesti so mu dali dovolj, samo da je delal. Vse drugo je bila postranska stvar. Od verskih resnic je vedel le, da je nad njim Bog, ki dobro plačuje in hudo kaznuje; dobro mu je bilo delo, hudo mu je bila tatvina. Sicer pa je živel le po naravnih zakonih. Izmed deklet mu je bila povšeč le Krajčeva Jerica. Že na paši ji je dajal povsod prednost in potegnil se je vselej za njeno čast. Kar je Jerica hotela, to je Judek vse napravil. Marsikatera se mu je nastavljala, čeprav samo za šalo, ali on ni nobene pogledal. Prepričan je bil, da ga Jerica vzame, kadar se bo ženil. Jerica pa je mislila drugače. Mutca je vodila za nos, to pa zato, da ga je izkoriščala v svoje namene. Silno žalosten je bil Judek, kadar je izvedel, da Jerica govori s kakim drugim fantom. Prišel je do nje, pa jo je ostro posvaril. Ali Jerica ga je vselej premotila in dokazovala, da ni res, kar so mu drugi povedali.

Jerica je bila že šestnajstletna deklica. Pa je šla v mesto. Tam je služila in si je prvo leto prislužila fanta v zibeli. Ko mutec to izve, je tako iz sebe, da je hotel Jerico in fantka ubiti. Jeza njegova je bila velika. Bila je tolika, da je presegla sedem moških in sedem ženskih jez. Divjal je, škripal z zobmi, in kar mu je prišlo pod roke, je strl. Celo domači so se ga bali. Sreča je bila, da je Jerica prebivala v mestu. Vse spominke od Jerice je znesel na pod in tam je s cepcem bil po njih, da so podnice odskakovale. Pridrl je v Krajčevo hišo. Vsi so se mu poskrili. Jeričino skrinjo je vrgel na dvorišče in tam jo je s sekiro razsekal na drobne kosce. Obleko je raztrgal z rokami, da so cunje letele na vse

strani. S pestmi je pretil, z zobmi škripal, da je bilo vseh strah in groza.

Le počasi se je Judek spet pomiril. In takrat se je поблиže seznanil z Martinom Poličarjem, ki je bil vpokojen duhovnik ter je prebival v vasi Mokrici.

Gospod Martin je rad zahajal vsak dan v gostilno pri Klančarju. Tam se je seznanil z Brbanovim mutcem. Spoznal je njegovo modro glavo, videl njegovo zanemarjeno vzgojo, pa se mu je smilil. Zvabil ga je k sebi v stanovanje in razumela sta se kmalu. Gospod Martin mu je razlagal verske resnice. In Judek je bil sila vedočeljen. Z otročjo preprostostjo ga je poslušal in izpraševal ter je bil sila vesel, ko mu je gospod Martin povedal, da ga bo pripravil za izpoved in sv. obhajilo. Vse je šlo Judku rado v glavo in pripravil se je za sv. zakramente tako lepo, da je bil vsem v izpodbudo.

Odslej je bil mutec ves drugačen. Na Krajčevo Jerico je čisto pozabil in niti slišati ni hotel o njej. Delal je rad, krotil je svojo jezo, molil po svoje in vsako nedeljo si ga videl tudi popoldne v cerkvi, ko je kleče molil sv. križev pot. Brbanovi so bili zelo veseli te izpremembe in so ga še rajši imeli. Oče Brban se ni več jezil nad njim, če je kopal strugo za Šimnove načrte in Urška mu je dostikrat nalila skledico s kavo ali prinesla kruha s surovim maslom. In mutec je tudi držal, kar je sklenil. Bil je dober kristjan in dostikrat je pokazal s prstom proti nebu mladim ljudem, ki so hoteli prestopati božje zapovedi.

Z gospodom Martinom sta si postala najboljša prijatelja in mutec je rad obiskaval dobrega pastirja, ki mu je pri kozarcu vina razlagal mnoge stvari. Gospod Martin je bil učen mož, obširnega znanja, priden v službi, dobrega srca, samo vinska kapljica ga je zanesla v oddaljeno gorsko vas. Velike življenjske izkušnje so mu zarezale globoke rane v srce, ali ta Judek se mu je zdel tako nepokvarjen, tako dober, tako nenavaden, da mu je prirastel v srce.

Kar grozno je bilo gledati gospoda Martina in Judka, ko sta prišla v ogenj. Duhovnik se je pospel izza mize, iztegnil svoje dolge roke, iztegal prste, kremžil obraz, stiskal ustnice, pomežikaval z očmi... Mutec pa je verno gledal v geste svojega učitelja, pokimaval in odkimaval, odbijal z levico in pritrdjeval z desnico ob mizo...

Bilo je pozno poletenski večer. Gospod Martin je že nekateri maselj izmeril do dna, ko vstopi Brbanov mutec. Z bistrim očesom pomeri na očeta Martina, ga pozdravi, da se je medvedja taca zamajala za klobukom, pristopi in izpije gostov ko-

zarec do dna. Zadovoljno se z levico pogladi po prsih, pa takoj izpremeni svoj obraz in zapovedujoče kaže z rokami in obrazom, da mora gospod Martin domov in da ga Judek spremi.

Res čudna izprememba! Gospod Martin je mutca učil verskih resnic, učil нравnih nauk, pa tudi lepih manir; učenec si jih zapomni in se ravna po njih. Gospod Martin je dostikrat pokazal na kozarec, pokazal na čelo s krožečim prstom, čes da že preobilno pitje človeku pamet jemlje. In Judek si je to dobro zapomnil ter se je varoval preobilno piti. A želel je tudi svojemu učitelju vse dobro in zato je vestno pazil, da je gospoda Martina o pravem času spravil iz gostilne in spremil na dom.

In za to mu je bil gospod Martin hvaležen. Rad ga je imel in hodil ga je tudi čez dan obiskavat na žago.

V.

Mutec je sedel na veliki skali v strugi in vrtal z železnim svedrom globoko luknjo. S težkim kladivom v levici je udarjal na zgoraj stlačeni sveder, da se je razlegalo po dolini in odmeval zamolkel glas tresoč se skale.

Po klancu pa se bliža gospod Martin. Z zadovoljnim obrazom se je oziral na Judka in varno postavljaj svojo palico po strmem klancu...

Mutec ga zagleda že od daleč in ročno položi sveder in kladvo na bližnjo skalo. Skloni se pokonci in pozdravlja prišleca. Z desnico pokaže na posodo, napolnjeno s smodnikom, nagne s periščem, kakor da bi suval v izvrtano luknjo v skali, bliskoma raztegne roki in zavpije »bo-o«, da je gospodu Martinu pretresalo mozeg in kosti.

Judek mu veli z roko, naj se oddalji v mlin, in začne stresati s črnega piskra po papirnati cevi smodnik v skalnato luknjo. Gospod Martin je vedel, da se mutec ne šali, in brzo stopi za strugo proti mlinu. Ko je bil že streljaj daleč, zabije mutec žvepleni motvoz v izvrtano luknjo zažge z vžigalico motvoz in zbeži, kar so ga noge nesle, proti mlinu.

Gospod Martin se je skril za vogal hiše, mutec pa je stopil za opaženo žago.

Kar se pokadi iz zavrtane skale, nato pa nastane tak pok, da se je čul več kakor uro daleč... Mutec teče v največjem diru proti skali, ki je ležala razklana v strugi. Drobci skale so se zavrteli v zraku in od smodnika črno pobarvana stena je pričala, da je strel napravil mogočen učinek. Judek je valil debele skalnate kose iz struge, kakor bi pobiral rumena jabolka, in se zadovoljno smejal posrečeni eksploziji...

»Gospod Martin, pridite malo po vasi,« oglašil se na pragu domača hči.

»Saj ne utegnete, da bi se mudili z mano,« odgovarja duhovnik.

»O, kaj tisto! Oče so tako v hiši. Presuljka pri vejavniku se je pokazila in jo popravljajo. Jaz sem pa ravnokar zasula vse grobove — na kamenih.«

»Pa bodi, Urška!«

»Hvaljen Jezus!« pozdravi duhovnik gospodarja.

»Hvaljeni tudi Vi, gospod Martin, da se zglaste pri nas. Kaj boste tičali vedno gori pri Klančarju. Gori je za denar gorka peč, pri nas je zastonj.«

»Imate prav, oče Brban! Kdo bo zmerom tičal v hiši? Zunaj pa je tako lepo.«

»Sedite, gospod Martin, da nam spanja ne odnesete,« prigovarja Urška z močnato obleko. »Pa ne zamerite, da imamo tako navlečeno po hiši. Smo na kmetih. Kajne, kako sem natrošena od moke! Pa kaj hočemo? To je naš kruh,« nadaljuje zgovorno dekle.

»Dekle, prinesi gospodu kaj za prigrizek! Vina nimamo doma, gospod Martin! Pa če se boste še kaj oglasili, bomo tudi to preskrbeli,« izpregovori hišni gospodar.

»Oh, ni se treba oškodovati, oče Brban! Saj nisem prišel zato, da bi mi postregli. Ali tale Vaš mutec mi je pa res všeč in rad ga imam, ker je tako pošten in priden,« reče duhovnik.

»Pa tudi mi smo Vam hvaležni, gospod Martin, da ste ga tako lepo pripravili za svete zakramente. Kar ves drug je, odkar k Vam zahaja, in tistih ženskih muh se je močno otresel. Vam zaupa vse in če bi mu Vi rekli, naj zvonove pomeče raz zvonik, pa bi se takoj pripravil.«

»Res je, oče Brban! Pa mislim, da Vas tudi uboga.«

»Ne tako, kakor Vas. Kar mu je Šimen naročil, ko je šel od doma, to izvršuje z vso vestnostjo in ne morem ga odvrniti, da bi pustil strugo v miru.«

»No, oče, ne jemljite mu vsega veselja. Saj stori vse, kar zahtevate, in nihče drug Vam niti za dobro plačilo ne naredi tega, kar Vam izvrši Judek. Ali vsak človek mora imeti tudi nekaj, kar ga žene, da izvršuje načrte svojega duha. Misel o popravljeni žagi mu je navdahnili Šimen in ta je Vaš sin, ki bode enkrat zasedel Vaš stol, kadar Vi obnemorete.«

»Ah, Šimen, ta ni moj sin! Ima svoj prav in rad bi napravil tako žago, kokor jo ima Tönnies v Ljubljani. Ali tega mi ne zmoremo. Zadolžiti se

pa vendar ne kaže na stara leta. Urša še ni preskrbljena, na Judka je tudi treba misliti, Šimen tudi ne more praznih rok gospodarstva nastopiti.«

»To je že res, oče! Ali svet napreduje in kar je bilo za Vaših mladih let dobro, to zdaj ne velja. Razmere so se izpremenile, delovne moči so se podražile, denar nima več tiste vrednosti... Treba je obrtniku, da se posluži naprednih naprav, da si pomaga s stroji, da se prilagodi novošegnim razmeram. Le dobite dobrega žagarja in boste videli, da bode komaj zaslužil na dan svoje plačilo.«

»Saj imamo Judka, ki je poceni...«

»Kaj pa, če Vas mutec pusti, ali če zboli?«

»O, to ni tako hitro in moramo soditi po človeški sodbi.«

»Ali Vam pri predrugačenih razmerah mutec ne bo več služil in tudi več prislužil?«

»Gospod Martin, Vi ste sanjač kakor moja dva sinova. Izkušnja je najboljši mojster.«

»Ali ni škoda, da se Šimen potika po tovarnah in drugim posoji svojo moč in glavo, ko ga vendar doma krvavo potrebujete?«

»Saj ga nisem gonil od hiše. Gospodar sem pa seveda še vedno jaz.«

»Naše življenje je kakor rosna kaplja na veji in večno tudi Vi ne boste živeli. Zakaj bi ne popustili za en vajet in ga dali v roke Šimnu. Boste vsaj videli, boste poizkusili, kaj bo naredil. Izkušnja je vendar najboljši mojster, pravite.«

Brban je umolknil. Gospod Martin pa je z noževo ostrino deval surovega masla na ajdov kruh in prigrizaval...

»Prav imate, gospod Martin! Saj sem jaz tudi že očeta nagovarjala, naj ne bodo tako trdi in naj prispevajo nekaj za turbino. Vsi trije bomo delali pridno in gospod Martin nam bodo šli tudi na roko, kajneda!«

»Prav rad, kar je v moji moči.«

Brban je molčal.

Hišne duri odpre mutec in začne pomežikavati gospodu Martinu, kažoč s prstom na očeta, češ naj nagovarja, da pride brat domov in da začno staviti turbino. Roko začne vrteti, kar se da hitro, posnemajoč brzo vrtenje vodne turbine, da se mu srce smeje in meketajoče se dere: »Be-e!«

Brban se ozre na Judka, smejoč se, pa reče hčeri: »Urša, pa piši Šimnu, naj pride, če hoče! Polovico turbine bom že plačal — pa nič več, niti beliča. To pa storim iz spoštovanja do gospoda Martina, ki je naš domači prijatelj.«

In gospod Martin poda roko hišnemu gospodarju, se zahvali Urški za postrežbo ter odide iz mlina z Judkom, ki je plesal v veži od veselja in božal lica duhovniku z žuljavo roko...

VI.

Urškino pismo je privabilo Brbanovega Šimna domov. Odpovedal je službo in se obenem s tovarnarjem pogodil za novo turbino. Pisal je Urški, naj Judek pride ta in ta dan z voznikom Purčkom v mesto.

Mutec se je oblekel praznično in v gostilni »Pri zlati zvezdi« čakal voznika. Debelo se je nasmejaj, ko se prikaže Majdka na pragu. Začne ji razkazovati, kam da gre in koga in kaj pripelje domov. Palec vtakne v usta, kakor je zaznamoval brata, in desnico začne vrteti z največjo brzino, predstavljajoč turbino. Zategnjeno se oglašaja: »Be-e« in pomežikuje deklici s črnimi očmi. Prime svoj rokavnik in pokaže na dekličjo sivo jopico, hvaleč jo, kako se ji poda umerjena kočmajka. Pokaže svoje zelene naramnice in obrača svoje oči na bele naramnice belega Majdkinega predpasnika. S fino gesto zaplava njegova desnica od njegove do Majdkine glave in Majdka je dobro razumela, kaj ta gesta pomeni? Pa še ni hotela razumeti in se je delala nevedno, migujoč z ramami in obračajoč rdeče ustne, da se je Judku zdelo, kakor bi trgal rdeče rože raz njene ustnice.

Ravno mutec natančneje raztolmači svoje želje, povijajoč roke navidezno z blagoslovljeno štolo, kar se prikaže izza vogla voznik Purček. Ker je bil Judek tudi glušec, ni čul ropotanja voza in rdeča barva je pobegnila čez njegova lica, ko mu Purček na vozu pomiga s karajočim prstom.

Judek pa je le naganjal Majdko, naj mu da šopek za klobuk. Kazal je na prazno klobukovo oglavje, kazal na prazen gumbnik na rokavniku, kazal, da gre v mesto, koder bo videl škofa z visoko kapo, cesarskega namestnika z zlato porto.

»Pa mu daj kakšno rožico, da se ga znebiš,« pravi Purček.

In Majdka odtrga na oknu zelenega rožmarina, ki ga mutec potakne za medvedjo tace.

Zameketal je navesglas in skočil na voz. Voznik požene in mutec se odpelje proti beli Ljubljani . . .

Gledalcev ni imel malo. Njegov zagoreli obraz, njegova orjaška pleča in medvedja taca je vzbujala pozornost. Kakor je bila njegova navada, je mahal z rokami in sam sebi govoril. Ustavil se je pred steklenim izložbenim oknom. Gledal je debelo razstavljene predmete in premišljeval, kaj bi kupil Majdki za »štruco«. Najbolj mu je ugajala močno pisana ruta, in v duhu se veseleč, kako bo razveselil svojo izvoljenko, ki mu je dala pušelj, maha z rokami in govori sam sebi.

Pa glej nerodo! Preveč je iztegnil svojo žuljavo roko proti steklu, proti pisani ruti . . . Roka zadene v šipo, šipa pa počí in mutec si briše krvavo roko z belo mrežasto ruto, ki jo je potegnil iz žepa . . . Zavpije, ljudje se zbirajo krog njega, prodajalničar prileti iz prodajalne, preden se je Judek dobro zavedel, že stojita dva redarja pred njim . . . Judek potegne mošnjiček iz žepa, češ da bo plačal . . . Pa redarja ga le silita, da gre z njima. Mutec se brani . . . Kar popade redarja in ga vrže kakor snop na tla, da je priletel s komolcem v šipo in razbil še ostali večji del šipe. Spoprimeta se tudi z drugim redarjem, ko je oni na tleh brlizgal na svojo piščalko. Mutec je stopil v prodajalno, da bi plačal. Pokažejo mu osem prstov, pa desetkronski bankovec. Takrat pa Judku zmanjka sape. Samo petdesetak je imel, tisti petdesetak, ki ga je dobil od gospoda Martina, ker je najdeno listnico s 5000 K pošteno vrnil gospodarju. V tem pa že štirje redarji stoje za mutcem. Ta se izgovarja in kaže na redarja, ki je imel krvavi komolec, češ tudi ta je nekaj zaslužil, da plača ostali znesek. Zvežejo mutcu roke, ta pa se vrže na tla in se brani z nogami. Enega redarja je brcnil tako, da je odletel v vrata in ubil šipo v vratih. Spet nova škoda! Drugega redarja, ki mu je prišel preblizu glave, je ugriznil v nogo, da se mu je kar kri pocedila.

Končno povežejo mutcu tudi noge in ga neso na voz. Žalostno je Judek zrl po medvedji taci na klobuku, ki je ležal na vozu poleg njega, zrl na zeleni rožmarin in se spomnil Majde od Zlate zvezde . . . Ves život ga je bolel in kri mu je brizgala izza nohtov . . . Ljudje pa so se smejali in gledalcev je bilo, da se je kar trlo.

Šimen je izvedel za bratovo nezgodo in se je zglašil v mestni hiši. Plačal je škodo in mutca odpeljal iz bele Ljubljane. Poznali so Šimna in njegovo hišo in prizanesli nerodnemu Judku. Potrt je stopal Judek po mestnih ulicah in šele, ko je Purček nalaгал turbino in je Judek pogledal v delavnico Tönniesovo, se je njegovo oko spet zaiskrilo in njegovo srce potolažilo. Mogočno sede poleg Šimna na rdeče barvano turbino in Purčkovi konji so potegnili . . .

Dobre volje je bil voznik, tudi mutec je pozabil bolečine in pretil nazaj z roko proti Ljubljani, pretil redarjem . . . Le Šimnu se je zdelo pusto, da se je Judku to primerilo, pusto posebno zato, ker je plačal precejšnjo vsoto za poškodbe, vsoto, katero bi bil zdaj tako krvavo potreboval.

Pa čas celi rane, časih prav hitro, in ko Purček privozi do križpota, do Zlate zvezde in

»kriške rože«, tedaj se tudi Šimnu puščoba raztaja na ustnah in ponosno zakliče z voza v vežo:

»Majdka, hej! Prinesi ga liter, pa rožmarina vanj namoči. Tudi jaz bi rad dobil danes Judkovo moč, da bi potrgal vezi, ki me vežejo.«

Purček je v tem že v veži domačim pripovedoval, kaj je Judek napravil v mestu. Judek pa se zadovoljno smeje, ko zagleda Majdko na pragu. Ali takoj mu pride na misel pisana ruta v izložbi in žalostno zameketajoč pokaže na ruto in odmiha z rokami, češ da je imel nesrečo.

Majdka se prestraši. Le prehitro razume položaj in spomni se rožmarina.

»Majdka, rožmarin bo drag!«

Deklica pa skoči k vozu in kakor bi trenil, iztrga rožmarin mutcu s klobuka.

»E, drag, drag, Majdka, šipe so drage,« pristavlja vinjeni Purček.

»Saj ste Vi rekli, naj mu ga dam,« odgovarja domača hči.

»A tako, Purček?« se obrne Šimen k vozniku. »Vožnja ne bo zadoščala za povračilo.«

Tisti hip pa se Majdka proseče zaupno obrne do Šimna, Judek se drži nerodno in skesano, Purček udari po konjih in Šimnu le še plavajo na ušesa besede točajke: »Šimen, brez zamere!«

Šimen je le še zapretil nalahko s prstom. Tako pa se mu je zdelo, da mu je Majdka dala zadoščenje, ker je vpričo njega mutcu odtrgala rožmarin s klobuka. Mutec je ta dan že tudi prenesel kaj takega in Purček je bil končno vendar le zadovoljen, ko sta se s Šimnom pobotala za vožnjo in usodepolni svet.

Malo težko je Judek vzdigaval težko turbino z voza, ker ga je še bolelo po vsem životu. Drugi dan se je že zvijal pri dvigih, tretji dan je bil pozabljen redar, pozabljen petdesetak, pozabljen tudi zeleni rožmarin.

Gospod Martin mu je pokazal s prstom proti nebu in rekel, da je to božja kazen, ker je terjal rožmarin in kupoval pisano ruto. In mutec se je trdno odločil, da ne pojde več niti k Zlati zvezdi, niti v belo Ljubljano. Delal je pridno, držal se je doma in le h gospodu Martinu je zahajal.

Človek je že tak, da brez idealov ne more biti. Mutec ni več maral slišati ne o Krajčevi Jeri, ne o Majdki na križpotju, in preverjen je bil, da je ženska zlodej.

Kadar sta se z gospodom Martinom menila o ženskah in je pomenek nanesel na kako žensko slabost, tedaj se je mutec razhudil takoj in pokazal za svojim hrbtom dolg, zavihani rep, na glavi pa kriva rogova. Pač pa je Judek odslej posebno rad zahajal v cerkev, premolil ob ne-

deljah po svoje križev pot in rožni venec, zlasti pa je rad pomagal cerkovniku. Tudi gospod Martin je postajal redok gost pri Klančarju in Judek je že tako ukrenil, da je s steklenko pod pazduho prisopihal na večer v župnišče, ko se je ravno gospod Martin napravljal za večerni izprehod. Odkar je bil mutec vsakdanji gost v župnišču, se je pomladil gospod Martin, se je pomladil cerkovnik, pa tudi farovška Karlina.

VI.

Gospoda Martina postrežnica Karlina, obenem njegova sestra, se je začetkom kar bala zagnetenega Judka. Ali ta se je hitro oprijel vsake boljše šege in čez nekaj dni je že umel mutec boljše poklone delati kakor cerkovnik. Naklaj ji je mimogrede drobnih drvâ, prinesel od doma tankih tresek, pa tudi prav finega peska za ribanje. Pripravljen je bil, izpolniti vsako Karlinino željo, in ko se je postrežnica privadila nekaj mutčeve govorice in obnaše, tedaj je bil Judek ves srečen in je hvalil Karlinco, da ga že tako dobro razume.

Seveda je dobil mutec tekmeča. Cerkovnik je začel sumničiti in zdelo se mu je, da je Judek bolj v veljavi v župnišču, kakor on sam. Zato je tuhtal, kako bi mutca na lep način odpravil...

Ali mutec je bil plemenit človek in se ni dal ujeti v navadne spletke. Pač pa je bil neizrečeno vesel, da mu je gospod duhovnik dovolil, da sme prižigati ob velikih praznikih sveče na velikem lestencu. Ponosno je stopal po cerkvi, spotoma tudi kakega šolskega otroka pred oltarjem krcnil s kajfežem in mu zagrozil s prstom, kažoč na tabernakelj. Ženske so dobile pred Judkom nekaj strah in moški so se muzali, zroč na lepo počesanega mutca. Le cerkovnikova žena se je grdo držala in pazila na vsak njegov korak. Nekoč je ravno Majdka s križpotja stopala po cerkvi, bližajoč se svojemu stolu, pa jo je mutec pozdravil, dasi z vso resnostjo, pokimajoč z glavo. Takoj po svetem opraviilu je Karlinca izvedela za ta mutčev prestop.

Ali Judek ni poznal šale. Cerkovnikova žena je rada spala in rada mudila. Skoro vselej se je pri zadnjih prirnila v stol.

Nekega jutra pa sede mutec tebi nič, meni nič v stol cerkovnikovke. Vse žene so že zasedle prostore, le cerkovnikovke še ni bilo. Mutec pa, prižgavši sveče, sede na prazni prostor. Ženske so se muzale, cerkovnikovka prisopiha najzadnja. Ko pa zagleda Judka v stolu, jo rdečica oblije. Mutec se ji ne umakne, ampak ji pokaže prostor na tleh.

Tako je Judek ozdravil zaspano cerkovnikovko.

Gorjančev fant je bil sila poreden. Nosil pa je navadno alelujo ob velikonočni procesiji. In ker je hotel gospod Martin ponižati porednega paglavca, je naročil Judku, da bo on odslej nosil alelujo. In to ni bila mala čast za mutca. Saj navadno drugod nosijo alelujo veliki študentje, ki so lepega vedenja. Vedel pa je tudi, da ne bo nobeden fantov upal prevzeti Gorjančevemu tega posla, ker so se ga vsi bali. In zato je gospod Martin mutcu poveril ta posel. Sicer se je zakristija potresla, ko sta se mutec in Gorjančev spopadla. Pa Gorjančev je osramočen odkuril, ko je gospod Martin stopil v zakristijo. Tako si je Judek prisvojil dve častni službi pri cerkvi.

Sicer pa je med tednom pridno pomagal svojemu bratu. Z vso vnemo se je Šimen lotil poprave in predelave. Ko je bila prstenina pospravljena in pozna jabolka obrana, tedaj je bilo delo končano. Struga Mokrice je bila iz cementa, jez se je podzidal, turbina vstavljena. Pa tudi voz je bil nov, nožnice nove in močni jarem je nosil vlite klešče, napravljene za več klin. Srečno je šlo delo izpod rok, saj je bil Šimen vaje in umen, in ko so v soboto pred adventom zvonovi zapeli delopust, je tudi Brbanova žaga stekla.

Mutec je plesal od veselja za lepim vozom na žagi, držeč v roci leseni zvod. Žaga se je tresla, jarem se je dvigal kakor blisk in kline so pele, da je odmevalo po dolu.

Celo stari Brban je odlagal svojo nezaupnost in zadovoljno kimajoč ogledaval spretno izpeljane zveze in prestave. Vaščani so z veseljem vozili na žago, ker je bil mutec spreten žagar, in računi Šimnovi niso bili pretirani.

Ko pa je spomlad prihajala v deželo, je Šimen tudi mlin popravljaj. Vse se je napravilo lahko, umetno. Lahko so se dvigala kolesa, zlahkoma se je vrtela železna preslica, stope so se dvigale v

taktu in celo cirkular je zažvižgal poleg vene-
cijanke.

Bilo je dovolj meljave, dovolj lesa na žagi. Šimen je zadovoljno nadziral vse priprave in razkazoval svoj napredek zdaj temu, zdaj drugemu. Pa zavisti tudi ni pogrešala nova turbina, in ko je tisti Lukčev Jernej iz malna v Pasji koži ponoči pritihotapil na žago in hotel potreti lopatice turbine, ga mutčevo bistro oko ni zgrešilo. Nalomastil ga je tako, da si je Jernej zlomil roko, ki mu ni več služila. Moral je od tistih dob z eno roko in z usti vreče zavezavati.

Mutcu se je zdelo, da je maščeval smrt brata Franceta.

Ko pa je Šimen leto osorej polagal očetu račune, je zinil, da bi se rad ženil. In oče mu ni branil . . .

»Kriška roža« je še vedno cvetela »Pri zlati zvezdi«. Gospod Martin je presadil to rožo v Mokriški dol.

Bila je svatovščina. Godci so godli, pa jih glušec ni slišal. Svatje so govorili, pa jih mutec ni razumel.

Ko pa je mokriški cerkovnik, ki je bil obenem čevljar, ukazal godcem, da naredo čevljarsko, tedaj se je tudi Judek pomešal med plesalce. Gledal je cerkovnici pod nože, gledal na obraz, pa je obdržal takt. Samozavestno je pretil s prstom, močno je pribijal na koleno, in ko se s cerkvnico spoprime, sta se vrtela po plesišču kakor dva, ki sta si že davno odpustila . . .

In zdaj se mokriški mutec spet redno vsak dan sprehaja po žagi, meče z lahkoto izžagane deske na plan, ogleduje kline v jarmu, pogleduje lopatice v turbini in je zadovoljen kakor nihče drugi.

Ob praznikih pa prižiga veliki lestenec, o veliki noči nosi alelujo, sicer pa je in ostane gospoda Martina najboljši prijatelj . . .

DEVETA DEŽELA.

Zložil Josip Lovrenčič.

Pravljica v mislih je cvetela,
oči so govorile hrepenenje:
Življenje!

In šel sem v svet —
prišel v deveto deželo zrelih let.

V rdečemodrem drevesu krvi
ptička ljubezen si gnezdo je spletla
in dan za dnevom žgoli . . .

Pravljica zori.

POGLED
NA JUNGFRAU
IN SOSEDNJE
VRHOVE
OD THUNA.

PAR DNI V ŠVICI.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

Par metrov pod vrhom, 2001 *m*, simplonski hospic. Napoleon ga je začel zidati, a ga ni dovršil. L. 1831. so ga kupili Bernardinci in ga dozidali. Zelo veliko poslopje. Menihi so po stari navadi gostoljubni, prenočišče in hrana se dobi zastonj. Poskusil sem. Stopim v vežo in čakam. Pride neki hlapec in vpraša, kaj hočem. Pravim, da bi rad jedel. Reče, naj pozvonim. Tam ob steni v veži je visel velik zvonec, potegnem in čakam. Z zgornjega nadstropja pride menih, pater, črno oblečen. Na vprašanje, kaj bi rad, mu odgovorim: Kosil bi rad. Bilo je nekaj čez poldan. Pelje me v veliko sobo in mi odkaže prostor za dolgo mizo. Hlapec prinese juho in kruha v njej. Jem, prav dobro ni bilo, a je že šlo. Vpraša me, če hočem meso in prikuho, pravim, da ne. Hotel sem le pogledati, kako je. Ko me pa vpraša, če bi rad vino, pa pravim, naj le prinese. Zelo je bilo mrzlo, hvala Bogu. Za okus naj bo pa le oskrbnik odgovoren. Nisem še končal, kar se pridrvi za hlapcem tolpa psov bernardincev. Vprašam hlapca, zakaj jih imajo še sedaj, pravi, iz navade. Služijo nič več. Močni so in lepi, najraje so imeli sladkor; simplonski hospic jih redi še šest. Ogledal sem si tudi še ostalo poslopje, postelje so čisto navadne, kuhinja velikanska. V Iselle govorijo italijansko, v Brigu nemško, patri in družina v hospicu pa francosko. Vedel sem, kakšen je običaj, da ne vzamejo denarja, vendar sem se hotel pre-

pričati in sem vprašal, koliko sem dolžan. Rekli so mi, da nič. Če pa hočem kaj dati, je pa v hospicu kapelica in v kapelici puščica. Čital sem že preje, naj vsak turist, ki ga patri pogostijo, stopi v kapelico in vrže v puščico vsaj toliko, kolikor misli, da stane hrana ali pa prenočišče. Ljudje so pa grdi in ne delajo tako; če bi red ne imel lastnega premoženja in ne bi vsakoletno pobiranje po Švici vsaj nekoliko odpomoglo, bi morali vse hospice zapreti. Če kakšen delavec ne plača, mu tega nihče ne šteje v zlo, a če ne plačajo turisti, ki hodijo okoli za zabavo, je pa zelo, zelo umazano.

Takoj za hospicem je najvišja točka prelaza, 2010 *m*, zraven pa lep modern hotel.

Bolj napreden kakor Simplon je Veliki Sveti Bernard. Ni čuda, tam ne gre nobena železnica skoz goro kakor pod Simplonom; zato je promet čez prelaz kljub večji višini, 2472 *m*, veliko bolj živahen. A da je tako udobno, tega ne bi nihče pričakoval. Kdor pride gor, dobi dobro hrano, dobro posteljo, sveže perilo; električno razsvetlavo so vpeljali in centralno kurjavo, tudi v manjših sobicah. Edino, kar ni moderno, je to, da je vse zastonj, pri vsem komfortu. Tudi tukaj psi nimajo nobenega opravka več, polegajo okoli hospica, edini oživljajoč element sredi brezkončne samote. Tako samotno kakor na Sv. Bernardu pravijo da ni skoro nikjer drugje. Če vidimo pse,

se zamislimo na prejšnje čase, ko so tavalili potniki po snežnih in zledenelih pustinja, ko so divjali viharji in grmeli plazovi in si videli meniha močne postave iskati izgubljene in onemogle reveže, spremljanega od psov. Onih časov ni več, škoda. Tudi sedaj včasih še koga poiščejo, a razmere so povsem druge. Spomladi in jeseni korakajo čez prelaz čete delavcev, spomladi iskat dela v Švici in na Francoskem, jeseni se vračajo nazaj v Italijo. Pod goro so pa kantine, in vselej obvestijo telefonično menihe v hospicu, koliko delavcev je odšlo. Z gotovostjo lahko računijo delavci, da bodo dobili na cesti pse, če je vreme slabo; to je pa spomladi in jeseni večkrat. Včasih se psom pridruži tudi še kak pater.

Poleti pa pridejo drugi ljudje, moderni turisti. Stroški naraščajo. Vsako leto obišče hospic okoli 30.000 ljudi, od teh jih je 20.000 turistov. Vsak dan jih lahko brez težave pospravijo do 350, včasih jih pa prenoči tudi 650 do 750. Prostovoljnih darov v puščico v kapelici se pa nabere komaj za tretjino ali pa šele samo za četrtno stroškov. Umazanost turistov večkrat ne pozna meje: cele rodbine prihajajo na Sv. Bernard trikrat do štirikrat v seziji, zmeraj v soboto zvečer. Večerja je zastonj, prenočišče tudi, zajtrk je zastonj. V nedeljo pa napravijo izlet v bližnjo okolico in nobenega ni nazaj v kapelico, kvečjemu kosit pride še kdo, kar je tudi zastonj. Ubogi menihi pa ne upajo opustiti stare tradicije. Posebne podpore ni nobene; včasih so dajali Francozje malo subvencijo, a zadnjih deset let nič več. Kakor rečeno, držijo jih samo še lastna posestva in pa darila, a izhajati je mogoče le pri največji štedljivosti. Če bodo pa turisti še kar naprej izrabljali hospic kot hotel brez plačilnih listkov, bodo morali menihi seveda opustiti stare navade in kos preteklosti bo zopet utonil.

Pot od vrha simplonskega prelaza pa do petega »refuge« — 1934 m — je v času viharjev in plazov najbolj nevarna. Povsod vse polno galerij proti plazovom. Najznamenitejša je »Wassergalerie«, čez njo drvi v globino nad našimi glavami odtok ledenika »Kaltwassergletscher«. Znotraj je odeta galerija tudi s pločevino, a voda pronica kljub temu. Trideset kilometrov imam že, še osemnajst. Pa pozabim na dolgo pot, če pogledam predse — Bernske Alpe. Kilometri kar ginejo. Pridem v Bérissal, 1550 m; nekaj hiš, hotel seveda tudi, tenis igrajo. Grem naprej, dohiti me pošta. Hočem zlesti v voz, a mislim si: Če si dosedaj šel peš, boš pa še konec lepo zaključil. Nisem se kesal, vzrok pa ni lep ali idealen. Sedem namreč na travo in jem; blizu tam dela delavec

in naklada hlode, star je in upognjen. Gleda me; mislil sem si, da ni prav posebno sit. Mene so pa čakali v Brigu naročeni polni egiptovski lonci. Rečem mu, če hoče kruha in sira in salame. Vesel je bil in mi je dejal: Gotovo ste žejni. Pritrdil sem mu. Pravi: Pojte v bližnji refuge, tam je dobra gostilna. Zahtevajte vino, a recite, da morajo dati vina, ki ga pijo gostje domačini iz Briga. — Zasvetilo se mi je, Brig je v kantonu Wallis, vino v tem kantonu ima svetovni glas, a v hotelih ga kljub sicer izvrstni postrežbi ne morejo kar tako servirati. Gotovo je bil ta refuge kak priljubljen nedeljski cilj razvajenih Brižanov. — Rekel sem starcu, da ga bom ubogal. Par korakov, pa sem bil tam. Stopim v gostilno, nič posebnega ni bilo videti. Naročim. Čudno se jim je zdelo, saj vendar nisem bil iz Briga. Gospodinja prinese. Pokusim in rečem: Gospod, tukaj ni dobro biti, temveč tukaj je nadvse dobro biti. O ti Wallis! In vendar ni drago, pri tej kakovosti. Tri decilitre — ne točijo po četrtingah — stane 32 vin. Svet je še zmeraj lep. Še pol ure in bil sem zopet v Brigu.

Drugi dan pa s švicarsko pošto v Fiesch in od tam na Eggishorn. Vreme krasno. Švicarska pošta, kmalu boš izumrla tudi ti. Še voziš čez Simplon in Furko, čez Grimsel in Gemmi, a kako dolgo bo to trajalo. Povsod te izpodrivajo. In vendar, kako si imenitna, kako originalna. Najprvo veliki voz, gala-voz, dva para konj ali pa trije, včasih trije konji v eni vrsti. Pravi umetnik mora biti voznik, če se hoče vnesti na svoj prestol. Visoko kraljuje, zelo visoko. Manj vredni so drugi vozovi. Kakor karavana se vleče dolga vrsta, biči pokajo, prah se dviga, vse se ogiba, na prvem vozu pa kralj karavane. Vozov je toliko, kakor je potreba. Peljali smo se po gornji Rodanovi dolini, imenovani Goms.

Onostran Briga je kraj Natters, domačini mu pravijo »Črna vas«. Italijani, ki so imeli zaslužka pri gradbi simplonske železnice, so ostali tu in ustanovili lastno kolonijo, Črno vas; sedaj delajo pa pri zgradbi nove železnice, ki bo peljala po Gomsu in čez Gotthardov masiv v dolino Rena in združila Wallis z Graubündenom. Električna moč bo gonila tudi to progo. Videli sem, kako so delali, velikanski je most zlasti pri Grengiolsu. Takoj pri Brigu je travnik, od koder je poletel nesrečni Peruanec Chavez 23. septembra 1910 v Italijo; letos se je dvignil na ravnem travniku ameriški Hrvat Bjelovučić in srečno dosegel svoj cilj, Domodossola onostran Simplona. Prebivalstvo Gomsa je videti premožno. Za geografa ni dosti novega. Nov mi je bil pa prah Gomsa, slaba primera je pot iz Lesec na Bled. Na neki

baraki sem videl napis Šorli, gotovo kdo iz naših krajev, ki je prodajal delavcem na novi progi to in ono. V Fieschu izstopim, 1071 m.

Sedaj pa brž na Eggishorn, 2934 m, porabiti je treba čas, dan je izredno lep. Pet ur računijo iz Fiescha do vrha, hodil sem tri, zvečer sem moral biti zopet v Brigu. Hitro se dviga pot, skozi gozd nas vodi in pelje potem na gorske pašnike. V višini 2193 m, torej natančno tako visoko kakor naša Prešernova koča na Stolu, hotel Jungfrau. Redko vidiš kaj podobnega, velikanska stavba, spredaj pa obširna esplanada in pogled na jug na Lepontinske Alpe. Še poldrugeto uro po zložni stezi, začetkoma po planinah, potem med skalovjem, zavijemo naokoli in na vrhu smo. Oči se odpro, usta pa utihnejo; več turistov je prišlo tedaj gor, a začetkoma nisi slišal nobene besede razen strmečega »ah«.

Tik pod nami se vleče najdaljši alpski ledenik, Aletschgletscher, dolžina 25 km, od Ljubljane do Kranja. Velikanske so groblje ob robovih, na sredi in pred njim. Vidi se pa, da se umika, prednje groblje je že davno zapustil. V polkrogu se vije okoli Aletschhorna in drugih Hornov ter njihovih predstraž. Zada pa Jungfrau in Mönch in Eiger, vse posuto s solnčnimi žarki. Dalje naprej strmi Finsteraarhorn, Fiescherhörner, Fieschergletscher, Tödi in tako naokoli proti vzhodu do stražnikov Engadina. Na jugu pa Monte Leone, Monte Rosa, strmi stožec opevanega Matterhorna, Weißhorn, čisto zadaj pa Grand Combin in Mont Blanc. Danes sem videl vse, čisto vse; imel sem pred seboj panoramo na papirju, a lahko rečem, da sem videl več kakor je bilo zarisano. Za ljubkost pa poskrbi jezero Märjelen poleg Aleškega ledenika, led se lomi in plava po njem. In te barve! Rekli so mi potem v hotelu, da sem imel veliko srečo, bil je to tedaj najlepši dan cele seziye.

Dolgo sem sedel na vrhu. Turisti so mi pravili, da gredo večkrat že zjutraj iz hotela, vzamejo seboj jedi in knjige, sedijo na vrhu ves dan in gredo nazaj šele po solnčnem zahodu. Blagor onim, ki morejo.

V Fieschu dobim staro znanko-pošto. Ko sem kupil vozni listek in smo se zgovarjali, me vpraša uradnik: »Kommen Sie weit her?« »Aus Rußland,« sem se zlagal. Pri pošti je navada, da sedi tisti, ki pride preje, v prvem vozu, drugi pa zadaj, kakor se pač oglašijo. Pozneje ko prideš, več prahu požreš. Ker sem bil zadnji prisopihal, sem bil namenjen za četrti voz. Rusi morajo biti pa v Švici na jako dobrem glasu, kajti uradnik pravi: »Werde nachschauen, es wird sich vielleicht im

ersten Wagen noch ein Platz finden lassen.« In staknil ga je, prej je bilo pa vse »zasedeno«.

Brž smo v Brigu. Drugi dan z železnico v Visp, potem pa dalje v Zermatt pod Monte Rosa in Matterhorn. A bogovi ne privoščijo človeku preveč veselja, to je že stara stvar. Komaj sem se v Zermattu dobro zasidral za mizo in pričel študirati po karti in po kažipotih, če bom mogel opraviti v enem dnevu sloviti Gornergrat in hotel Schwarzsee pod Matterhornom, že se pokaže mal oblaček na zahodu, obrne se in zapraši, ne dolgo, in nebo je zastrto, Zermatt pa v dežju. Malo milo se mi je storilo, železnica iz Vispa v Zermatt in nazaj stane namreč 16 frankov. Pa kaj sem hotel. Počakal sem jutra; nič. Vprašujem domačine, kaj mislijo. »In einer Woche dürfte es schon besser werden.« Z Bogom, Zermatt; nazaj v Visp.

Letošnjo pomlad so dovršili znamenito železnico iz Frutigena v kantonu Bern pod prelazom Lötschen v Brig; zveže direktno Bern in Milan, bo tudi svetovnega pomena, drugi simplonski rov bodo zato izdelali, imenujejo jo Lötschensko železnico, Lötschbergbahn. Lansko leto še ni bilo mogoče peljati se z njo. Čital sem opise in žal mi je bilo, da sem bil lansko leto v Švici in ne letos. Železnica je električna, 34 galerij, na južni strani — vidi se iz doline visoko gori na pobočju, polagoma prihaja proti Rodanu — jih je 21, predor je dolg 14'605 km, je torej tretji v Alpah, najvišja točka 1244 m nad morjem, dolžina železnice 74 km, stroški 100 milijonov frankov. Drdrali smo nazaj do Lausane, potem pa čez Freiburg v švicarsko prestolnico, v Bern.

Izstopil sem samo v Freiburgu, oziroma Fribourgu; tu govorijo še francosko. Ostal sem tam le od vlaka do vlaka, zanimala sta me viseča mostova. Ko sem se peljal s tramvajem skozi mesto, vidim velikansko lipo, koje veje podpirajo kameniti stebri; obod lipe meri 4'5 m. Prvi veliki — viseči most¹ — prekorači reko Saano v višini 51 m; dolg je 246 m, zgradili so ga leta 1832—1835. Šest velikanskih žičnih vrvi ga nosi, vsaka vrv je dolga 374 m, na vsaki strani mosta so tri vrvi, dve obstojita iz 2×1056 žic, tretja pa iz 2238 žic. Da imajo pa vrvi dosti opore, so jih zasidrili 14 metrov globoko v skalo; vrvi gredo v skalo skozi hiše na obeh koncih mesta. Tudi če gre en sam človek po mostu, se most trese, kaj šele če gredo vozovi.

Čez dolino Gotterona pa vodi še višji viseči most, 75 m nad vodo, 151 m je dolg, napravili so ga leta 1840. Komur se v glavi vrti, naj v sredi

¹ Grand Pont Suspendu.

mosta nikar ne gleda čez ograjo, zlasti še, če gre mimo slučajno kak voz. Videl sem pod mostom naprave za delavce v svrhu popravljanja in barvanja, s kljukami so pritrjene na most. Zelo jasna mora biti glava, če hočemo tu delati.

V Bernu je zopet lilo. Mesto je bilo pa razsvetljeno, povsod godba in izprevodi. Vprašal sem, zakaj. »Bundesfest«, je bil odgovor. Bilo je ravno 1. avgusta. Hoteli kljub slabemu vremenu prenapolnjeni. Prišel sem v mesto ob devetih zvečer, šele ob desetih sem dobil prenočišče, hotel Storchen. Vsakemu ga priporočam. Potem pa še malo naokoli, saj nisem mogel spati, tako pikanje in grmenje po vseh ulicah. Iztaknil sem nekaj podobnega, kakor ima Dunaj, Ratskeller. Ob polnoči so se ljudje pomirili.

Drugi dan pa ogled. Kar sem videl mest v Švici, nikjer nisem opazil toliko res švicarskega, posebnega, domačega. Povsod v starem mestu ob cestah in ulicah »lope« — Lauben —, galerije s prodajalnami, gostilnami itd. Povsod po cestah pa stari vodnjaki, največ jih je iz 16. stoletja. Eden se imenuje Dudelsackpfeiferbrunnen, drugi Schützenbrunnen, potem Kindlifresser-, Moses-, Simson-, Gerechtigkeitsbrunnen itd. Kdor gre v Bern, naj si ogleda razgledišča Kleine in Große Schanze, Bundesterrasse, zvezno palačo, Münster — meni se je zdel zelo prazen, kakor sploh vsa protestantska, zlasti kalvinska svetišča —; nadalje razne muzeje, jih je vse polno, zanimal me je tudi alpski muzej. Tu izveš vse, kar vedó o Alpah, od geološke razlage noter do žeblja, ki ga zabiješ v čevelj, in pa do svetilke, ki jo je vzeti seboj. Medved je znak Berna; če se pelješ čez Aaro, vidiš »Bärengraben«, širok in globok jarek pod cesto; v njem pa par medvedov, ki se jim spričo radodarnosti ljudstva menda v celem Bernu najbolje godi. Neka potovalna knjižica iz l. 1684. pravi o jarku »darinn etliche par Bären unterhalten werden, durch eine Stiftung Renati, Herzogen von Lothringen«. Torej ustanova za medvede. Tudi nekaj.

Ogledal sem si seveda tudi Zeitglockenturm. Star je že, iz 15. stoletja. Velikanska je ura; na vzhodni strani pride na kazališču vsako uro ven iz stolpa pojoč petelin in pa krdelo medvedov. Marširajo mimo nas, potem pa nazaj v stolp. Vselej se nabere pred stolpom polno radovednežev, navadno z rdečimi knjigami v roki, Bae-deker.

Krasen je spomenik svetovne poštne zveze, Weltpostvereinsdenkmal. Velikansko kroglo — zemljo — obkrožujejo in si podajajo roko peteri deli sveta. Otvorili so spomenik l. 1909.

Če je vreme ugodno, naj se pelje turist na Gurten, 861 m, velikanska panorama. Jaz se nisem, ker je deževalo.

Po dolini Emme drdra vlak. Ta dolina in so-sednji Entlebuch sta svetovnoznana. Živino-reja na najvišji stopnji; čudno se vidi, ko je vse govedo tako sivo, nobene razlike. Kakšni so travniki! Ta pokrajina ima v celi Švici največ posamnih bivališč. Ljubke hišice gledajo iz zelenja, skoro nikjer nista dve skupaj; občine so seveda zelo velike, a tudi v središču občine ne vidiš večkrat več kot dve hiši ali tri. Posestvo podeduje vedno najmlajši sin, starejše brate odpravijo z denarjem. Vsled tega so starši in otroci dolgo časa skupaj na stari »Heimet«. Sirarstvo se je dvignilo šele po prvi polovici preteklega stoletja, tedaj ko so začele zadruge svoje delovanje. Zadrugam se ima mala deželica — Emmska dolina in Entlebuch — zahvaliti za svoje bogastvo; kljub neravnim tlom in neugodnemu podnebju ima ta del Švice najboljše in najtrdnjše kmetije. Ohranjeno je tudi pristno bernsko življenje.

Luzern. Središče tujskega prometa. Tako je velik kakor Ljubljana, a Ljubljana — provincialno mesto, Luzern — svetovno mesto. Vsi možgi narodi, črnci in Mongoli, tudi Malaji, a ne vzbudijo nobene pozornosti. Velikanske izložbe, veliko denarja. Promet nadvse živahen. Znak Luzerna so brivci in pa prodaja dragocenosti, torej tujci. Bi bilo dobro, da bi si naši ljudje taka mesta malo ogledali; tudi uredniki. Človek namreč takrat uide vsakdanjosti in pogleda tudi v svet; to je pa jako dobro, na vse strani. Vsakemu bi svetoval, naj gre na kolodvoru v restavracijo tretjega razreda in naj se pomeša med ljudstvo; to je življenje!

Poleg cerkvâ, muzejev itd. zlasti dve znamenitosti, ki sta tudi krajevno skupaj: umirajoči lev in pa »ledeniški vrt«. Umirajočega leva je vklesal H. Ahorn po Thorwaldsenovem modelu 1819–1821 v živo skalo peščenca. Dolblina je dolga 13 m, lev sam devet metrov. Spominja nas na leto 1792., ko je padlo pri obleganju Tuilerij 26 častnikov in okoli 760 vojakov švicarske garde. S šapo pokriva lev burbonski ščit lilij in umira; podoba švicarske zvestobe, ki ne pozna smrti in strahu. Odlomljeno kopje mu tiči v truplu, zgrudil se je, prevzet bolečine. Nad spomenikom so v kamen vklesane besede: Der Schweizer Treue und Tapferkeit. — Učinka, ki ga napravi plemenita in zvesta žival ob svoji smrti, pa ne morem opisati, to se samo čuti.

Od leva naprej pridemo v svetovnoznani »ledeniški vrt«. Odkrili so ga v jeseni l. 1872. Eden

najveličastnejših ostankov iz dobe, ko je v Alpah kraljeval led. Kako lepo se da tukaj študirati! Ledenik ob Reuži se je razprostiral daleč severno od Vierwaldstätškega jezera in nam zapustil tukaj znamenite svoje sledove. Odstranili so bili prst in kamenje in pokazale so se globoke jame, na dnu pa okroglo kamenje, cele skale: ledeniški mlini. Kamen pride na dnu ledenika do trde skale, voda ga prime, začne se vrteti in razjedati dno, vedno globlje gre, nazadnje ledenik izgine, mlin pa ostane, seveda ne deluje več. Največja teh jam je globoka 9'5 m, premer ji je 8 m. Vidimo tam tudi umetni mlin, ki nam kaže, kako so naravne moči delovale, vidimo globoko vdrgnjeno skalovje, blodeče skale itd. Poleg vrta je muzej alpskih živali, mineralij, ostanki stavb na kolih itd. itd. Drugič kaj več o tem.

Od Luzerna se peljem proti jugu z brüniško železnico, Brünigbahn. Hotel sem mimogrede obiskati Pilatus, a nemogoče, dež. Železnico čez prelaz Brünig — 1004 m — so sezidali v letih 1888–89, začetkoma je navadna ozkotirna proga, potem pa adhezijska in zobokolna. Bolj počasna je, zato imam dosti prilike, natančno si vtisniti v spomin lepo okolico. Dež pa malo moti. Sarnensko jezero — ob progi — ima dosti rib, lepše je više gori majhno, samo pol ure dolgo Lungernsko jezero. Ko se prevalimo čez prelaz, se nam odpre naenkrat Aarska dolina, vidimo Meiringen, Briensko jezero, Faulhorn, spodnji Reichenbaški slap itd. Zelo strmo gre navzdol ob gorskem pobočju, 120/0.

V največjem dežju sem si ogledal svetovnoznani gornji Reichenbaški slap, velikanska je moč, odeta v padec vodnih mas. Potem pa v tesni reke Aar, 1400 m so dolge, dostopne so jih napravili šele jeseni leta 1911. Marsikake tesni sem že videl, marsikako sotesko, a kljub temu sem odšel z globokim vtisom. Stane pa ta vtis en frank. Napravljena je pred vhodom hišica z restavracijo in nihče ne more do naprav, kdor ni šel mimo blagajne. Če pa prideš od nasprotne strani, moraš pa tudi plačati. Še en izhod je, v sredi soteske, imenovan »Finstere Schlucht«; strmo se gre kvišku, tema grozna. A ko pridem ven, stoji tam zopet mala hišica in neki starec, najbrže kak star vojak, zahteva od mene izkazilo, da sem plačal. Tesni so tako ozke in zvite, da je včasih med stenami komaj meter prostora ali pa še ne, da visi gornja stena nad spodnjo itd. Za bolj nervozne ljudi so napravili poleg brvi in mostov še predor in v njem okna. Kako se mora reka truditi, stokati, delovati, šumeti, bučati! Vidi se, da je pokrajina še sila mlada.

Železnice ob Brienskem jezeru še ni, delajo jo. Zato hitro na parnik. 14 km je jezero dolgo, 2—2'5 km široko in do 261 m globoko. Lepa okolica. Najlepše ob jezeru so slapovi Gießbacha, sedem jih je, skupna višina 300 m.

Kmalu smo v Interlaken. Nato z brzovlakom ob Thunskem jezeru v Thun. Thun je malo mestece, znano kot glavna orožarna švicarske artilerije. Nepozaben mi ostane pogled na Alpe in pa vožnja po jezeru. Jezero je dolgo 18'5 km, široko 3 km, največja globina 217 m. Od trenutka do trenutka se menjajo prizori, preveč je vtisov. Dočim me je Briensko jezero pozdravljalo z dežjem, sem se kopal sedaj v najlepših solnčnih žarkih. Videl sem Stockhorn, Niesen, Blümlisalp, razne druge Horne, tako Schreckhorn in Wetterhorn, v sredi pa nepopisno lepo trojico Eiger, Mönch in Jungfrau.

Pridemo v Interlaken; zopet dež. Ogledal sem si razne izložbe, prodajalne itd., tudi središče tujskega prometa, takoimenovani Höhweg. S težkim srcem si kupim karto Interlaken—Grindelwald—Wengernalp—Lauterbrunnen in od tam nazaj v Interlaken, skoro 14 kron. Kaj če bo zastoj! Mislim sem na Zermatt. Po jako tesni dolini se pripeljem v Grindelwald, dolina sama nič takega, kar bi Kranjca zanimalo. V Grindelwaldu smo že 1000 m nad morjem. Deževalo je kakor iz škafa. Vse zasedeno. Grem v hotel National. Posestnik mi pravi: »Sicer nimamo prostora, a ker ste turist, Vam bomo odstopili eno svojih sob.« Začudil sem se, a takoj mi je bilo jasno. Švicarji vedo, da so turisti raznesli glas o lepoti njihove domovine po širnem svetu, da so oni začetek njihovega blagostanja. In večkrat sem imel priliko opazovati, da ima turist v marsikakem oziru prednost pred nagizdeno in nališpano gospodo, četudi ga zunanost ne priporoča za salon.

Koliko se lahko obhodi v enem dnevu! Prenočil sem bil v Luzernu, videl sem zjutraj Sarnensko in Lungersko jezero, nato Meiringen, slap Reichenbacha, tesni Aare, proti opoldnevu imenovani dve jezери, nato Interlaken, zvečer sem bil v Grindelwaldu. In še sem imel toliko časa, da sem se pomešal med ljudi in si ogledal kraj, ki je v zadnjih letih tako zaslovel. Drugo jutro navsezgodaj obiščem grindelvalške ledenike; velike groblje daleč pred ledenikom nam pričajo o večji razsežnosti ledu v prejšnjih časih. Torej isto kakor pri ledeniku Aletsch. Pred spodnjim ledenikom je soteska Lütschine, 600 m dolga, železne galerije vodijo po njej. Znamenit je tudi dvig ob wetterhornskem ledeniku. Pri postaji v

dolini — 1257 m — zagledamo visoko nad seboj gornjo postajo, 420 m višje. V osmih minutah in pol se pripeljemo gor. Dve vrvi s premerom 44 mm nosita dva dviga, prostora za 16 ljudi, vlečeta pa dve drugi vrvi s premerom 30 mm.

Skoz gozde in po livadah smo se peljali na Malo Scheidegg — 1064 m — in pa na planino Wengern — 1877 m —. Razgled je menda velikanski, zlasti na bližnjo trojico Mönch, Eiger,

Jungfrau. Prejšnji večer sem imel v Grindelwaldu priliko, opazovati strme stene Eigerja, a samo eno uro. Vprašal sem bil domačine, če bo danes lepo. Rekli so, da bo, a ni bilo. Enkrat smo videli skoz raztrgano meglo nekaj groznih sten in prepadov, a bogovi so z nevoščljivo roko kmalu zopet potegnili sivi megleni plašč čez raztrgane stene. Proti večeru sem bil že v Interlaken, spal sem pa v Luzernu. (Konec.)

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

Spisal dr. A. Breznik.

(Dalje.)

Poleg naštetih oblik se je uvedlo v pisavo iz hrvaščine, stare slovenščine in vzhodno štajerskih narečij v tem času še jako mnogo posebnosti. Miklošič je začel pisati po berilih, ki jih je prirejal za gimnazije, precej staroslovenskih in vzhodnih oblik. Bleiweis ga je naprosil, da jih pojasni, kar je Miklošič po Navratilu tudi storil. V Novicah l. 1853. je nove oblike naštel in razložil. Pisal je zlasti e za dotedanji i: s tem, z vsem, teh, vseh itd. nam. dotedanje pisave: s tim, z vsim itd.; dalje obliko ‚sem‘ nam. ‚sim‘ ter e za i v končnicah s poluglasnikom. »Po staroslovenski (se piše) v besedah »ta...« in »vse...« povsod e namesto i, tedaj tudi: s tem, z vsem, teh, vseh itd.« — piše Miklošič v pojasnilu¹ — »kakor po nekterih krajih še dan danes razločno izgovarjajo. Kdor pa izgovarja e zamolklo (t. j. poluglasno, na zapadu, op. pis.), ga ta pisava ne more motiti, zato ker za ta zamolkli glas zdaj že do malega le e pišemo... Ravno zato je dosledno pisano sem (namesto dozdanjega sim) in sem (= prislov, strsl. sěmo)... oboje enako... Druga oseba glagola, namreč: si (tudi po staroslovenski i) nima s prvo nič zapovedovati. Po staroslovenski se piše perva: jesm; tukaj ne vidiš nikakega i. Ako izpeljava ali staroslovenščina čerke i ne opravičuje, stoji tedaj namesto Metelkotovega Ё povsod dosledno e«. Dalje je uvedel tu obliko: Kranjec, Kranjsko, za dotedanje Krajnec, Krajnsko. »Kranjec, Kranjsko, ne Krajnec, Krajnsko«, piše Miklošič.² »Izpeljava iz besede »kraj«³ (zato ker dežela na

kraju leži), ne velja (Bleiweis je pristavil pod črto vprašaj; op. pis.). Štajerski Slovenci izgovarjajo razločno »Kranjec« ne Krajnec... Po misli Miklošiča se je naredilo ime Kranjsko, Kranja iz imena Carnia.« Dalje je pisal tudi prislove na -ski po strsl.: »Tukaj naj stoji opomba«, dostavlja pisatelj, »da je v staroslovenščini končaj... vedno i ne o, toraj je ta izjema tudi v berilu obveljala; na priliko: to slovensko dete zna po slovenski in (po) laški, ona se možki vède itd.« Prvi je pisal to obliko na zahodu že L. Svetec.¹

Ker je bila Miklošiču staroslovenščina, kakor sam pravi, »zvezda danica, ki nam pravo pot kaže, na katero se moramo toraj pisaje po slovenski vedno ozirati, ako nečemo zahajati«,² je pisal tudi oblike: začinjati, počinjati namesto: začenjati, počenjati, »po štajerski-slovenski, zato ker je tudi staroslovenski, dosledno kakor: izpirati, podirati namesto izpérati, podérati«.³ Teh vzhodnih oblik vendar nihče ni poizkušal pisati. Obratno pa je Miklošič nasproti koroškim in štajerskim pisateljem, ki so pisali pogosto še »e« pri pridevnikovih končnicah,⁴ poudarjal, da je kranjski »i« staroslovenski: končnica »-im... v druživniku (je) po staroslovenski, česar nekteri še ne vejo. V višebroju je obveljal (v berilih) i: lepim -ih -imi tudi po staroslovenski rabi.«⁵

¹ Slovenija, 1849 po staroslov. (212) po očetovski (284).

² l. c. 347.

³ l. c. 338. tako se je namreč dotlej še pisalo.

⁴ Drobničeva Slov. čb. 1850; prot daljnem stranskem krajem (2) po svojih kraljestvih (3) s divjemi Tatari (4) med drugim (7) s poslednjem izdihom (105). Prim. koroške pisatelje: Slov. bč. 1850, 8: pred katerem, Majar v Sloveniji, 1849: s ptujemi Nemci (13), za ptujem (17) s svojemi bratji (17) itd.

⁵ l. c. 338.

¹ Nov. 1853, 338.

² l. c. 346.

³ Naglas kaže, da res ne velja! krāj — krāja bi dalo: Krânjsko, Krânjec itd.

Od Miklošičevih oblik je zmagala najpreje pisava: sem. Sprejel jo je Janežič že naslednje leto (1854) v svojo slovnico in jo pisal skoro brez izjeme.¹ Levstik se ji je v svojih Pesmih istega leta še ustavljal, toda sprejel jo je Valjavec² v Pesmih (1855) in še istega leta Bleiweis v Novice, s čimer ji je bila zмага zagotovljena.

Omiliti pa se dalje časa ni mogla pisava: s tem, z vsem, teh, vseh itd., dasi ji je dal prednost tudi že Janežič v slovnici³ in jo takisto začel rabiti tudi Valjavec v svojih Pesmih⁴. Levstik se ji je upiral v vseh svojih spisih, tako v Pesmih kakor v Kraljedvorskem rokopisu (1856), v Vodnikovem spomeniku (1859) ter v sestavkih po Glasniku in Novicah do l. 1860. Novice so začele rabiti nove oblike z letom 1860, Janežič⁵ pa v Glasniku precej v prvem letu (1858), s čimer je potegnil kmalu tudi druge pisatelje za seboj.⁶

Proti Miklošičevi pisavi prislovov na -ski se je oglasil pozneje J. Šolar⁷ v Novicah leta 1856., ker se mu ta raba ni zdela domača, temveč »zavihana po ptujih slovanskih narečjih«. Šolar ni bil prijatelj takim oblikam, zato mu ni bilo všeč, da »so jo (eni) jeli po ptujih slovanskih narečjih vihati ... (in) jeli pisati: »ostajem« namesti »ostanem«, »ostanem« namesto »bom ostal«; tisti mož, »kojega« sem snoč srečal, namesto »ki sem ga« srečal; znaš »nemški« namesto »nemško«, ker zdaj nimamo nobenega prirečja (= prislova) več na »i«; »golobje domači« namesto »domači golobje« ... Slovanske vzajemnosti take malenkosti ne podpirajo ... našim ljudem pa take spake (312) branje tako zmešajo in pristudijo, da raji na zadnje vse popuste (!); tako potlej pisatelj za enega ptujega bravca, ki si (ga) s takim pisanjem pridobi, devet domačih zgubi« (313).

To ozkosrčno naziranje je zavrnil v Novicah l. 1857. vzhodni štajerec Sekolovski. »Nekdo,« piše ta, »nam je svetoval ne pisati: Slavomir slovenski in laški govori, temoč po slovensko ali laško; jaz pa razločno velim, da je ... povse slovenščini primerno pisati in govoriti v prvoj obliki, ker ... v ljutomerski okolici, kder šče se

skoro čista slovenščina govori, nikoli inachi ne slišiš.«¹

Prislov na -ski je utrdil v pisavi najbolj Levstik.²

Po vzhodni štajersčini se je začela rabiti v tem času tudi oblika mladenič, mladeniča itd. Prvi jo je pisal Levstik.³ Ker mu pa ni nihče sledil, je to pisavo tudi sam popustil ter pisal staro zapadno obliko.⁴ Leta 1862. je Podgorski zopet postavil pravilo, da se mora pisati oblika: mladenič: »Slovenski jezik golih končnic -c -č ne pozna, ampak: ec in ič. Zatoraj je vselej napačno ... mladenč namesto mladenič.«⁵ Obliko mladenič je sprejel tudi Janežič l. 1863. v drugo izdajo svoje slovnice (120), toda tudi Janežičeva slovnica je ni rešila. Marn se je izrekel v Jezičniku⁶ proti nji. Obveljala pa je pozneje, ker sta jo začela stalno pisati Levstik in Stritar l. 1866. v izdaji Prešernovih poezij ter l. 1868. v Mladiki. Odslej je veljala ta oblika v pisavi kot edino pravilna.

Po vzhodni štajersčini smo dobili tedaj še več končnic, n. pr. mesec, meseca; kamen, kamena; varuh varuha; zajutrek, zajutrka itd.

Pisavo meseca, kamena itd. je prvi priporočal l. 1856. Božidar Raić v Novicah in sicer z ozirom na staro slovenščino in vzhodna narečja.⁷ Uspeh se je takoj pokazal. Valjavec je pisal že naslednje leto (1857) oblike: meseca itd.⁸ Raić je v novi oceni Miklošič-Bleiweisovih beril v Glasniku leta 1858. to pisavo vnovič priporočal,⁹ proti njemu se je oglasil Miklošič, ki je bil glede pisave mnenja, »da treba gledati ... na večino ... ljudstva, ker se množica ne uklanja rada peščici. Ne veste li,« pravi, »da je »om« (t. j. končnica om, oma itd.) nekterim še zdaj tern v peti, dasi nas govori tako bojé polovica samih Slovincov po »stari pravdi«. Če pa zabavljajo takim oblikam tako, kakor smo slišali, kako bi obirali take, ki so le še v kakem kotičku doma! n. pr. ... kamena, ... meseca.«¹⁰ Miklošičevo mnenje je lahko koga odvr-

¹ Prim. str. 72—78.

² Pesmi: imel sem (79) rasel sem, slišal sem itd. (79) dočim je v Bč. 1852, 329 v isti pesmi povsod še: sim.

³ l. 1854, 45.

⁴ Pesmi: up si vseh (23) itd.; pisal je celo: od séh mal (130, 171).

⁵ Glas. 1. 1. zv. 120 (dvakrat), 192 itd.

⁶ Posamezniki se nove pisave še dolgo niso navadili; Stritar je še v Zvonu, 1870 pisal: vsih (2) itd.

⁷ Nekaj od naših sostavnih (sintaktičnih) zadev v prevdarek, 312 sl.

¹ Nov. 1857, 70. Jezikoslovne drobtinice.

² Novice, 1858: mislimo le nemški (3) itd. V Napreju piše stalno tako: slovenski pisati (5) vsacega šolski izobraženega Slovenca (5) itd.

³ Pesmi, 1854, 7. Rokopis kraljedv. 1856, 37, 38, 44, 45, Glas. 1. zv., 65.

⁴ Novice, 1862, 400; Naprej 1863: mladenec 127, 229, 303 itd. stalno; Nov. 1863, 416 trikrat, toda str. 409: mladeniška izreja.

⁵ Nov. 1862, 393. Še nekaj o fonetičnih zakonih našega jezika.

⁶ Jezičnik ali pomenki o slov. pisanji, 1866. 4. leto, 24.

⁷ Nov. 1856, 127. Ocena Miklošič-Bleiweisovih beril.

⁸ Novice, 1857; meseca, pri mesecu, o mesecu (111).

⁹ Sl. Glas. 1858, 2. zv. 151.

¹⁰ Sl. Glas. 1859, 3. zv. 146.

čalo od nove pisave. Toda l. 1863. je začel pisati Levstik v Napreju in v Novicah¹ oblike meseca itd. Posnemal ga je že l. 1864. Lavosl. Gorenjec-Podgoričan.² Naslednje leto (1865) je zmagala ta pisava v Glasniku³ in po dveh letih (1867) tudi v Novicah, dasi se je Marn l. 1866. v Jezičniku,⁴ opirajoč se na Miklošiča, izrekel proti pisavi kamena, meseca, češ »drugač bi morali pisati tudi zajec — zajeca in sto družih po staroslovenski pisavi.« Obliko kamena itd. so tudi dalje časa pisali samo štajerski in koroški pisci, n. pr. Terstenjak, Janežič,⁵ toda v letih 1865 — 1867. se je splošno sprejela.

Po vzhodnoštajerskih pisateljih smo dobili tudi pisavo: varuh, varuha. Za skupno pisavo je to obliko prvi zahteval Raić v Glasniku⁶ l. 1858. Izmed zahodnih pisateljev jo je pisal prvi Valjavec⁷ v Glasniku l. 1861. in 1862. S tem da jo je sprejel Levstik v listu Naprej⁸, ji je bila pot tudi do drugih pisateljev utrta. Jurčič jo je pisal l. 1864. v Glasniku, prihodnje leto v Slovenski vili⁹ in l. 1866. v Desetem bratu. Njemu so se pridružili J. Kosmač¹⁰, Lav. Gorenjec-Podgoričan¹¹, in J. Celestin¹². V Mladiki¹³ je pisal to obliko tudi Stritar, toda po vplivu Levstikovem, ki je vzel pisavo Mladike sam v roke. Odslej se je pisala ta beseda z obrazilom -uh brez izjeme tako v dunajskem kakor v ljubljanskem Zvonu in večinoma tudi v Dom in Svetu ter drugih listih. Zavoljo tega ni bilo v smislu pravopisnih načel, da je dal Levec v Pravopisu prednost besedi z obrazilom -ih: varih, variha, kakor so pisali naši stari pisatelji in kakor po njih piše St. Škrabec. Obrazilo -uh ni jezikovno napačno, zato nimamo po l. 1849. nobenega razloga, da bi

dajali v pisavi prednost kaki zapadni obliki pred vzhodno, ako se je seveda poslednja v pisavi utrdila, kakor n. pr. varuh in z njo mnogo drugih, Levec je posadil na prvo mesto obliko: varih, na drugo: varuh. Dosežena edinost je bila s tem porušena in v sedanji pisavi se piše oboje; vendar po moji sodbi varuh prevladuje in ga bo v prihodnjem Pravopisu postaviti na prvo mesto, če ne celo še brez tekmece.

Tudi etimologična pisava zajutrek, zajutrka, zajutrkovati itd. je izšla iz vzhodnih narečij. Vzhodni pisatelji¹ so jo pisali v zahodnih listih in jo s tem razširili. Med zahodnimi pisatelji se je prvi oklenil etimologične pisave Jurčič v Desetem bratu in v spisih v Glasniku² l. 1866. in 1868. Zatem se je hitro priljubila vsem pisateljem, zlasti pa še Zvonovim, tako da je neumljivo, kako jo je mogel zavreči Levec v Pravopisu, kjer je nastavljal obliko: zajtrk, zajtrkovati, kakor se je pisalo do Jurčiča.³ Pri drugih besedah se je dal Levec vkljub pravopisni rabi voditi etimologiji (n. pr. bravec itd., čigar, črez, čreda itd.; čuvstvo, izhod, mrtvaščnica, rajnica mati, rženi cvet, sečen, sečna, stoprv; vtorek (str. 34), vsele itd. itd.), toda tukaj in še pri več drugih besedah, kakor bomo videli, mu ni bilo do etimologije, dasi jo je podpirala utrjena pisava in zveza s Hrvati, ki pišejo: zajutrak. V sedanji pisavi se je Levčeva oblika toliko razširila, da je treba z njo računati in jo postaviti v Pravopisu poleg etimologične, katera se je vkljub Levčevemu pravopisu tudi še ohranila.

Po vplivu vzhodne štajersčine, hrvaščine in stare slovenščine pa se je lice naše pisave najbolj izpremenilo z novo pisavo zlogotvornega r-a, n. pr. smert — smrt.

Vzhodnoštajersko pisavo brez e pred r-om, n. pr. prvi, državni, vršiti itd. je izkušal uvesti v splošno slovenščino že prvi prevajalec državnega zakonika, kar pa je Einspieler-Svečan v njega kritiki⁴ odločno grajal, češ tako ne pišejo Iliri in zavoljo tega tudi Majar ne. Toda l. 1850. so hrvaški književniki sklenili, da bodo pisali r za er.⁵ Istega leta je pisal Miklošič tudi o stari sloven-

¹ Naprej: v mesecih (2) meseca (4) mesecev (60) itd. Nov. 1863. str. 416.

² Novice, 1864, meseca prosinca (20) itd.

³ To je bilo tem lažje, ker se nahajata te končnici tudi v koroščini!

⁴ Jezičnik, 4. l. 1866, 25.

⁵ Terstenjak: Glas. 1. zv. 93; Janežič, Glas. 2. zv. 1858 (169); Erjavec, Gl. 1863, 70.

⁶ Gl. 2. zv. 1858, 151. — V Sloveniji, 1848, 35 piše: varuh neki dopisnik s štajerskega.

⁷ Glas. 1861, 7. zv. 115: varuhu; 1862, 213; angelju varuhu.

⁸ Naprej: varuh, 228; toda varhinja 229.

⁹ Glasnik, 1864: varuh (135) (204). Slov. vila, 1865, varuh (20) Deseti brat: varuh (127). Vendar je rabil Jurčič v Glas. 1866. še obliko: varh (3) varha 165, trikrat; 167 dvakrat; 355, 420.

¹⁰ Gl. 1864, 246, 249.

¹¹ Slov. Glasnik, 1866, 134: varuh.

¹² Gl. 1867, 22.

¹³ Mladika, 1868, 36: varuh.

¹ Dopisnik iz Ptuja, Slovenija, 1848, 42: si je zajutreka vzel; Terstenjak: Nov. 1858, 133, 141; Glas. 1. zv. 189; Janko Pajk, Glas. 1865, 41; za zajutrek.

² Deseti brat: K zajutreku (33) zajutrka (192) k zajutreku (222) Gl. 1866: k zajutрку 203, 354; k zajutreku (292). Glas. 1868: zajuterkoval (42).

³ n. pr. Novice, 1854, 287, 291, 287; 1855, 82; 1860, 83; 1861, 259 itd. Iz okolice Ljutomera: zajtrk, Nov. 1860, 149, Valjavec; Levstik, Gl. 1. zv. 141: po zajtriku; Mencinger, Gl. 1865, 143; zajterk itd.

⁴ Slovenija, 1849, 365.

⁵ Poročilo v Ljublj. Časniku, 1850, 16.

ščini, da sta bila r in l samoglasnika.¹ Dve leti za tem je trdil Miklošič na podlagi svojega narečja isto tudi o slovenskem r-u: »Der vocal r lebt im slovenischen fort; anlautend: rdeti se, rž, rsketati; inlautend: brbati, brv . . . črv, škrbati. Die slovenischen grammatiker sind indessen nicht zur erkenntniss der vocalischen natur des r gelangt . . .; selbst Metelko hat sich, wie es scheint, von der altslovenischen schreibweise bestimmen lassen, dem vocal r einen halbvocal beizugesellen.² Miklošičeve nauke je razglasil štajerski Ilirec Bě-lankin³ l. 1852 v Slov. bčeli ter priporočal temu primerno pisavo: »Bodi nam Jugoslavenom . . . pravilo: r med konsonanti ino na kraju po konsonantu je: rrr bez vsakoga čistoga vokala: trg, prt . . . hrabr, ostr ino na začetku slovke: rdeti, rž, rt, rvati.«⁴

Miklošičeve nauke je tedanji njegov slušatelj na Dunaju, Valjavec, prvi presadil v prakso. Z novo pisavo smrt itd. je združil tudi še več drugih vzhodnoslovenskih in hrvaških posebnosti ter kre-

nil v pisavi v čisto drugo smer, kar je za Valjavca kot učenca Miklošičevega značilno, ker je bil dotlej trd zapadnjak in se je v svojih spisih po Sloveniji, Vedežu, Ljubljanskem Časniku in Novicah več let trdovratno branil novih oblik, kakor njegov prijatelj Trdina. Odslej je bil Valjavec navdušen novotar in je v svojih leposlovnih spisih (do l. 1867) presadil nekatero hrvaško obliko na slovenska tla, od katerih se jih je več sprejelo v splošno pisavo.

Valjavec je začel z novo pisavo v Slov. bčeli l. 1853 in izdal v nji tudi svoje Pesmi l. 1855.¹ Prvi poskus je bil radikalen: piše se naj zlogotvorni r s samim r-om ne samo v deblu (srce, vrt, smrt itd.), temveč tudi v končnici (rebrna, kvatrna; kadr, iskr itd.) in na začetku: rdeč, rjoveti, ržen itd. Toda preden se je vse to sprejelo, je trpelo blizu 50 let.

(Dalje.)

¹ Lautlehre der altslov. sprache, 1850, 10. 11., glej Marn, Ježičnik, II, 1864, 62.

² Lautlehre der neuslov. spr. 1852, 230. citat po Marnu, l. c. 1864, 63. Miklošič tedaj še ni vedel, da zahodna narečja nimajo samoglasnega r-a.

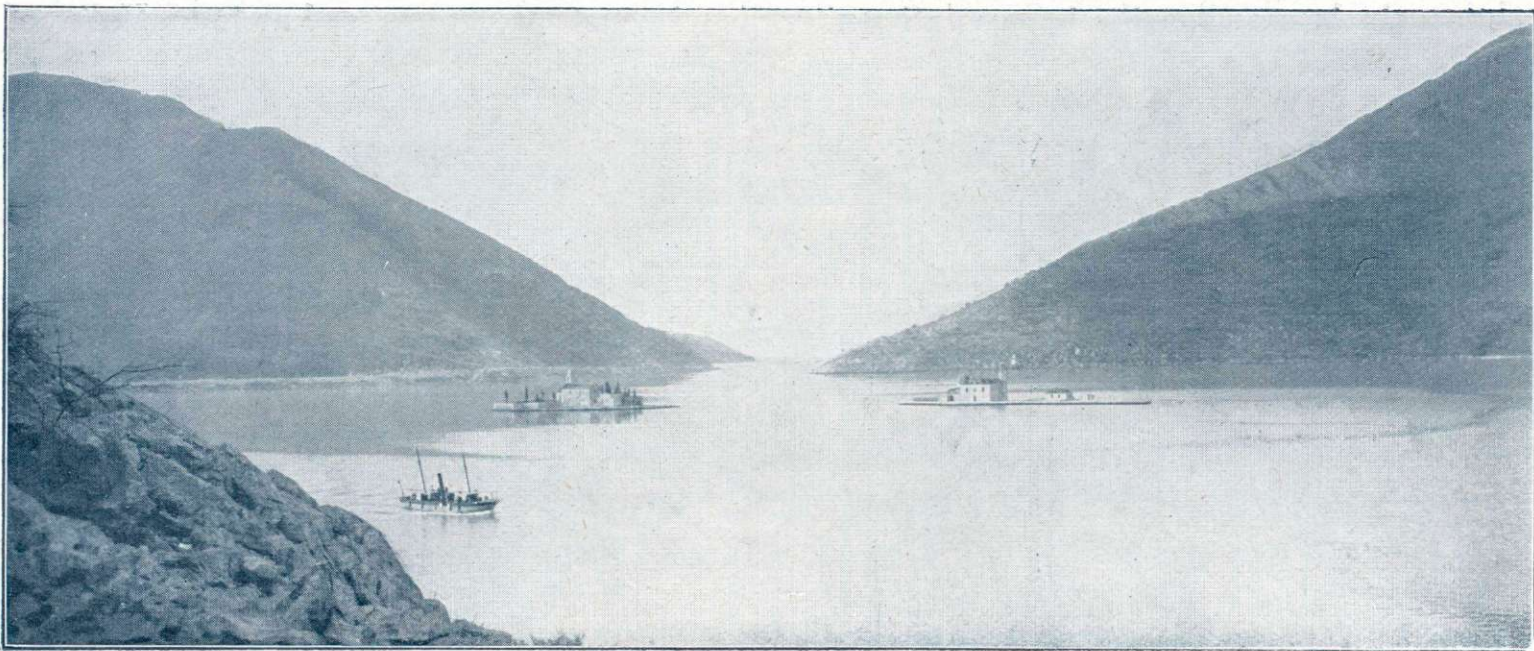
³ »R in L sta slavenska vokala«, str. 181, 192, 204.

⁴ Str. 205. Enako je pisal o l-u: »l je med konsonanti, pred konsonanti na sredi, ino na kraju besede: u ali o ali ou po narečjih: dlǵ = dug — douǵ; . . . pletl = pletu — pletu, pisal = pisav. (Se vč, da bi bolje bilo,« pristavlja, »ako bi se l vseli izrekalo, kakor l naši Rezianci, Nadmariborjanje ino Hrvatje na kraju besedi vseli izrekajo«.)

¹ Slov. bč. 1853: pisava v deblu: smrt, vrt, drglja, srca, prva (137) vrši, frfrá, frfot (145) krdél (169) itd. tržci (= trgovci) 185; jim prtí gorje (185); pisava v končnici: kvatrni večer, kvatrne noči, kadr (145); toda; blager mnog (193). Po vzhodni slovenščini piše: ugasnola (145) bridko (145, 170) vtihnoli so (169) prekanol bi (170) vrnol se (170) zdrznola sta se, dvignol (178) na trgi (185) v srci (193). Po hrv. piše: progovor, proganjana (145) propad, provrtati (169) prorokovati (177) sovet (169) dušo žrtvujte, po uzrocih (177), dvignol je roci (178). V Pesmih je pisal poleg navadne debelske pisave še sledeče primere z r-om: nečimrnost (10, 13, 32) slehrnega (20, 126) rebrna strahota (196) gen. pl.: iskr (104); proti sevr (124) dalje: rmeno (51, 183) obraz rdí (93) rdé jej žarki (116) lica rdeče (116) ga rdečica je obsula (129) rjove (98, 99) rženega (184) toda verjeti (136).

HERCEGNOVI, UTRDBA OB VHODU
V BOKO KOTORSKO.

V KOTORSKEM ZALIVU.

KNJIŽEVNOST.

Grška drama. Spisal dr. J. Debevec. (Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach, 1913.) — Ne moremo reči, da bi vladalo med dijaštvom posebno zanimanje za razprave v letnih poročilih. Ni čudno. Ravnatelj je mnogokrat vesel, če sploh kaj dobi, in tako zagledajo v srednješolskih izveštjih beli dan mnogokrat še nenatisnjene disertacije ali strokovne natančne razprave o tvarini, ki je dijaku znana komaj po imenu. Razprava najde svoje bralce v strokovnjakih za tisto panogo znanstva po visokih šolah in v kandidatih, ki delajo naloge za izpit. Dijak, kateremu so — ali bi vsaj imele biti — namenjene, v čitanju navadno ne pride preko naslova. Menda ne pohujšamo nikogar, če dostavimo, da pri čisto specielnih vprašanjih stori isto večina profesorjev. — Živo nasprotje takim razpravam je navedeni spis dr. Debečev. Težko snov si je izbral pisatelj. Kdor se je kdaj trudil, napraviti si pri tej množici raznih teorij jasno sliko o postanku drame in kdor je v ta namen študiral literaturo, navedeno na str. 46, si lahko predstavlja delo, ki ga je pisatelj izvršil, preden se je lotil pisanja. Posebna umetnost je pa način, kako on poda bralcu sadove svojega truda. Vzame ga s seboj in se pelje ž njim v Pirej: od tu potujeta peš v Atene, gresta za drvečo množico na Dionizu posvečeni prostor

ter se vsedeta v četrti vrsti na levi; pri tem opozori svojega prijatelja kot spreten Mentor na stotine stvari, da mu razjasni vsako stvar in da dobi slednji vtis, da drugače niti biti ne more. Znoja, ki ga je stalo dokopanje do spoznanja, dijak nikjer ne čuti niti najmanj; in to je čisto v redu, saj profesor vé vse! Kako spretno razloži med uprizoritvijo »Pribežnic« vse, kar je značilno za dramo ob Ajshilovem času! Ajshila nam je s svojo razpravo pisatelj pravzaprav šele — odkril. S svojimi drznimi podobami, z nebrojem redko rabljenih besed in prevladovanjem kora je pesnik tako težko umljiv, da se le malokdo pretolče skoz te ovire do zlatega jedra. Pisatelj pove vsebino posameznih prizorov, obdrži pa pesnikove metafore, deloma tudi grške izraze in verze, seveda v prevodu. Širše občinstvo ima po našem mnenju od tega več kot od samega prevoda; pač pa zadobi po tem uvodu zmožnost, čitati tudi prevod v celoti. Razprava konča z Ajshilovo smrtjo, v uvodu pa obeta pisatelj, dodati še — seveda v izveštjih prihodnjih let — Sofokleja, Evripida in Aristofana. Spis bo našel brezdvoma širok krog bralcev in bo, ko bo celoten, izobražencu in lajiku z ozirom na realije in na estetiko zanesljiv, zraven pa ljubezniv vodnik po prezanimivem kraljestvu grške drame.

J. D.

UMETNOST.

Slovenska umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča v Ljubljani. Na to razstavo, ki je bila otvorjena v juniju, ne smemo priti s posebno stroгим merilom. Zdi se mi namreč, da stoji v znamenju znane umetniške loterije. Iz tega si razlagam, da je med približno 220 razstavljenimi predmeti le malo pravih umetnin, da so na razstavi dela, ki smo jih že prej videli in da je velika večina vsakdanje blago: skic, površnih študij in diletantskega dela. Iz zgoraj navedenega razloga je tudi umljivo, da je aranžmâ razstave precej brez umetniških načel. Predmeti so razstavljeni in obešeni večinoma, kakor je prostor slučajno nanesel, le

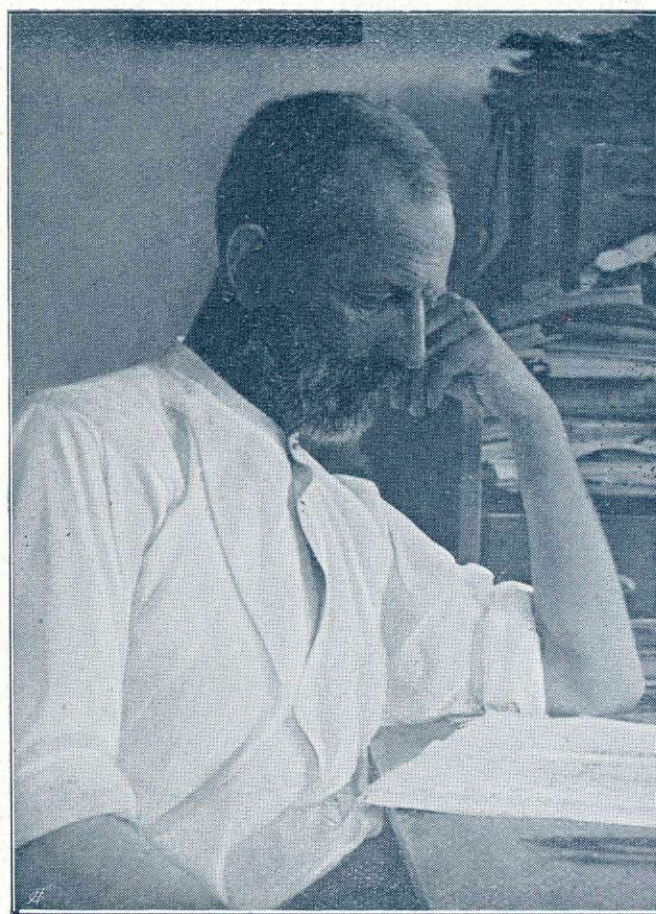
tuintam je opaziti kako dominantno. — Na razstavi je zastopanih 21 slikarjev in 4 kiparji. Med slikarji nahajamo znana imena; njih umetniške cilje in način slikanja poznamo. Zato bo zadoščalo, ako o njih na podlagi razstavljenih del kratko poročam.

Iv. Franke ima v razstavi osem slik: jako izrazit portret kiparja Rendića iz l. 1871., dve pokrajinski sliki s Kitajskega, tri slike iz Kranja in dve s Krasa. Novejšega datuma sta samo zadnji dve, ostale so iz prve dobe umetniškega delovanja Franketovega. Slike so skrbno risane, v barvah umerjene na bolj temni ton, tehnika mirna in gladka. Škoda, da se

Franke ni mogel tekom svojega življenja še bolj posvetiti slikarstvu. — Rajni Iv. Grohar nas spominja svoje umetnosti s petimi slikami. Najboljša se mi zdi slika »Pomlad«. Slika »Stara Loka« je precej trda v risbi, načrt za sliko sv. Cirila in Metoda (triptihon) psihološko ni globok. Žal, da je Grohar, izmed sedanje generacije slikarjev gotovo najbolj nadarjen, moral tako zgodaj odložiti čopič kot žrtev miljeja in razmer, v katere je zašel po tako lepih in jasnih upih umetniške mladosti. — Rih. Jakopič hodi vztrajno in brez ozira na desno in levo svojo pot kot skrajni impresionist. Njemu veljajo le barve in luč, skoziinsko je kolorist. To kaže v polni meri deset njegovih slik na tej razstavi. Jakopič ima veliko dušno energijo, njegove slike niso hipno slikane, mnogo truda in dela je na njih. Toda mislim, ta trud in Jakopičeva umetnost bosta šla brez uspeha mimo našega časa. Pred 25 leti bi bil morda očaral javnost na kakem umetniškem centru. Zdaj težje. Smer moderne umetnosti se vedno bolj oddaljuje od golega impresionizma. Jakopič utegne postati pozni, morda zadnji ekskluzivni impresionist v Avstriji. — Matija Jama ima na razstavi trinajst slik. Njegove slike so splošno gotovo najboljše in morajo ugajati tudi takim, ki ne gledajo slik le s stališča slikarstva. Jama nas zanima pri svoji umetniški dovršenosti zlasti radi sužetov, ki jih slika. Lepe so njegove podonavske pokrajine: Dürnstein i. dr., četudi jih človek drugič vidi. Seveda bi rajši videli, da bi Jama zdaj kot dovršen umetnik slikal pokrajine naše domovine. V tujini nam ostane le bolj tuj. — Matej Sternen s svojimi peterimi slikami ni dobro zastopan. Predmetno niso kaj posebnega, v izvršitvi precej mrtve. Slika »Tulpe« je v barvah živa, v tehniki glede na predmet manj skrbna. — Iv. Vavpotič je bil na lanski razstavi boljši. Na sliki, »Interieur« naslovljeni, ki predočuje deklico, najbrže slikarjevo hčerko, na lesenem konju, se je še dosti potrudil, pa vkljub temu manjka dovršenosti, najbolj pa umevanja nežne otroške psihe. Načrti za oltarno sliko sv. Brunona morda ilustrativno niso slabi, ali ne zadenejo bistva in namena oltarne slike in svetnika nič dobro ne označujejo. — Marko Rašica (13 slik) po mojem mnenju ne kaže posebnega napredka. Takrat, ko sem videl kolektivno razstavo njegovih slik in študij, mi je bolj ugajal. Topot se je hotel pokazati kot grafik. Tehnično se je trudil, pa vkljub temu ne zmaguje; vsebinski efekt ne odgovarja trudu v izvršitvi. — Peter Žmitek (10 slik) je razstavil svojo veliko sliko berača Poca. Znana nam je že od prej. Tudi »Dom in Svet« jo je l. 1904. prinesel v barvotisku. Slika spada vsebinsko med najboljše Žmitkove, zato mu ne bomo zamerili, ako jo je spet razstavil, morda z željo, da jo proda. Druge njegove slike na tej razstavi mi nič kaj ne ugajajo. V morje se še ni zagledal, pa tudi druge skice iz Dalmacije niso nič kaj posebnega. Mimogrede naj omenim, da ima ena slika napačno ime. Niso palme, ampak cvetoče aloe. — Mislim, da se mi bo oprostilo, ako ne navedem vseh drugih slikarjev imenoma. Le nekoliko še. — Anica Zupanc, ki je študirala minulo leto v Florenci, ima jako simpatične lastnosti kot slikarica. Na razstavi ima nič manj kot 40 slik, sličic, študij in skic. Manj bi bilo več. Vidi se, kako je marljiva, bistra opazovalka in sprejemljiva. V tehniki bo morala še poiskati svojemu naturelu primerne

poti in si sploh ustvariti osebni stil. Zdaj je še vsestranska. Želim ji, naj bi ne zašla na slikarske stranpoti kakega van Gogh in sličnih. Najboljša je njena oljnata slika »Cvetlice«. — Fran Klemenčič je razstavil štiri medle slike. Slika »Sv. Pavel« pa pač ne predstavlja onega apostola Pavla, ki nam je razodel svojega velikega duha. — Maks Koželj je šele začetnik. Njegove pokrajinske slike so v barvi preveč materielne, manjka jim tudi zraka. — S. Magolič star. slika, kakor vedno, pokrajinske motive iz ljubljanske periferije in bližnje okolice. On slika mnogo in neutrudno, ali monotonski postaja in šablonski. Njegove slike napravljajo name vtis, da so slikane doma.

Poglejmo še plastiko, kaj nam ona pove o naši umetnosti. — Talentirani Al. Dolinar je razstavil

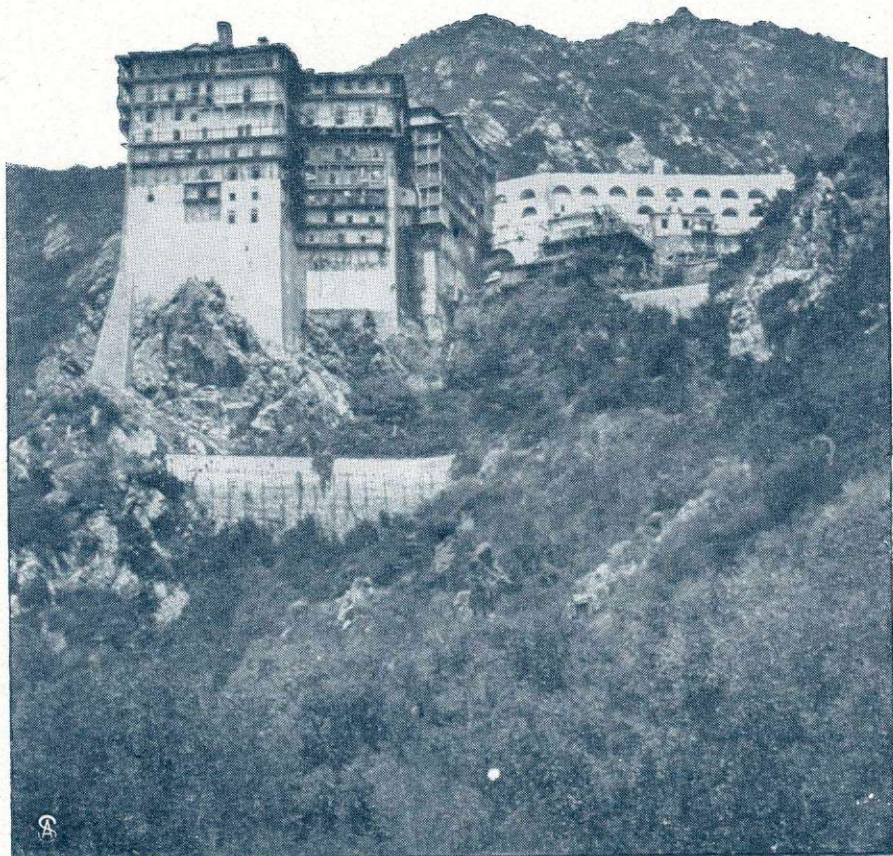

PODOBAR JANEZ VURNIK.

šest predmetov. Portret Otona Župančiča se mu v primeri z izrazitim portretom Jakopičevem na prejšnji razstavi ni posrečil, tudi tehnika je dosti neprimerna. Živa moderna plastika pa je portret gospe Fili Župančičeve. »Kajn« in »Egipčan« nista karakteristična in spominjata preveč na Hanaka. Dolinar se bo dvigal, ako bo resen in soliden, ako ne postane vihrav in lahek. — Ivan Zajec ne prinaša nič posebnega. On postaja vedno bolj rokodelski in živi le še od umetniških ostankov prejšnjih časov. Vrhutega kaj rad, prilično in neprilično, poudarja seksualne znake na svojih kipcih in aktih. Čudno, da ne spozna, kako ga to tlači k tlom. Zato so njegovi kipi, ki bi jim moral vdihniti kaj monumentalnega značaja, tako prazni in suhoparni, n. pr. oba kipa na novem oltarju v frančiškanski cerkvi. — Fr. Berneker je poslal na razstavo jako dobro in nežno izvršeno glavo »Deklica«. Poleg dveh bronastih plastik Štefica je to edino kiparsko delo v žlahtni tvarini, v marmorju. Najbrže je pa starejšega datuma. Portret pesnika A. Medveda od A. Repiča se ni posrečil. J. Dostal.

Naše slike. Dva mlada umetnika se predstavljata v našem listu slovenskemu občinstvu, oba polna istega idealnega navdušenja za pravo, iz lastne sile samostojno ustvarjajočo umetnost, a jako različna po svoji prirodni nadarjenosti. Anton Štefíc, ki je študiral v Zagrebu in se je sedaj izobraževal v Italiji s podporo kranjskega deželnega odbora, je mirna, nežna duša, ki ljubi intimna čuvstva in jih izraža z upravnimi mehko. Čisto drugačen je Josip Vrbanija, učenec dunajske umetniške akademije. Ta pa razpenja naširoko krila svoje domišljije, ki se giblje v kolo-salnih sferah. Kar je orjaškega, divje močnega, elementarno strašnega — to koncipira Vrbanija v silnih slikah, iz katerih izživalno vpije neukročena moč. Oba umetnika sta še mlada, in jima le želimo, da najdeta vsak svoj primeren in hvaležen delokrog. »Materina ljubezen« (str. 281.) Štefičeva in »Rokoborca« (str. 296.) Vrbanijeva, obe deli iz najnovejšega časa, kažeta dovolj jasno razliko v stvarjanju obeh mladih domačih umetnikov. Od naših »starih« pa priobčujemo portret Janeza Vurnika (str. 319.) z lepim njegovim delom — velikim oltarjem na Brezjah (str. 301.). Vurnik, ki se je sam vedno ponižno imenoval le podobarja, je bil visoko izobražen, globoko čuteč mož, ki se mu imajo kranjske cerkve zahvaliti za mnoga lepa dela. Prerano je umrl plemeniti mož pred dvema letoma. — »Jež snubač.« Mladi risar J. Simončič je humoristično ilustriral narodno pravljico. Kdor je še ni slišal, evo mu je: Napovedal je devetodeželski kralj lov po svojih loviščih. A v preveliki strasti po plemeniti divjačini je zašel daleč od svoje družbe in ni ga bilo, ki bi mu pokazal pravo pot. Ide dalje, ide. Sreča ga jež in kralj ga povpraša. »Mi li moreš po-

kazati pravo pot do mojega kraljestva? Zašel sem in bliža se noč.« Ni se obotavljal jež in po raznih bližnjicah pripelje kralja še pred nočjo do njegovega spremstva, ki ga je že v strahu iskalo. »Kaj hočeš, da ti dam sedaj?« povpraša kralj ježa. »Pridem za leto dni, in tedaj naj se pripravi ena tvojih hčera, kajti zasnobim jo.« Začudil se je kralj, začudilo spremstvo, a beseda je bila dana... Mine leto in jež pride pred kralja, spominjajoč ga dane obljube. Kralj povpraša starejšo hčer, povpraša srednjo, a ni jima vseč jež snubač; le mlajša petnajstletna devotka se ga usmili. Po poroki ji pravi ženin: »Vzemi leskovo šibo in ne straši se; naj se zgodi karkoli, tepi me tako dolgo, da ti ne rečem nasprotnega.« Čeravno težko, a vendar ga uboga. Počasi se začne jež širiti, koža poka, in ravno hoče kraljičina vsa prestrašena ubežati, ko ne ugleda več ježa, temveč krasnega princa, kateri se ji ves srečen zahvaljuje za rešitev iz zakletstva. In po vsem kraljestvu je zavladalo nepopisno veselje. — Naš risar je pravljico naivnost vzel od šaljive strani in nam predstavlja kraljevi dvor devete dežele z obligatnimi dvorjani, med katerimi tudi norca ne manjka. — Stvari na Balkanu so se slabo zasukale. Po zmagovitih vojski s Turkom je prišlo do vojske med zavezniki. Vse je udarilo na Bolgarijo, ki se na tri strani ne more braniti in je v trenutku, ko to pišemo, skoro poražena. Mednarodna napetost vsled tega seveda le raste. Danes prinašamo dve sliki iz kotorske okolice in eno tipično sliko z gore Athos, iz zanimive mniške republike. Grški samostan Skinopetra v svoji romantični legi nad morjem pod visokim gorovjem bo, kakor drugi samostani na polotoku, prišel najbrže tudi politično pod grško oblast.

GRŠKI SAMOSTAN SKINOPETRA
NA SVETI GORI ATHOS.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8.
do 12. ure dopoldne hranilne
:: vloge ter jih obrestuje ::

po 5%

brez odbitka, to je: daje za
100 K čistih 5 K na leto.
Rentni davek plača hranilnica sama.

registr. zadruga z omejenim poroštvom
Kongresni trg šte. 19.

Prolet Kalan Andrej l. r., predsednik.
Kanonik Sušnik Jan. l. r., podpredsedn.
Dr. Fran Dolšak l. r., zdravnik v Ljubljani, podpredsednik.

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanji vlagateljem so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecev) v tedenskih, oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. Mikusch

v Ljubljani, Mestni trg 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorniških cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Domača tordka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina
z izgotovljeno obleko

Priporočava se prečastiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zajemčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklice po naj-novejšem kroju in lepih vzorcih

Zaloga srajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Lastna glavnica K 704.939·27.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Denarni promet l. 1911. čez 82 milijonov kron. - Stanje vlog čez 22 milijonov kron.

Ljudska posojilnica

registrovana zadruga z neomejeno zavezo

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 6

prilicje, v lastni hiši, nasproti hotela „UNION“, za frančiškansko cerkvoljo

sprejema hranilne vloge

vsak delavnik od 8. ure zjutraj do 1. ure popoldne

ter jih obrestuje po **4³/₄ %**

brez kakega odbitka, tako da prejme vložnik od vsakih

100 kron čistih 4·75 na leto.

Hranilne knjižice se sprejemajo kot gotov denar, ne da bi se njih obrestovanje kaj prekinilo. Za nalaganje po pošti so poštno-hranilnične položnice na razpolago.

Fran Povše, komerc. svetnik, vodja, graščak, drž. in dež. poslanec, predsednik; Josip Šiška, stolni kanonik, podpredsednik; odborniki: Anton Belec, posest., podjetnik in trgovec v St. Vidu nad Ljubljano; Dr. Jos. Dermastia; Ant. Kobi, posest. in trgovec, Breg pri Borovnici; Karol Kauschegg, veleposest. v Ljubljani; Matija Kolar, stolni dekan v Ljubljani; Iv. Kregar, svetnik trg. in obrtne zbornice in hišni posest. v Ljubljani; Fran Leskovic, hišni posest. in blag. »Ljud. posojilnice«; Ivan Pollak ml., tovarnar; Karol Pollak, tovarnar in posest. v Ljubljani; Gregor Šlibar, župnik v Rudniku.

== Za hranilne vloge jamči dežela Kranjska. ==

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov

Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8
v lastni hiši.

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštne prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino trdke Jos. Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Kamnoseški izdelki iz marmorja za
cerkvene in pohištvene oprave,
spomeniki iz marmorja, gra-
nita ali sijenita, živo in uga-
šeno apno se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru
Ljubljana, Kolodvorska ulica

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečistiti dahovščini in cerkvenim
predstojništvom v naročila za izvrševanje vsa-
kovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev
v raznih slogih, kipov in svečnikih sek iz
lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna plama na razpelo. Domača trdka.

Žena, kateri manjka potrebne gospo-
dinjske izobrazbe, ne bo znala
umno voditi domačega gospodinjstva.

Ker je pa od pravilnega gospo-
dinjstva v prvi vrsti odvisna sreča in
blagostanje družine, je za vsako
slovensko ženo in deklico sveta dolž-
nost, da si pridobi tozadevno strokovno
izobrazbo.

K tej izobrazbi bo pripomogla v
obitni meri poljudno ter praktično se-
stavljena knjiga, ki uvaja naše žene
in dekleta v vse panoge gospodinjstva
in ki je pred kratkim izšla pod na-
словom:

Gospodinjstvo.

Navodilo za vsa v domačem
gospodinjstvu važna opravila.

Šelam in gospodinjam sestavila
S. M. LIDVINA PURGAJ.

Cena K 2.20, vezana K 2.80.

MAGDALENE PLEIWEISOVE

**Slovenska
: kuharica :**

Sesti natis priredila

S. M. FELICITA KALINŠEK.

To je najboljša slovenska kuhinjska
knjiga, bodisi za začetnico,
bodisi za kuharico, ki se želi po-
vzpeti na vrhunec kuhinjske
umetnosti. Slovenska žena, ki hoče
biti dobra gospodinja, te knjige ne bo
mogla pogrešati.

Knjiga poučuje, kako je treba je-
dila pripravljati, da so okusna, obenem
pa daje tudi navodila, koliko se lahko
v kuhinji prihrani. Popolna izraba živil
je v času splošne druginje naravnost
življenska potreba.

Velika izdaja (nad 600 strani, z 18
večbarvnimi tabelami) K 5.20, vezana
K 6.—; okrajšana izdaja (okoli 350 str.)
K 3.—, vezana 3.60.

Zunanji nastop in lepo olikano ve-
denje odločujeta prav pogosto o
sreči človeka. Kar prvi nepravilni na-
stop pokvari, časih ni mogoče nikdar
več popraviti. Zato bodi prva skrb
vsakogar, da si omisli »Knjigo o le-
pem vedenju«, ki je edina te vrste med
Slovenci. Ta knjiga mu bo pravilno
svetovala v vseh dvomljivih slučajih
in ga varno vodila skozi družabno
življenje.

Vseskozi se ozira knjiga tudi na
posamezne stanove obojega spola; tudi
za mladino je knjiga zlata vredna.

**Knjiga
o lepem vedenju**

Spisal **URBANUS.**

Velja K 3.—, elegantno vezana K 4.—.

= Katoliška Bukvarna v Ljubljani. =